

PACTA CONVENTA
AVGVSTI III.

REGIS POLONIARVM
MAGNI DVCIS LITVANIAE
ET ELECTORIS SAXONIAE

COMMENTARIO PERPETVO

ILLVSTRATA

A

GODOFREDO LENGNICH D.



LIPSIÆ
APVD IACOBVM SCHVSTER.
1736.

NOTA COVENIENTE

AVGUSTO 1811

AVGUSTO 1811

COMANDO EN JEFE

COMANDO EN JEFE



REGIA ACADEMIA DE LAS CIENCIAS

LIBRARY

SERENISSIMO
AC
POTENTISSIMO DOMINO
DOMINO
AVGVSTO III.

REGI POLONIARVM

MAGNO DVCI LITVANIAE RVSSIAE
PRVSSIAE MASOVIAE SAMOGITIAE LIVONIAE
VOLHYNIAE KIOVIAE PODOLIAE PODLACHIAE
SMOLENSCIAE SEVERIAE
CZERNICHOVIAEQVE

DVCI SAXONIAE IVLIAE CLIVIAE MONTIVM
ANGRIAE ET WESTPHALIAE SAC. ROMANI IMPERII
ARCHI-MARESCHALLO ET ELECTORI LANDGRAVIO
THVRINGIAE MARCHIONI MISNIAE SVPE-
RIORIS ET INFERIORIS LVSATIAE

BVRGGRAFIO MAGDEBVRGI COMITI DIGNITATE
PRINCIPIS HENNEBERGICO COMITI MARCAE RAVENS-
BERGAE ET BARBYAE DYNASTAE IN RA-
VENSTEIN ET RELIQ.

REGI AC DOMINO SVO
CLEMENTISSIMO



IN NOMINE DOMINI
AMEN
AUGUSTO III.

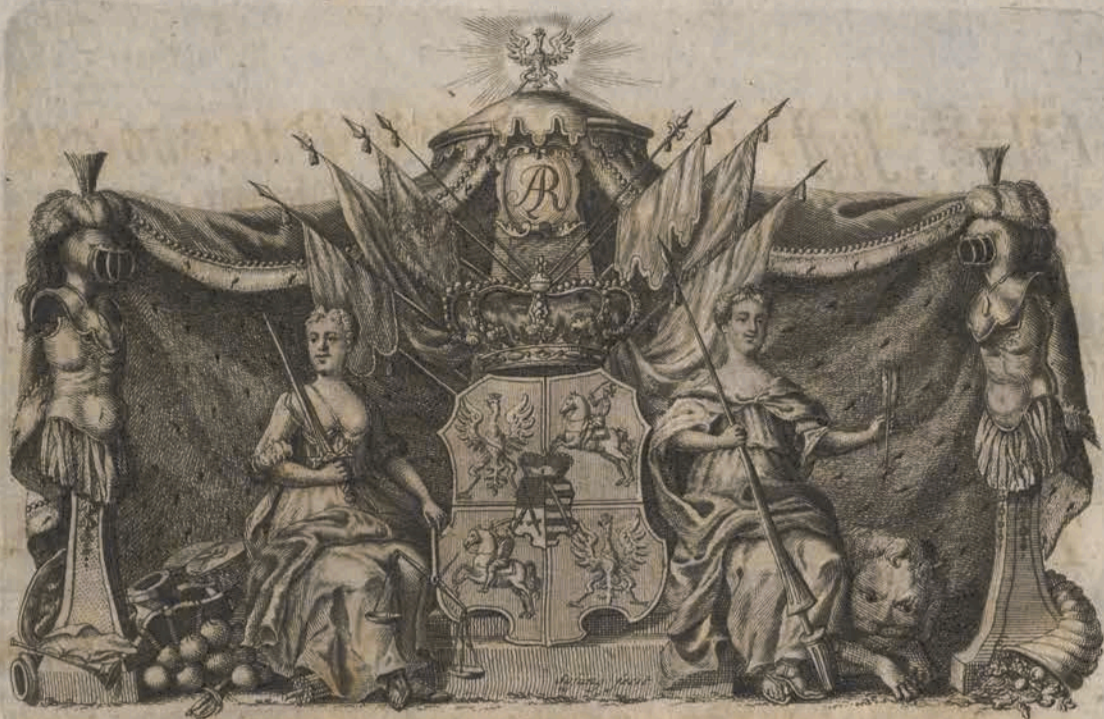
REGI POLONIAE
MAGNO DUCHI SACCIAE
PRINCIPALIS

DUCE SAXONIAE
ARCHIEPISCOPO
ELECTORI

IN NOMINE DOMINI
AMEN
TANTO MAIO

Etiam





*SERENISSIME AC POTEN-
TISSIME REX.*

*Qui gravissimam Reipublicae
cladem, si quando mortalitati
eriperetur Augustus Secun-
dus, olim praevidebant, non aliud huic
tanto malo sciebant remedium, quam si
Filius,*

Filius, suffragiis populi in Paterno collocaretur fastigio, ac suis virtutibus nutantem salutem fulciret. Euocabat summus rerum Arbiter, optimum Regem, & Tu Auguste Tertie Rex ac Domine clementissime, statim plurimorum votis expetebaris: in Te Vno, aiebant, summa esse omnia, Te Vnum imperii molem & difficillimis temporibus sustinere posse: esse Tibi aetatem rebus gerendis parem, magnam animam, pietatem, temperantiam, aequitatem, humanitatem, liberalitatem, regendi artes, industriam, providentiam, opes amplissimas & plura alia; praeterea faciem decoram, in vultu maiestatem, & corpus cum dignitate procerum: quae quamuis fortuita, placent tamen in priuatis, in Principe vero, cultum

tum ac venerationem prouocant augent-
que. Quae ergo erat multorum sollici-
tudo, imo qui moeror ! cum, incertis
quamuis auctoribus, rumor incederet, velle
Te Poloniam suo fato permittere, sperari
maiora, in praesens Saxoniam sufficere.
Quibus tamen Tuum in gentem nostram
amorem, propius inspicere contigerat,
non poterant adduci, vt crederent, velle
Te Regnum in acerbissimo luctu, in mediis
turbis, ac metu grauioris mali destituere.
Sciebant illi, non posse Te, Magnum Tu-
um Parentem aemulari, cuius tamen di-
uinas virtutes exprimis & refers, nisi
subuenias, vt Iste olim, labanti post Iohan-
nis III. mortem Reipublicae aderat. Ex
quo vero salutare Tuum consilium patuit,
redibat animus ac futurae felicitatis fidu-
cia.

*cia. Et civium quidem votis fauebat
Caesaris studium, Russorum vero Augu-
sta, suos offerebat exercitus, qui eligen-
tium libertatem tutarentur. Omnia
haec, Rex Auguste Tertie, pro tua ele-
ctione nitebantur, quae sine caede, sine
minis, sine contradictione, vno ore & ani-
mo successit quam felicissime.*

*Recipiebas tamen, Domine clementissi-
me, Regnum lacerum & armis infestum;
erant abalienati multorum animi, alio-
rum tamen magis quam sua voluntate;
ferro & incendio miscebantur omnia;
& quod bono Principi molestissimum,
cogendi erant nonnulli, vt ad Rempubli-
cam redirent, a qua discesserant. Ve-
rum non forte, sed quadam prouidentia,
illam*

*illam tempestatem, illos turbines ac pro-
cellas exstitisse reor, ut eminentes Tuae
virtutes, quae sensim & per intervalla
patuissent, statim & uno fere tempore
proferrentur, probaresque experimen-
tis, posse Te Regnum, quod meruisti,
tueri. Qui scirent animi Tui robur,
nisi aduersus discrimina firmissimum Te
praestitisses? Quotusquisque incompa-
rabilem nouisset mansuetudinem, nisi ul-
tro, imo victos recepisses in gratiam,
qui Tuam Maiestatem armis oppugna-
uerant? Ad quam paucos Tuae liberalita-
tis fama peruenisset, nisi in publicam sa-
lutem, paternas opes profudisses? Et
quantum a Te differre videreris, si tran-
quillum adiisses Regnum, si omnes in Tui
venerationem obuiam effusi, si tempus*

omne

omne inter plausus & laetitiam trans-
misisses, si cuncti ad Tuum nutum volun-
tatemque statim, se composuissent? Alia
Regni Tui incunabula & rudimenta:
Rempublicam sistere, pacare Poloniam,
ignoscere lapsis, concordiam reddere, fu-
turae felicitatis nova fundamenta iacere
& firmare, ac eadem via, qua Parens im-
perium ingressus, ad immortalem glori-
am niti & contendere.

Non quidem licuit, Rex ac Domine
clementissime, cum Tuam Cracoviam in-
gredereris, Maiestati, inter caeteram
turbam, acclamare, fuit tamen mihi dies
ille vere festus, quo Regni insignia capes-
sebas, quod intestini mali finem, quasi ex
aliqua specula prospiciebam, ac Tuam
salu-

salutem, Tuam fortunam, iam publicam,
Deo votis commendavi ardentissimis: Imo
cum tristissimum Parentis obitum, publica
voce dolerem, iam Te Regno optabam,
precabarque, ut Augusto Secundo succe-
deret simillimus. Haec quamuis tectius
dici videbantur, facile intelligebar ab il-
lis, qui Parentem nouerant, & Filium
non ignorabant. Patere, Rex ac Do-
mine clementissime, per Tuam, quae in-
nata Tibi, indulgentiam, iam Te aperti-
us coli, & plane dedignari munusculum
noli, quod omne suum pretium ex pactis
Tuis conuentis habet, & sine quibus Tu-
am Maiestatem accedere non sustinuissem.
Demitte vultum, ex illo Tuo fastigio in-
ciuem, forte quidem ex infimis fere, sed
qui fidem & pietatem in Regem, sum-

*mum decus ducit, quique Deo quotidie
supplicat, ut Augustus Tertius, Augu-
stum Secundum gloria aequet, felicitate
& annis longe superet, ac gloria, felici-
tate, annis superetur a nemine*

SACRAE REGIAE MAIESTATI

REGI AC DOMINO CLEMENTISSIMO

deuotissimus ac subiectissimus ciuis

GODOFREDVS LENGNICH.



PRAEFATIO.

Solent Poloniae Reges, dum eliguntur, cum Republica pacisci, & spondere, quibus vel repetantur, quae olim bene constituta, vel quae minus recte se habent, melius ordinentur, vel commoda tum Regni ac prouinciarum tum priuatorum augeantur. Prima occurrunt *Ludouici* pacta, cum *Casimiro M.* viuente, successor designaretur, cuius exemplum, repetitum nonnunquam, ex *Henrici* tempore, in perpetuam transiit consuetudinem, simul coeperunt *Pacta Conuenta* dici, ac Regni constitutionibus inferi, vt publico hoc documento, vis illorum & auctoritas constaret.

Legis enim vigorem habent pacta conuenta, vt adeo quidam *obligationis Regiae decalogum* nominare non dubitauerit. Scribebantur olim ante Regiam electionem, post eam vero, a *Michaelis* tempore, constitutis ex Senatu & Nobilitate, qui Republicae nomine, cum Regis electi legatis agant, ac conditionibus subscribant: inter quos tamen & alii nomina sua addunt. Regis vero legati ante colloquium

P R A E F A T I O.

quium de pactis, mandati litteras exhibent, & negotio finito, conceptis verbis iurant, Principem promissa religiose praestitutum.

Hoc modo ad Maiorum exempla, fidem suam Reipublicae obstringi voluit, AVGVSTVS III. Rex ac Dominus noster clementissimus, vt Ordines scient, quid sibi a nouo Rege expectandum; quae sub *Eo* legum securitas; & quanto omnium commodo, Paternum fastigium, *Filius*, piis suffragiis, ascenderit. Sunt tamen in pactis bene multa, ciuium plurimis, vt exteros taceam, non satis cognita; sunt alia, pro more solennium pactioinum, breuius posita, quam vt a lectoribus, in his minus exercitatis, statim perspicui possint; sunt, in quibus ad iura & consuetudines prouocatur, quae obscura manent, nisi illa in promptu habeas; sunt antiqua, sunt noua, sunt nuper inducta, quae nosse ac secernere a se inuicem, vt non omnibus datum, sic plurimum illorum interest, qui in Polonorum Republica peregrini haberi nolunt.

Credidit ergo *Vir Illustrissimus*, qui in suo laudabili secessu, praeter grauiora, & de litterariae rei commodis multum cogitat, magnam apud lectores initurum se gratiam, si sua, qua pollet, auctoritate efficeret, vt pactis vberior accederet commentarius, ipsisque exteris, ad interiores iuris nostri publici recessus, aditus recluderetur & pateret. Et mihi quidem, argumentum, quod magis honorificum esset, vix mandari poterat, quam recensere pacta, quae *Magno Regi* cum populo celeberrimi nominis, & cuius causa nuper maior Europae pars, in
arma

P R A E F A T I O.

arma & caedes confurrexerat, intercedunt. In quo ita versatus sum, vt ad superiorum Regum pacta recederem, eadem cum praesentibus conferrem, vbi conuenirent aut diuersa essent, accurate notarem, quo, quae Reipublicae iam olim ab aliis promissa, annorum serie exhiberentur, ac rationes eiusdem rei, ex gestis priorum temporum adderentur. Ad normam legum illustraui, quaecunque illustranda erant, & pro maiori dictorum auctoritate, ipsa illarum verba recitavi: inde perpetuo statuta & constitutiones citantur, quod exteris in primis haud ingratum fore spero, quibus leges illae ad manus non sunt, & si essent, parum proficerent, quando lingua Polonica, qua scriptae constitutiones, ignoratur. Gentis historiam non omisi, quoties aut legis rationem, aut ea suggerebat, quibus rectius intelligi poterant, quae alias aut dubia aut in obscuro mansissent. Praeter haec quae occurrunt, vel frequenti scriptorum domesticorum lectione didici, vel ex illorum colloquiis, qui nostrarum rerum gnari sunt, accepi. Denique monendi lectores, partem commentarii, anni huius initio, totum fere, ante comitia nuper feliciter finita, confectum fuisse: quare ad §. 23. reditus nonnullorum, qui iam secutus, futurus perhibetur, ac illa, quae in memoratis comitiis acta, praeter vnum id, quod ad Curlandiam pertinet, plane silentur.

Genere dicendi vsus sum strictiori, sine ambagibus, sine digressionibus, ne lectoribus taedium afferrem. Interpretari conatus sum pacta, simul illorum vocabula, non omnia tamen, sed ea, in quibus pactorum vis consistit, & quae a multis ignorantur.

P R A E F A T I O.

rantur. Multo minus animus fuit, legum quas adduxi, voces explicare, licet obscuriores in iis esse non diffitear, scribendus enim fuisset commentarii commentarius, & pro vno, duo in lucem prodissent: sufficebat mihi, ea esse plana, quibus probare volebam quae probanda erant. Quae in pactis, pro more gentis, admixta Polonis erant latina, retinui, quamuis plurima veteris Latii non erant, quod immutare illa religio erat. Idem de legum latinis vocabulis tenendum, nec non seruaui, quae in Polonia dudum recepta, adeo vt latinius reddi nequeant, nisi velis ab iis, quorum interest, non intelligi. Hoc vero, vna mecum aegrius ferent lectores, editionem commentarii mendis abundare, licet librarius, vir industrius & bonae famae in suo negotio studiosissimus, nullis pepercerit sumtibus, quo nitide & eleganter prodiret. Videbor satis excusatus, quod per absentiam, operas typothetarum retractare non potui. Lustraui, postquam plane exscriptae, priores quatuordecim plagulas, plures enim ad me nondum delatae, & indicem erratorum exstantiorum confeci, quem ad librarium mitto, vt meo exemplo, caetera folia relegi curet, & addi quae in iis menda reperta fuerint. Instantes enim Lipsienses nundinae, quibus libellus proflare debet, quominus id a me fiat, vetant. Scrib. Gedani d.

XVIII. Sept. MDCCXXXVI.

PACTA



PACTA CONVENTA
A V G V S T I I I I.
REGIS POLONIARVM ET MAGNI
DVCIS LITVANIAE,
PERPETVO COMMENTARIO
ILLVSTRATA.

P R A E F A T I O.

Quandoquidem dispositioni Supremi Numinis, a cuius Nutu Reges & Regna pendent, sic placitum est, vt memoratus Serenissimus Princeps Regius, Dominus Elector & Dux Saxoniae, inter tot Praeclarissimos Poloni Sceptri competitores, liberis Serenissimae huius Reipublicae suffragiis, in *Regem Poloniae & Magnum Ducem Lituaniae*, ac caeterarum Regni Prouinciarum *Principem*, vnanimiter electus & publice in campo electorali declaratus sit, exposcebant illico antiqua huius Reipublicae instituta¹, pro integritate iurium & libertatum, atque meliori sorte & conditione istius Regni, vt certa pacta seu conditiones, partim a praedictis *Illustrissimis & Excellentissimis Ministris Plenipotentariis* sufficienti potestate instructis oblatae, partim ab ipsis *Regni & M. D. Lituaniae Statibus* propositae, de mutuo consensu inirentur sancirenturque:² quarum conditionum, patria lingua³ ex

tali methodo, quasi ipsemet *Serenissimus Princeps, Electus Rex* praesens adesset, conscriptarum, tenor in eum sequitur modum.

I Vtique iam ab antiquo institutum, cum nouis Regibus per solenne pactum, ea constituere, quae ex publico vsu esse videantur. Nec tamen mos demum, extincta virili *Iagellonis* in Polonia, cum *Sigismundo Augusto*, stirpe, coepit, sed altius repetendum habemus. Designato a *Casimiro Magno*, consensu Procerum, fororis filio, *Ludouico*, Hungariae Principe, Successore, pacta conuenere, quibus futurus Poloniae Rex, inter alia spondebat: Se prouincias a Regno alienatas, in primis Pomeraniam suis sumtibus, suisque militibus recuperaturum, non nisi Polonum, qui per Regis absentiam praesit, Regno impositurum; tributa noua haud imperaturum, iura & libertates ciuibus sancte seruaturum, ac, si quae iis inique ablata, redditurum: quibus sub conditionibus, Proceres & Nobiles futuro Regi obsequium vicissim promittebant. *vid. ANON. ARCHID. GNESN. inter Script. Rer. Siles. Illustr. de SOMMERSBERG. T. II. p. 101.* Extant eiusdem Ludouici litterae apud *DLVG. Lib. IX. p. 1102.* anno 1355. datae, quibus, quae de tributis; de Regis iter facientis, in praediis Ecclesiasticorum & Nobilium stationibus; de expeditionibus militaribus extra fines Regni; de successione solius sexus virilis, tum Regis Ludouici, tum Iohannis illius, vt vocatur, Nepotis; ac aliis constituta fuerunt, continentur. Haec prima possunt pacta conuenta dici; Altera anno 1374. sequebantur, cum Poloni succedendi ius, filiabus Ludouici largirentur, tum enim idem Rex pollicitus, fines Regni non imminui, sed potius proferri; ciuitates, castra, possessiones, oppida & villas, ab omnibus, & singulis tributis & seruitiis, praeter duos grossos, de quolibet manso locato vel possesso, singulis annis soluendos, immunes esse; damna in expeditionibus vltra Regni limites accepta sarciri; vetera castra tum Burggrauii tum incolarum, sumtibus reparari; noua autem, siue Procerum siue Regis impensis, pro diuersis rationibus extrui; dignitates & munia publica non extraneis, sed indigenis, conferri; Regno non nisi Polonum, & quidem talem, qui ex stirpe Ducum haud descendat, praefici; denique, vt caetera omittantur, castra & ciuitates, in quibus iudicia exercean- tur, solis terrigenis seu Capitaneis in Regno consistentibus, salua conferendi caetera extraneis facultate, concedi debere. Continentur haec singulari diploma- te, quod in *LASCONIS Statutis f. 40.* legitur. Euaserunt pariter pacta conuenta, conditiones illae, quas obtulit *Iagello* Lituanus, quibusque obtinuit, cum *Hedwigis* matrimonio, Poloniae Regnum. Recenset easdem *DLVGOSVS L. X. p. 96. 97.* Idem *Iagello*, quo Polonis, qui filiorum alterum successurum promiserant, gratiam referret, plurima spondit, ad quae seruanda futurus Rex obstringeretur, de quibus consulendus *DLVGOSVS Lib. XI. p. 536. seq.* cum *Casimiro IV. Iohanne Alberto, Alexandro, Sigismundo I. & Sigismundo Augusto*, aut eorum nomine nulla intercesserunt pacta, nisi quod *Sigismundus* pater, electo filio, promisit, hunc, quamdiu Ipse viueret, non regnaturum, statim vero, ac ad iustam aetatem peruenerit, iura & libertates sacramento firmaturum, simul de seruandis finibus Regni integris, ac recuperandis, quae iniuste ablata, fidem daturum. Post *Sigismundi Augusti* vero obitum, cum singulis, quotquot electi Reges, pacta inita, quae inter Regni Constitutiones suis locis reperiuntur.

2 Ergo & Rex Reipublicae, & haec Illi obligatur. Celsissimus quondam Princeps & Episcopus *ZALVSKI Epist. T. II. p. 188.* affirmat: ne vnum quidem fuisse Regem, qui pacta haec seruauerit, eoque nomine *Iohannem III.* excusat.

cusat. Hoc quamuis in medio relinquo, crederem tamen, quoties de neglectis pactis conuentis querela instituitur, dispiciendum esse, vtrum per Regem, an per Ordines steterit, quo minus illorum habita fuerit ratio.

3 Olim tamen latino sermone pacta conuenta scribi solebant, post Polonico. Primum mutati moris exemplum dedit Vladislaus IV. quod ex eo tempore in consuetudinem transiit.

§. I.

CAVTIO DE ELECTIONE LIBERA.

Senatus Regni, Ordo equestris, et omnes Status Regni Poloniae & M. D. Lituaniae, omniumque aliarum Prouinciarum annexarum ¹ de hoc sibi apud Nos cauerunt, Nos vero idem illis pollicemur, illudque pro lege perpetua haberi consentimus, videlicet: quemadmodum per libera et vnanimia suffragia, omnium Statuum Reipublicae vtriusque gentis Polonicae et Lituonicae ² singularumque Ditionum annexarum ³ ad hoc Regnum electi et suscepti sumus: ita nec Nos nec successores nostri, stante vita nostra, Reges nominabimus, neque vlllo modo aliquem in Thronum nostrum Regium inducemus, idque ideo, vt perpetuis temporibus, post decessum nostrum, libera electio Regum, ⁴ apud Status Regni & M. D. L. et omnium Prouinciarum annexarum, secundum iura, priuilegia ⁵ & Constitutiones de libera electione latas, tam antiquas quam recentes, annorum 1607. 1609. 1631. 1662. & 1667. ⁶ in pleno robore maneat.

1 Non vno tempore Poloniae Regnum ad praesentem amplitudinem peruenit, sed creuit sensim, cum subinde nouae provinciae accederent, quarum aliae Poloniae, aliae Lituaniae iunctae: Liuonia, vtrique facta est communis.

2 Eligunt Regem vna cum Polonis Lituani, idque ex veteri instituto. Postquam enim *Iagello* regiam dignitatem consecutus, prouisum a. 1401. vt Rege hoc, sine liberis & legitimis successoribus decedente, Poloni sine scitu & consilio Litanorum, non alium eligant: quod in Conuentu *Hrodlenfi* a. 1413. repetitum. *LASCO Statut. f. 126. 129. PRILVS. Stat. p. 689. & 692. &c. Vladislaus Iagellonides* cum caeteris iuribus & hoc de electione Regia ratum habuit, *LASCO f. 129. PRILVS. p. 692.* quod tamen fuit nouo diplomate a. 1499. firmatum. *LASCO f. 131. PRILVS. p. 696.* Denique per vltimam in Comitibus Lublinski a. 1569. *unionem*, statutum, vt nouus Rex, iunctis Polonorum & Litanorum suffragiis, eligatur. *VOL. CONST. p. 174.* Seruatum id perpetuo, adeo, vt electo a Polonis *Michaele*, in permouendis ad suffragationem Litanis laboraretur, *Epist.*

ZALVSK. T. I. p. 126. & Iohannes III. non prius Rex solenni more dictus, quam Litvani accefferant. Ep. ZAL. T. I. p. 558.

3 Inter caeteras prouincias, Regno iunctas, Prussiae, per deditiois pactum, quod *incorporationis*, vulgo vocatur, *priuilegium*, sigillatim cautum, quod ad electionem & coronationem Regum admittenda. Quare, cum absentibus Prussis, *Sigismundi Augusti* electio esset peracta, hi non tantum de laeso iure, questi, sed & seorsim, prouinciae nomine, sua suffragia in Eundem contulerunt. HIST. PRUSS. T. I. p. 83. 85. Imo *Sigismundus Pater*, suis litteris testatus, illibatam esse Prussorum in Regum Electionibus ius, illudque his verbis roborauit: *Vt quotiescunque Regem decedere, & Regnum vacare, aut electionem quomocunque celebrari contigerit, Domini Consiliarii ordinis utriusque regni Poloniae, antequam ad electionem procedant, prius Status & Ordines Terrarum Prussiae, de hac ipsa noui Regis electione certiores faciant, ac eosdem ipsos Status secundum antiquam consuetudinem, & contenta priuilegiorum eorum, ad eam vocent & admittant.* Exstant litterae inter *Iura Municipalia Terrarum Prussiae*.

4 Sunt Poloni liberae electionis obseruantissimi, habentque hoc ius, caeterorum veluti caput: ac ferunt molestissime, quidquid illi aduersari videtur. Inde tot Sanctiones totiesque repetita pacta, quibus successionem iretur obuiam, & omne illud, quod haberet haereditatis speciem, amoueretur. In *Articulis*, ut vocantur, Regi *Henrico* oblatis, pro lege perpetua statuitur, *ne Rex eiusque Successores, dum viuunt, Regem alium nominent, aut eligant, aut ad electionem conueniunt indicant, & aliquo modo Regem Successorem promoueant, idque ideo, ut perpetuis temporibus, post Regum obitum, libera electio omnibus Regni Ordinibus maneat: quare neque Henricus, neque qui secuturi, Reges, haeredis titulo utantur.* Quos *Articulos* *Stephanus* confirmauit. VOL. CONST. p. 253. Idem fecisse intelligendus *Sigismundus III.* cum praeter caeteras libertates, articulos in coronatione *Henrici* Regis sancitos, seruaturum promisit. VOL. CONST. p. 453. Idem caput ex *Henrici articulis*, in *Vladislai IV.* pactis conuentis repetitur, additis *CONSTITVT.* a. 1607. 1609. 1631. & priuilegiis a. 1607 & 1631. *PORZ. ELEKC.* a. 1652. p. 11. Eadem iisdem verbis habentur in *Pactis conuentis Iohannis Casimiri.* *PORZ. ELEKC.* a. 1648. p. 15. Conueniunt Pacta conuenta, *Michaelis, Iohannis III. & Augusti II.* nisi quod *Michaelis*, *CONST.* a. 1662. & 1667. *Iohannis III. & Augusti II.* praeter has, & alia *CONSTIT.* a. 1670. adiicitur: praeterea in *Augusti II.* pactis, ad recentiora sancita, tempore *Iohannis III.* prouocatur. Non ergo mirum, magnos secutos animorum motus, quoties aliquid admissum, quod liberam electionem turbaret, aut suspicio oriretur, versari hoc ius in discrimine. Exempla, *Stephani, Sigismundi III. Vladislai IV. & Iohannis Casimiri* tempora suppeditant. Imo *Michaelis & Iohannis III.* Regna non omni caruerunt metu.

5 Iura haec exercuerunt Poloni a *Ludouici* tempore, factique sunt Reges per totam Iagellonicam stirpem, se consensu & electione Ordinum gubernaculo admotos. Singulorum testimonia habentur in *Statutis PRILEVSI* p. 5 seq. Idem post *Sigismundum Augustum* singulorum Regum Pacta conuenta loquuntur.

6 Non tamen pactis conuentis acquieuerunt Ordines, sed e re duxerunt esse, liberam electionem in Comitibus per constitutiones roborare. Cum, incertis quamuis autoribus, *Sigismundus III.* modo Regno Archiduci Austriae cedere, modo sibi filium *Vladislaum* sufficere velle, ferebatur, plurimi non inanem habebant famam, & qui turbare res, ex suis compendiis induxerant, speciosum

sum hoc argumentum cum aliis praetexebant. Tum secuta a. 1607. constitutio, qua Rex, quaecunque siue a semet, siue a superioribus Regibus, in gratiam liberae electionis, aut alio modo sancita, firmat, a Rege tum per *cessionem iuris*, tum aliis artibus, & quocunque praetextu, successorem constitui, ad Regnum prouehi & adduci vetat; omnia, quaecunque vnquam in hoc negotio, contra liberam electionem & consensum Ordinum fierent, irrita & inania pronunciat: quicumque iure aliquo praetenso, succedere, & Regnum sibi vindicare uoluerit, hostem Patriae, ac omni tempore, Regno & magno Ducatui Lituaniae ut praesit, *inhabilem*, eosque, qui talem oppressorem liberae electionis, consiliis aut opibus adiuturi, aut futuri ei rei conscii, perduelles iudicat. VOL. CONST. p. 829. tit. *Napierwey Warunek*. Sanctioni huic accessit, eiusdem Regis *Sigismundi III.* Diploma, quod tum statim constitutionibus debebat inseri, sed demum a. 1631. inter eas locum obtinuit. Est illud latine scriptum, utiturque inter alia memoratus modo Rex, his verbis: *promittimus, neque Nos Ipsos admissuros, ut uiuentibus Nobis, de substituendo Rege tractatus ineatur, neque passuros, ut quisquam alter hoc ipsum attentare praesumat: quin imo talem & tales omnes hostes patriae & subuersores publicae libertatis iudicamus, poenisque iis, quibus criminis perduellionis rei tenentur, subiacere decernimus. Et nihilominus quicquid in derogationem libertatis eligendi Regis a quoquam factum attentatumue fuerit, id irritum nulliusque roboris fore, pronunciamus &c.* CONST. a. 1631. p. 2. Per Constitutionem a. 1609. Rex precibus equestri Ordinis annuit, ut diploma de libera electione datum, actis castrensibus Regni & M. D. L. inferatur. VOL. CONST. p. 889. tit. *Owarunku*. An. 1626. in Comitibus Thorun. non leuiter commoti animi, cum Regni Pro-Cancellarius, imprudenter de Successore, Rege uiuente, constituendo, mentionem iniecisset, ac Iohannem Casimirum, Regis filium minorem natu, commendasset. PIA SEC. Chron. p. 385. Rex tamen omnem exemit metum, dum Constitutionem anni 1607. noua lege a. 1631. firmabat iubebatque, Diploma illius temporis, ut antea dictum, in Volumen legum referri. CONST. a. 1631. p. 1. tit. *Warunek*. Quantum turbarum posterioribus *Ioannis Casimiri* annis, consilia de legendo, Rege imperante, successore dederint, narrant *Kochovii Annales Chmact.* 3. quibus T. VII HISTORIAE NOSTRAE PRUSSICAE iungi potest. Duae inde illae, quae in pactis allegantur, natae sunt Constitutiones, altera 1662, qua omnia de libera electione iura & constitutiones, a Regibus quibusuis latae & in pactis conuentis firmatae, in omnibus capitibus suis roborantur, & omnes contra eandem transactiones & scripta tolluntur, & ne tum Reipubl. tum priuatis nocere debeant, cauetur CONST. d. a. p. 3. tit. *Reassumpcyä*. Altera uero a. 1667. eadem continet, & poenas contra violatores huius iuris in Constitutionibus decretas, ratas habet. CONST. d. a. p. 3. tit. *Warunek*. His meretur addi CONST. a. 1670, tit. *Warunek* p. 12. qua integritati liberae electionis amplissime prospicitur.

§. II.

DOMVS REGIA IURE SVCCESIONIS
ABSTINEAT.

Reassumendo omnia iura de libera electione cauemus, ne domus nostra Regia vllam successionem & praetextum proximitatis ad Regnum sibi praesumat: his enim saltem praerogatiuis

vtetur, quibus progenies antecedentium Serenissimorum Regum Poloniae vfa est, faluis iuribus Reipublicae circa hoc latis².

1 Est liberae electionis effectus, vt proles Regia, nullo succedendi iure gaudet: pugnant enim inter se electio & successio. Quoties ergo viuentium Regum Successores constituti, cuius rei exempla, *Casimiri M. Ludouici, Vladislai Jagellonis, & Sigismundi I.* tempora suppeditant, factum id Ordinum consensu, qui pro electione haberi potest. De hac tamen re in pactis conuentis, ante *Michaellem* nihil cautum est. Et leguntur plane eadem, quae in praesentibus, verba, additis, vt *Domus Regia aequalitati per omnia cum Statu Nobilitari subiacet.* PORZ. ELEK. p. 14. Repetitur idem in pactis conuentis *Iohannis III.* at in *Augusti II.* omissa, quae in prioribus de aequalitate cum Statu Nobilitari leguntur. Ratio discriminis, non nisi ex Domuum diuersitate deducenda. *Michaelis* enim & *Iohannis* familiae illustres licet, pari tamen cum caetera Nobilitate iure vfae, quo easdem eximere non e re esse videbatur, licet summum conscendissent fastigium, qui ex iisdem nati; personis enim eorum Dignitas haec collata, non familiae. At domus Saxonicae electoralis, alia erat ratio, haec vt ante electionem regiam eminebat, per eandem ad conditionem equestrem demitti haud poterat.

2 Idem habent *Michaelis, Iohannis III. & Augusti II.* pacta, nisi quod linea e lumbis directe descendens, expresse nominetur. Quae tamen illae praerogatiuae, lex non loquitur. *Sigismundi III.* tempore, cui numerosa erat soboles, de bonis, dignitatibus ac iure quo vteretur, varia sunt constituta, quae tamen eandem supra priuatorum conditionem non extollunt. Quod & dicendum de iis, quae sequenti Interregno, & *Vladislao IV.* regnante, in gratiam eiusdem sobolis decreta. Quod si ad vsum respicimus, habuerunt hoc praecipuum Regum filii, quod Regnum non tantum petere potuerunt, sed & iis in electione praelatus nemo. Inde tota *Jagellonis* stirps Regnum tenuit, *Vladislao, Casimiri IV.* filio natu maiore, excepto, cui *Bohemia & Hungaria* sufficebant. Haec cum per *Sigismundi Augusti* mortem, in maribus deficeret, ea tamen *Sigismundi I.* filiae *Annae* in Polonia superstitis habita ratio, vt per pacta conuenta *Stephano* iungeretur. Huic nulla contigit proles, & post eius mortem *Sigismundus* Suae Princeps electus, ex hac, praeter alias, ratione, quod per matrem *Catharinam, Sigismundi I.* Nepos esset. Huius genus durauit in *Vladislao & Iohanne Casimiro*, vtroque Poloniae Rege. *Iohannis III.* obitus, primum omiffae Regiae domus exemplum dedit, agebatque Respublica ex suis rationibus, quae, cum post acerbissimam *Augusti II.* mortem cessarent, rediit ad auitam pietatem, AVGVSTVM III. vt Paterni in Germania fastigii, sic virtutum omnium ex asse HAEREDEM, eligendo. Praeterea legimus *Vladislaum*, Patri, *Sigismundo III.* in Comitibus a. 1611. flagitantibus Nunciis Terrestribus, in sella ad laeuam primum assedisse, HISTOR. NOSTRA PRVSS. T. V. p. 54. qui honor *Iacobo, Iohannis III.* filio, urgente licet Regina, negatus. Epist. ZAL. T. I. part. 2. p. 1042. 1058. Quod ad Iura Reipublicae attinet, quae salua volunt pacta, sunt tum ea, quae liberam electionem firmant, ne domus Regia sibi sumat, quae eidem aduersa; tum ad ea referenda, quae *Sigismundi III. & Vladislai IV.* temporibus constituta, quorum modo a nobis facta est mentio.

§. III.

CAVTIO DE RELIGIONE REGIS ET REGINAE.

Licet iura antiqua sint indubitata, quod Rex sit catholicus¹, propter aeternum tamen valorem, nunc & in posterum, perpetua lege cauemus, pro Nobis & successoribus nostris, quia Nos fidem Romano-Catholicam profiteamur, ne quoque in posterum Rex diuersae Religionis in Regnum Poloniae & M. D. Lituaniae eligatur, nisi sit Romanae Orthodoxae Religionis Catholicae. Eiusdem fidei etiam Regina esse debet, siue natione, siue vocatione².

¹ Ex quo Miecislaus I. Christianam Religionem amplexus, perpetuo vsu obtinuit, vt nonnisi Rex Romano-Catholicus Regno praeesset. Debuit ergo Iagello, sacro fonte ablui, ac Christianorum coetui aggregari, dum regnare voluit, quod & inter caeteras pactiones vltro Polonis obtulit. De Sigismundo Augusto exierat rumor, velle Eundem auita sacra deserere, imo promississe ferebatur, se Augustanam Confessionem recepturum, ILLUSTR. VIROR. EPISTOLAE T. II. DLVGOS. p. 1793. 1667. Vix tamen credibile, Regem otii amantissimum, ac voluptatibus distractum, de re tanti momenti serio cogitasse, & mutatione Religionis infinitis turbis implicari voluisse, quem metus a diuortio, quod cum coniuge, quam plane auersabatur, facere constituerat, retraxit. Magis ex ingenio locutus, cum Episcopo Varmienfi, Illustri illi Cardinali, Hofio, de sparso rumore sciscitanti, responderet: *ne crederet vulgi sermonibus, nihil tale sibi in mentem venisse vnquam; se constanter in confessione fidei catholicae, quam a Maioribus suis accepit, ad extremum vsque spiritum suum permansurum.* ILLUSTR. VIR. EPIST. p. 1667. Quantum, Sigismundo Augusto extincto, Commendonius summi Pontificis Nuncius, laborauerit, vt post illum Romano-Catholicus eligeretur, exponit GRATIANVS in Vita Commendonii IV. 2. Ex quo tempore summi Pontifices, nonnisi talem, Reipublicae per suos Nuncios commendarunt, quoties vacare Regnum contingeret. Et in hoc cura Commendonio ex voto successit, quod Henricus Dux Andegauenfis electus, quem Hofius Cardinalis, acerrimum Catholicae fidei propugnatorem vocat. ILLUSTR. VIR. EPIST. p. 1677. De Stephani Religione anceps quidem erat opinio, sed aduentanti in Poloniam, obuiam missus Sulikouius, qui animum Eius scrutaretur. Hic in secretiori colloquio, Regem ingenue edocebat, sine fidei Catholicae vera & sincera professione & obseruatione, non solum diademate Regio se non esse potiturum, sed nec Cracouiam quidem, sedem coronandorum ac conseruandorum Regum laudatissimam & Catholicissimam esse conspecturum: Firmamentum esse Regni Catholicam fidem, & Catholicos Viros, ipsumque sacrum Ordinem esse primam & praecipuam Reipublicae partem, & Senatus caput, & Regis animam, lucernam ac spiritum vitalem &c. Verum Rex Sulikouium de Religione plane securum reddidit, & sequenti die Missae sacrificio non sine lacrymis interfuit. SVLIKOV. Comment. Rer. Polon. p. 60. sq. Sigismundus III. Vladislaus IV. & Iohannes Casimirus, vt erant instituti, sic in Religione Romano-Catholica perstiterunt. Remissior quidem visus Vladislaus; quod Missarum sacrificia publice non

non frequentabat, sed excusat Eundem valetudine, & constantiae in Religione sua, perhibet testimonium *PIASECIVS Chron. p. 454.* Iohannes autem Casimirus, non tantum in societatem Iesu recipi voluit, sed & titulo Defensoris fidei & Orthodoxi a summo Pontifice ornatus. Michael in pactis conuentis primus sanxit, vt Rex Poloniae non eligatur, nisi qui Romanae orthodoxae Religionis Catholicae, *PACTA CONVENTA §. Iubo dawne.* Quod in Pactis Conuentis Iohannis III. & Augusti II. repetitum. Post memorati Iohannis III. mortem, generali confoederationi insertum, Regem non nisi Romano-Catholicum eligendum, quam prouidentiam sibi tribuit, Princeps & Episcopus Varmienfis *ZAL. Epist. T. II. p. 121.* Vltimi autem Interregni confoederatio §. 10. adiecit, Regem eligendum ex vtrisque Parentibus orthodoxae Religionis, natum esse debere. Quo tamen illa nouitas tenderet, iam tum praeuideri poterat, & probauit euentus. Cum mortuo Michaeli, Electoris Brandenburgici legatus, ex Regni Cancellario Lescinio percontaretur, vtrum aliqua spes esset, de euehendo in Regium fastigium Principe *Protestantium Sacris addicto*, si caueat, Religionem Romano-Catholicam se non turbaturum, & cui sufficiat, sua sacra intra conclaue obire: Negabat hic, id fieri posse, obstantibus in primis Michaelis pactis conuentis, & quod sacer Ordo ac Nobilitas summis viribus repugnaturi. Simul fatebatur neminem Regno magis conuenire, quam Electoris filium, Carolum Aemilium, si sacra mutare velit. Episcopus tamen Cracouiensis & Pro-Cancellarius solennem mutationem sacrorum non vrgebant, modo semper in Catholico templo Missae intersit, siue interim preces fundat, siue quid aliud legat, sacram vero coenam suo ritu recipiat. *PVFEND. de Reb. Frid. Wilb. T. II. L. XII. p. 947.* Inde cum Augustus II. Regnum peteret, praecipua Ipsi difficultas ex Religione ab iis mouebatur, qui ignorabant, Principem Religioni Romano-Catholicae accessisse.

2 Inter Reginas duae fuere, Religioni Romano-Catholicae non addictae, altera Alexandri, altera Augusti II. Coniux, illa Graeca, haec Lutherana, neutra ob sacrorum diuersitatem corona redimita. Vladislaus quidem IV. ad matrimonium filiae Electoris Palatini animum intenderat, quod non succedebat, cum illa in Religione Reformata perstaret. *PIASEC. Chron. p. 492.* Primum tamen in pactis conuentis Michaelis l. c. constitutum, vt Regina sit Romano-Catholica, siue natione, siue vocatione, hoc est, aut quod in eadem Religione nata, aut quod mutatis Sacris ad eandem transierit. Cuius rei auctorem, Celsissimus *ZALVS-KIUS*, auunculum suum, Olzouium eo tempore Culmensis Episcopum & Regni Pro-Cancellarium laudat. *Epist. T. I. p. 209. T. II. p. 121.* Michaelis exemplum, in suis pactis, Iohannes III. & Augustus II. secuti. Idem Caput de Regina Catholica, cura Zaluskii, Confoederationi ante Augusti II. electionem, insertum. *Epist. ZAL. T. II. p. 121.* Nec minus in vltimi Interregni Confoederatione generali §. 10. vt Regina sit Catholica, cauetur.

§. IV.

PACI DISSIDENTIVM PROSPICITVR.

Et quoniam in hoc inclyto Regno Poloniae, Polonicae & Lituanae Nationis & Prouinciarum annexarum, non exiguus est Dissidentium in Religione Christiana ¹ numerus, propterea exemplo Antecessorum nostrorum ², ne postea ex hac causa scissio-

scissiones & sanguinis effusiones fiant, id quod antiquis confoederationibus³ & constitutionibus⁴ cautum est, perpetuis temporibus tenebimus, non obstantibus quibuscunque protestationibus⁵, integra tamen in omnibus dissidentium in Religione Christiana, pace & securitate⁶.

§. V.

¹ Vna fuit olim, post receptum Christianismum, Religio, eaque Romano-Catholica. Cum Casimirus Magnus a. 1340. Ruffiam rubram Regno iungeret, admissa praeter Romano-Catholicam, & Graeca, quod eadem in illis Terris floruerat, & Rex fidem dederat Ruffiae Proceribus, se eandem haud violaturum aut mutaturum. DLVG. L. IX. p. 1058. Inde, cum a. 1344. nonnulli ex hac gente, rebellionem molirentur, causam allegabant, quod suae Religioni interitum metuerent. DLVG. l. c. p. 1071. Ex hoc tempore, in Regno, cuius pars facta Russia, duae Religiones obtinuerunt. His tertia se iungere voluit, cum Vladislao Iagellone imperante, ex Bohemia, Hussitarum dogmata, in Poloniam se infunderent. Sed quo minus id fieret, obstitit Rex seueriori mandato a. 1424. Vieluni publicato, quo omnes haeretici in Regno capi & puniri, omnes, qui ex Bohemia venerint, Religionis nomine examen subire, quicumque ex Polonis in Bohemia fuerint, certo tempore, sub poenis grauissimis, tanquam haereticis irrogandis, in Patriam reuerti iubentur, ac mercatoribus omne cum Bohemia commercium interdicitur. LASKO Statut. f. 75. PRILVS. Stat. p. 169. Et a. 1438. Ordines aduersus eosdem haereticos illorumque fautores, Confoederationem Korczyni inierunt. LASKO l. c. f. 76. PRILVS. l. c. p. 171. Sic repressi fuerunt Hussitae, quos sub Sigismundo I. & Sigismundo Augusto, Lutherani, Reformati & Fratres Bohemi secuti, quorum doctrina, cum magno assensu exciperetur, per plurimas Poloniae & Lituaniae prouincias se diffuderunt. Neque Sociniani, seu, vt vulgo dicuntur, Arriani, qui circa eadem tempora suos errores propalabant, defuerunt aederae & Patroni, vt pro vna Religione, iam diuersae incolarum distraherent animos. Omnes hi, cum Romano-Catholicis vno Dissidentium de Religione vocabulo continebantur. Cuius appellationis testem habemus confoederationem anni 1573. VOL. CONSTIT. p. 209. quae Religionis libertati prospexit, primam, vbi Ordines Regni qui eam inierunt, se dissidentes de Religione esse, fatentur, sibi que mutuam pacem, ac impunitatem sacrorum nomine appromittunt. Et reuera diffidebant a se inuicem, quotquot diuersam Religionem sequebantur, siue ea esset Romano-Catholica, siue alia quaecunque. Non ergo per illam confoederationem, solis, qui a Romano-Catholicis secesserant, aliquid concessum, sed simul ipsis Romano-Catholicis, quod horum non minus quam caeterorum intererat, ob Sacra non turbari, non poenam, non vim pati: imprimis cum ex multitudine dissentientium non vanus illo tempore suberat metus, ne aliquando Romano-Catholicis praeualerent. Quod cum non fieret, sed illorum numerus in dies imminueretur, coepit dissidentium vocabulum, ad Graecos, Lutheranos, & Reformatos transferri, quasi iis a Romano-Catholicis, per dictam confoederationem, beneficii instar, pax Religionis nomine concessa fuerit, cuius limites statuere & coercere, his integrum esset.

² Sancita in Comitii Conuocationis, post Sigismundi Augusti mortem, mutua inter Dissidentes de Religione pace, non postrema fuit cura, vt eadem ab

electo Rege rata haberetur, & cum caeteris iureiurando firmaretur. Id & spondebant legati Gallici, cum nomine noui Regis promitterent, Eum omnia iura, privilegia, immunitates, praerogatiuas - - - siue per Serenissimos Reges - - - concessas, vel quouis alio nomine quaesitas, ac diuturno vsu approbatas, siue etiam circa electionem Regis, ex vnanimi & concordi omnium Ordinum consensu sancitas, integre & inuiolabiliter seruaturum, atque etiam Iuramento corporali confirmaturum. VOL. CONST. p. 226. Postea missi a Republ. ad nouum Regem Parisiis legati, inter quos, de referenda inter pacta conuenta dissidentium pace, ortum certamen, Episcopo Posnaniensi, Palatino Siradiensi, & Marechallo Curiae Lituanicae, id fieri posse negantibus, quod eidem in Polonia contradicium fuisset, caeteris, vt fieret, exigentibus. Ambiguum reddebat Regem haec legatorum discordia, ex quibus *Iob. Zborouius* Odolanouiensis praefectus, obuersus ad *Monluccium*, Valentiae Episcopum, qui inter Oratores Gallicos primus fuerat: *ni vos legati*, inquit, *nomine Principum* (Regis Galliae Caroli, & Fratris Henrici electi iam Regis Poloniae) *hanc conditionem acceptassetis, bicce Princeps nobis contradicentibus in Regem eligi non potuisset.* Henrico quaerente, quid loqueretur Zborouius, hic ad Regem dirigens sermonem; *aio*, dicebat, *Rex Serenissime, ni hi Oratores tui hanc conditionem dissidentium de Religione, nomine tuo acceptassent, nobis contradicentibus Rex eligi non potuisses, imo ni eam approbaueris, Rex Poloniae non eris.* FREDRO *Hist. Henrici* p. 116. Quare moniti a Rege legati, conuenere, vt Rex cum caeteris capitibus iuraret, *se pacem & tranquillitatem inter dissidentes de Religione tuiturum; manu tenturum, nec villo modo vel iurisdictione sua, vel officiorum suorum & Statuum quorumuis auctoritate, quempiam affici opprimique caussa religionis permissurum, nec se Ipsum affecturum aut oppressurum.* VOL. CONST. p. 227. Pariter roboratur eadem pax inter dissidentes, in articulis Henrico oblatis & a *Stephano* firmatis. VOL. CONST. p. 253. Ipse *Stephanus* vero Henrici verba in suo iureiurando repetiit, & in litteris generalis confirmationis iurium fidem dedit, licet priuilegia & libertates ecclesiasticas cum caeteris confirmauerit, id paci & tranquillitati inter dissidentes de religione, in iureiurando expresso derogare haud debere. VOL. CONST. p. 250. 259. Qui secuti, Reges omnes, tum per pacta sua, tum per solenne, quod dixerunt Reipubl. sacramentum, dissidentibus de Religione pacem sancte promiserunt. Michael quidem Rex de se praedicasse fertur, quod pacem hanc cum restrictione iurauerit: sed quam periculosum hoc, *Debicius Succamerarius* Sendomiriensis exposuit: *silicet in vno puncto*, inquit, *Regi Iuramentum restringere, licebit & in altero, consequenter in omnibus. Fateatur, se id in vno fecisse, quis scit, annon in pluribus?* Et Primas *Prazmouius* hanc mentis restrictionem Regi publice exprobrauit. *Epist. ZALVSK. T. I. p. 170. 265. 322 seq.*

3 Intelliguntur Confoederationes illae generales, quae singulis Interregnis, in comitiis conuocationis fieri solent. Prima quae inter dissidentes pacem sancit, est anni 1573. cuius nota (1) ad hunc §. facta est mentio. Verba latine reddita adferre iuuat. *Et quoniam*, aiunt Ordines, *in nostra Republ. non paruum est dissidium in caussa Religionis Christianae, occurrendo ne ex hac caussa inter homines damnosa quaedam seditio oriatur, vti in aliis Regnis clare videmus, spondemus hoc nobis inuicem, pro nobis & successoribus nostris, in perpetuum, sub vinculo iuramenti, fide, honore & conscientiis nostris, quod, qui sumus dissidentes de religione, pacem inter nos conseruare, & propter diuersam fidem, & mutationes in Ecclesiis, sanguinem non effundere, neque mulctare pecunia, infamia, carceribus & exilio, & superioritati alicui aut officio ad eiusmodi processum nullo modo auxilium dare: quin*
imo,

imo, si aliquis sanguinem effundere voluerit, ex ista causa, opponere nos omnes erimus obstricti, licet etiam id alioquin sub praetextu decreti aut alicuius processus iudicarii facere voluerit. VOL. CONSTIT. p. 209. Idem iisdem fere verbis posteriores confoederationes statuunt. Nouam tamen rem aggressa, quae Augusti II. obitum excepit. Motis enim a Romano-Catholicis, conclauis Nunciorum iis, qui diuersae erant Religionis, caput de dissidentibus, per confoederationem hoc modo formatum: *Dissidentibus in Religione Christiana*, quo nomine saltem illi, qui a Romano-Catholicis diuersi intelliguntur, pacem iuxta antiquas Confoederationes & praecipue iuxta constitutionem anni millesimi septingentesimi decimi septimi, ac securitatem bonorum, fortunarum & aequalitatis personarum cauemus, ita tamen, ut tantum in conclauis Nunciorum, in tribunalibus & commissionibus auctoritatem, simul suos priuatos congressus seu conuenticula, legibus prohibita, & officia Regni, Lituaniae, Palatinalia, terrestria & castrensia, saluis modernis possessoribus non habeant, neque vllas protectiones per se & Ministros apud exterarum potentiarum quaerant, sub rigore legis, de perduellibus sancitae. CONFOED. GEN. a. 1733. p. 2. Possit hic quaeri, quo iure, Nobiles electi ad Comitium Nuncii, ob Religionem, legibus probatam, contra antiquum & perpetuum usum, nullo admissio facinore, conclauis Nunciorum a fratribus, absentes, arceri; iis quae praecipua habet equestri ordo, more in libera gente vix audito, exui; ad conditionem plebeiorum redigi, & ob questus, ob Principum exterorum, quibus per publicas pactiones, ius est, intercessionem, poenae perduellionis subiici potuerint. Verum rem tam ampli examinis, arctiores Commentarii nostri limites haud admittunt. Dabitur forte alio tempore locus opportunior. Laudanda tamen insignis Reipubl. aequitas, quae per solenne cum nouo Rege pactum, antiquas confoederationes asseruit: celebranda est summa Principis indulgentia, qui ciues veteri suo iure vti liberalissime concessit.

4 Praeter confoederationes, rarius in Constitutionibus de pace dissidentium agitur, exstat tamen de eadem lex inter scita Comitiorum *Stephani*. VOL. CONST. p. 275. In CONSTITUTIONE a. 1631. p. 18. tit. *Zatrymanie pokoju pospolitego*. Violatores pacis publicae puniri iubentur, qui praetextu Religionis Catholicae tumultus excitant, & vim inferunt: nec minus per aliam CONSTIT. a. 1638. p. 44. tit. *Poená ná tycb*, multa in eos statuitur, qui in Ciuitatibus Prussiae, Romano-Catholicos in exercitio suae Religionis turbaturi. Ex hac tamen ratione, in pactis antiquae constitutiones allegantur, ne diuersae Religioni addictis, superioris Interregni Confoederatio, quae eisdem Constitutioni anni 1717. subiicit, noceret. Est autem illa Constitutio, non nisi Articulus IV. Varfauiensis post confoederationem Tarnogrodensem, pacificationis, qui ideo Constitutionis nomine venit, quod tota Transactio inter constitutiones sequentium Comitiorum recepta. Sed iam anno 1717. *Augustus II.* singulari rescripto cauerat, dictum „articulum prioribus Confoederationibus, Regis pactis conuentis, ac quibusuis „dissidentium iuribus haud quicquam derogare debere.

5 Paci dissidentium multi intercesserunt, Sacri, Ciuilis, Senatorii, Equestri Ordinis, neque vno tempore, sed diuersis. Cum primum eadem a. 1573. sanciebatur, statim contradictiones, non quidem in ipsis coronationis comitiis, post illa tamen, scriptae, & Parisiis coram Rege *Henrico*, ab Episcopo Posnaniensi, Palatino Siradiensi, & Mareschallo Curiae Lituanae, qui ex numero legatorum erant, repetitae fuerunt, quaeque in Epistolis *ZALVSKIANIS Tom. II. p. 749. seq.* exhibentur. Post electionem *Sigismundi III.* tres Episcopi, suo & aliorum

Archi-Episcoporum, omniumque, siue ex sacro siue civili Ordine, secumfacientium nomine, paci dissidentium & Regio in eandem iuriiurando singulari scripto oblocuti, cuius capita exhibet Illustriss. Regni Referendar. IOSEPH ANDR. ZALVSKI in libro quem inscripsit: *Dwa miecze* (gladii duo) p. 70. 71. Et cum Rex ille, in templo Oliuensis monasterii, prope Gedanum, in pacta conuenta iuraret, Episcopus Cuiuiensis, nomine Romano-Catholicorum, paci inter dissidentes iterum contradixit, at pro iis, qui diuersae religionis, Przienius, regesit. HIST. PRVSS. T. IV. p. 26. Mortuo Sigismundo III. Confoederationi generali Archi-Episcopus Gnesnensis cum Episcopis, ac illi, qui in Religione Romano-Catholica ardentiores, aut saluis iuribus Ecclesiae Romanae, aut excepto articulo Confoederationis subscripserunt, eo consilio, vt vel plane auersarentur inter dissidentes pacem, aut interpretandi eandem ad suae Ecclesiae commodum, sibi potestatem seruarent integram. Primum hoc fuit exemplum subscriptae in religionis causa, cum exceptione, confoederationis, quod ex illo tempore in consuetudinem transiit. Lutherani contra & Reformati, per suas subscriptiones, dissidentium pacem integram seruare conati, quod primum factum in confoederatione ante electionem Iohannis Casimiri, & postea repetitum fuit. Antea tamen questi in Comitibus Electionis Vladislai IV. de inducta a Romano-Catholicis nouitate, conuenitque post longas & acres disceptationes, vt in pactis conuentis noui Regis, paci dissidentium verba adiicerentur: *non obstantibus quibuscunque protestationibus, & saluis iuribus Ecclesiae Romano-Catholicae, integra tamen in omnibus dissidentium in Religione Christiana pace & securitate.* PIASEC. Chron. p. 448. HIST. PRVSS. T. VI. p. 12. 13. PORZ. ELEK. a. 1632. p. 11. §. a wteysamey. Quae in pactis conuentis Iohannis Casimiri, Michaelis, Iohannis III. & Augusti II. repetita leguntur. Nisi quod in Augusti II. pactis, iuribus Ecclesiae Romano-Catholicae, *excepta & iura Ducatus Masouiae & Liuoniae* nominatim iuncta, occurrunt. Nihilominus in pactorum conuentorum subscriptionibus iurium Ecclesiae Romano-Catholicae, vt & pacis dissidentium fit mentio, vt haec pariter & illa salua sint, quasi a priuatis roborandum esset, cui per sollempnem conuentionem inter Regem & Rempubl. prospectum.

6 Integra illa pax & securitas iam in prioribus pactis fuit promissa, vti modo dictum. Est autem pax & securitas *integra*, vbi ob Religionem nemo turbatur, nemo possessionibus suis exiitur, aut dignitatibus caeterisque, quae per leges sperare potest, arcetur. Vbi eadem vna cum Romano-Catholicis, qui Religionis erant diuersae, neque obstabat lex, quo minus vterentur. Fuerunt in Senatu, & in conclauis Nunciorum, gesserunt publica munia, adhibiti quibusuis Reipubl. negotiis. Solet quidem a nonnullis obiici statutum Vladislai Iagellonis nota (1) ad hunc §. memoratum, vt & Ordinum Confoederatio Korczini a. 1438. contra haereticos inita. LASCOF. 76. PRILVS. p. 171. HERBVRT. tit. Haereticus. Sed ostensum eadem nota (1) Vladislai Statutum, in Haereticos ex Bohemia, qui Hussitae dicti, latum, quod & de Confoederatione Ordinum dicendum. Minime intelligendi Graeci, Lutherani & Reformati, quibus dissidentium nomine in pactis asserta securitas; Graeci enim ante Iagellonem fuerunt, promisitque illis Religionis libertatem Casimirus M. cum Regno iungeret, vt constat ex allegata nota I. Lutherani vero & Reformati Vladislai Iagellonis tempore nondum existerunt, qui ergo potuerunt eius lege coerceri? Quod si quis eosdem nihilominus ad haereticos referre velit, nae is Regi & Reipubl. aduersatur, qui dissidentium vocabulo non haereticorum vtuntur. Cum ergo a. 1658. in comitiis vox audiretur, haereticum per se esse infamem, neque in Nunciorum conclauis locum

cum habere posse: statim subiunxerunt Romano-Catholici, per haereticos solos intelligi Arrianos, non dissidentes, quales essent Lutherani, Reformati & Graeci. HIST. PRVSS. T. VII. p. 198. De his Dissidentibus, Augustus II. in pactis conuentis §. *W rozdawaniu*, plane & aperte loquitur: in distributione dignitatum, sellarum Senatoriarum & Capitaneatum cum iurisdictione continuum vsum & antiquam praxin, a sanctae memoriae, *Iohanne Casimiro, Michaelis, Iohanne III.* sacrosancte obseruatam, punctualiter retinere promittimus, exceptis Mennonistis, Anabaptistis, Quakeris, qui hoc iure, quod dissidentibus in Religione Christiana seruit, uti non debeat: quin etiam omnia iura & statuta, contra Arrianos lata, in eos reassumimus. Pacificatio post Tarnogrodiensem confoederationem, parum alias dissidentibus fauens, non tamen iisdem viam ad dignitates praeccludit, sed id tantum art. 2. §. 6. Cancellariis iniungit, ut iisdem sine praecudicio Catholicorum gratias Regias figillent. CONST. a. 1717. p. 13. Quam indigne per vltimi Interregni confoederationem habiti, supra iam allatum. Verum reddita iis, per pacta conuenta, priori pace & securitate, antiquum ius noua lege firmatum fuit.

§. V.

DE GRAECAE RELIGIONI ADDICTIS.

Et quod attinet, ad personas Graecae Religionis, vnitas & disunitas¹, quidquid propter alia impedimenta, in praesenti electione, locum nancisci non potuit, hoc in comitiis futurae coronationis, iuxta iura antiqua vtriusque partis, in praesentia Deputatorum ex vtroque ordine, sine omnibus dilationibus & disquisitionibus, per Commissarios indilate pacificare, & ita coniunctim cum Republ. componere promittimus²: ut cuilibet in suis bene fundatis grauaminibus ius & satisfactio fiat. Bona & dignitates spirituales Graecae Religionis, personis incapacibus, iuxta iura antiqua non dabimus, nec per cessionem tenere permittemus.³ Auulsa bona a metropoli Kiouienfi⁴ iure belli non alienata, ad eandem metropolin spectantia, iuxta antiqua iura eidem adiungere promittimus⁵.

¹ Religio Graeca per vtramque Ruffiam, rubram & albam, latissime olim diffundebatur, viguitque ibidem, antequam Regno iungeretur. Tempore *Sigismundi III.* orta magna dissensio, cum a. 1595. habito concilio, pars Ecclesiae Romano-Catholicae accederet, ac missis Romam Vlodomoriensi & Luceoriensi Episcopis, Summo Pontifici se submitteret, atque in consortium sacrorum reciperetur; alii in diuersitate Religionis manerent perstarentque. PIASEC. *Chron.* p. 138. 139. *Litterae Cardin. OSSATI ex edit. AMELOTII T. I. p. 511. T. II. p. 11.* Ex hoc tempore duplici appellati Graeci nomine, ut, qui Romano-Catholicis iuncti, *vnti*, caeteri *disvnti* dicerentur, simul controuersiae inter vtramque partem infinitae, ac perpetuae de iurium laesione quaerelae exortae sunt. In primis

disuniti ab unitis male se haberi affirmabant, quod favore Romano-Catholicorum praevalerent. Tentatum saepius diffidium hoc tollere, Graecos omnes ad vnam Romanam Ecclesiam redigendo, laudatque, vt caetera exempla taceamus, suum in hoc studium & feruorem, Michael Rex, in litteris ad summum Pontificem datis: pro vnione, inquit, Russorum Graecorum cum Latinis, quantum consiliis & ferro etiam nunc laboretur, vel hoc argumento sit, quod florentissimis & feracissimis Vrkaenis terris, tot iam annis carere, quam vnionem Graeci ritus non retinere, leuius existimemus, tractatum pacis, quem sola unitorum caussa difficilem reddit, magno Reipubl. dispendio & Regni periculo trahamus, vitam, fortunam, sanguinem ciuium, pro defendenda re Christiana, in aciem aleamque mittamus. Audeo ego adfirmare Sanctitati Vestrae, si de protectione unitorum vel paululum mittam, si Abbatias & templa ab unitis recens recepta relinquam, si res disunitorum ad eum statum, quo sub antiquis Regibus fuerunt, reuocem, plane merito pacem domesticam cum Cosacis concludi & bellorum ab intra & extra tempestati obuiam iri posse. Ep. ZALVSK. T. I. p. 281. Et inter caussas feralis illius belli Cosacici, sub obitum Vladislai IV. orti, illatam disunitis, ad quos pertinebant ipsi Cosaci, vim reperimus, & quum sequenti anno ad Zborouum, pax parum tamen diuturna componeretur, singulari capite conuenit, vt immunitatibus Ecclesiae Orientalis Graeco-Russiae lege publica caueretur, & ne eius templa, clerus, ac bona spiritualia, ab unitis inuaderentur. KOCHOV. Annal. Clim. I. p. 25. 151.

2 Actum de compositione inter unitos & disunitos, iam Sigismundi III. tempore, in Comitibus a. 1609. & cum non succederet, in proxime futura dilata, vtrique tamen parti iniunctum, vt pacem seruet, constituta in turbatores decem millium florenorum mulcta. VOL. CONST. p. 893. tit. Rel. Graeca. Nihilominus haec compositio in diuersa comitia fuit reiecta, vt patet ex Constitutionibus memorato Sigismundo III. regnante, non vno tempore sancitis. Post illius mortem, in Comitibus Conuocationis, cum neque tum controuersiae finiri possent, Rege Sueciae ac Poloniae Principe Vladislao, nonnullisque ex Senatu & equestri ordine mediis, capita transactionis conscripta, quae vtriusque partis ablegati domum ad suos receperunt. CONFOED. GENER. a. 1632. §. W. Religii Greckiey. Haec cum habita haud fuerunt rata, alia in Comitibus Electionis proposuit Vladislaus, ad quae pacem sine mora tentaturum Idem in pactis conuentis spondebat: §. A co sie & in Comitibus Coronationis, diploma Graecis non unitis, pro certa in futuris Comitibus pacificatione, datum approbat. CONST. p. 15. tit. Afekuracya. Inde a. 1635. in comitiis pax inter Graecos ad capita in electione Regia scripta constituitur, & vt obseruetur, perpetua lege edicitur: simul omnes processus & litispendentiae occasione Religionis inter eos ortae, sub mulcta a. 1609. constituta abolentur. CONST. p. 11. tit. Rel. Grecka. Sed turbata haec fuit pax non vno modo, vti ex CONST. a. 1641. patet, p. 6. tit. Rel. Grecka, quare post sanctiones alias, noua lege a. 1647. decretum, CONSTIT. p. 3. tit. Rel. Grecka, vt omnia iura Russis Graecae Religionis seruientia, ad capita in electione Regia scripta, executioni mandentur, Commissariis in hanc rem nominatis. Docet tamen CONFOEDERATIO GENERALIS p. 4. §. Religia, quae Vladislai IV. regnum excepit, non omnia ad normam memoratorum capitum fuisse redacta, sed vt hoc fieret, & futuro Regi inter pacta conuenta commendaretur, Ordines non tantum edixerunt, verum & nouus Rex Iohannes Casimirus, id se facturum, in pactis suis §. A co sie fidem dedit. Exarserat iam tum Cosacicum bellum, simul pro disunitis gestum, secutaque & a. 1658 Commissio Hadiacensis, his admodum

dum fauens, КОСНОВ. *Annales Cl. II. p. 316.* CONST. a. 1659. p. 51. tamen a. 1668. in confoederatione generali, Ordines compositionem postulationum futuro Regnanti diligenter se commendaturos promiserunt: & electus in Regem *Michael*, per pacta conuenta pollicitus, eandem in coronatione sua, iuxta iura antiqua vtriusque partis, per Deputatos ex vtroque Ordine, sine omnibus disquisitionibus & dilationibus, efficere, & ad executionem per *Commissarios* vtriusque gentis Deputatos, sine procrastinatione deducere. PORZ. ELEK. a. 1669. p. 15. §. *A co sie.* Quod in pactis conuentis *Iohannis III. & Augusti II.* repetitum.

3 Id primum insertum pactis conuentis *Michaelis*, ex quibus in sequentium Regum pacta translatum fuit.

4 *Kiouiae*, primis Religionis Christianae in illo tractu initiis, fuisse Metropolitanam, institutumque ad Graecos ritus, a *Vlodimirio*, Ruffiae Duce, circa finem saeculi X. cum ipse eadem Sacra fuisset amplexus, vulgo perhibetur. WENGERSC. *Slauon. Ref. lib. IV. p. 457. 458.* ibique allegata NIESIECKIEGO *korona Polska p. 89.* Indicem illorum, qui hanc dignitatem ad nostra vsque tempora gesserunt, exhibet Reuerendus Pater *Niesiecki*, in sua *Corona Polonica l. cit.* qui simul docet, eosdem modo se summo Pontifici submisisse, modo ab eodem fuisse alienos, reditu tandem ad obsequium facto, iam in eodem perstare. Per *Commissionem Hadiacensem* antea allegatam, Metropolitanæ *Kiouienſi*, ab auctoritate Summi Pontificis licet alieno, in Senatu Regni locus post *Archi-Episcopum Leopoliensem* concessus, CONST. a. 1659. p. 52. §. *A ze wſpolney*, quod tamen in vſum deductum non est. Pactis Conuentis *Michaelis*, post *Episcopos*, subscripsit *Gabriel Koleda*, *Archi-Episcopus*, *Metropolita Kiouienſis*, *Halicienſis* & totius Ruffiae; cuius tamen nomen in *Indice Niesiecki* haud reperitur. Inter suffragatores electi *Iohannis III.* sub *Palatinatu Polocensi* legitur *Cyprianus Zochowski*, *Metropolita Kiouienſis*, *Halicienſis* & totius Ruffiae *Archi-Episcopus Polocensis*. Cuius mentionem *Niesiecius* tum inter *Metropolitæ Kiouienſes*, tum *Archi-Episcopos Polocenses*, sed demum ad a. 1680. mentionem facit. KORONA POLSKA p. 91. 92.

5 Quae de bonis, *Metropoli Kiouienſi* reddendis, fanciuntur, praeter haec, in solis *Augusti II.* pactis exstant. Et videntur intelligi bona, quae in manibus priuatorum haerent, a quibus eximuntur iure belli amissa, qualia sunt, quae olim in ditionem Magnorum Principum *Moscuae* venerunt, & quibus *Rex Poloniae* per solenne foedus a. 1686. cessit. Fuit inter eadem ipsa *Kiouia*, a qua *Metropolis* suum habet nomen, quod retinet, quamuis *Metropolitanus* extra eandem, in *Regis Poloniae* terris agit.



§. VI.

CONTRA MENNONISTAS, ANABAPTISTAS
ET QVAKEROS.

Contra Mennonistas, Anabaptistas, Quakeros, qui ad ius dissidentibus in Religione Christiana inseruiens, pertinere non debent ¹, omnia iura & statuta contra Arrianos lata ², reassumimus.

¹ Mennonistae, Anabaptistae, & Quakeri, inter dissidentes de Religione non fuerunt, qui a. 1573. sibi mutuam pacem pacti. Venerunt ex Belgis & Anglia, feracissimis omnium Religionum Terris, Gedanum, inde per Prussiam sparsi, commerciis, opificio, agriculturae intenti, procul a Republ. sibi viuunt. Tolerati, neque in eos publica lata lex ante confoederationem generalem, post obitum *Iohannis III.* in qua Mennonistae & Quakeri a dissidentibus expresse se iunguntur: forte Varmiensis Praefulis consilio, Nunciis ex Prussia annitentibus. Ille enim confoederationi, cum *protestatione* contra omnes sectas, contra iura Regni, Terrarum Prussiae & *pacta, sese extendentes* per Prussiam, subscripsit: hi simili *protestatione* contra Mennonistas, Quakeros & novos Sectarios vsi. Postea in pactis conuentis Regis *Augusti II.* Mennonistae, Anabaptistae, & Quakeri, iuribus dissidentium exempti, rigorique legum in Arrianos sancitarum, subiecti. Secuti Prussi, qui suis ad Comitata Regni a. 1699. Nunciis mandarunt, vt omni zelo & ardore instarent, quo Mennonistae, Quakeri, quibus & Pietistae additi, iuxta confoederationem & pacta conuenta, poenis contra Arrianos subessent. Nec minus in vltima *Confoederatione*, in Quakeros, Mennonistas, & Anabaptistas olim statuta roborantur.

² Arriani, qui alias Sociniani dicuntur, primum experti rigorem legis an. 1658. cum in Comitatis, consensu Ordinum, statuto *Vladislai Iagellonis de haereticis* subiicerentur, simul decerneretur, vt si quis illorum sectam auderet profiteri, disseminare aut docere, aut illam illiusque assertores protegere & fouere, & eius rei legitime esset conuictus, is ex dicto statuto, capite puniretur: Fautores autem eorum poena perduellionis, coram tribunali, inter causas conseruatas mixti fori, ad cuiusuis *instantiam* tenerentur. Per Registamen clementiam, illis, qui hanc sectam eiurare nollent, ad diuendenda bona, triennium concedebatur, salua facultatum & personarum securitate, atque debitorum repetitione: ita tamen, vt illo interuallo nemo exercitia sectae suae peragere, aut muniis publicis se immiscere possit, sub poenis antea expressis. *CONST. a. 1658. p. 1. tit. Sekta Aryanska.* Quod autem ad allegatum in Constitutione statutum *Vladislai Iagellonis* attinet, sancitur in eodem, vt, quicumque in Regno Poloniae & Terris Regi subiectis, haereticus aut haeresi infectus, vel suspectus de eadem, fautor vel director repertus fuerit, per Regios Capitaneos, Consules ciuitatum, & alios officiales, aut quoslibet subditos Regios, siue in officiis siue extra viuentes, velut Regiae Maiestatis offensor capiatur, & iuxta exigentiam excessus sui puniatur. *LASCO Stat. f. 75. PRILVS. Stat. p. 170. HERBVRT. Stat. tit. Haereticus &c.* Secuta a. 1659. noua in Arrianos constitutio, qua concessum illis antea triennium, ad duos annos, a decima Iulii a. 1658. numerando, redactum est, quod tamen Religionem Romano-Catholicam recepturis, nocere haud deberet. *CONSTIT. a. 1659. p. 1. tit. Declaracya.* Binae hae constitutiones, alia, a. 1661. firmatae sunt, & vt

& vt executioni mandentur, magistratibus & iudiciis iniunctum. CONSTIT. a. 1661. p. 1. tit. O Aryánách. Anno sequenti, noua lege declaratum, quod feminae omnes, CONSTIT. anni 1658. subesse, & contra maritos, Catholicam Religionem amplexos, si vxores in erroribus Arrianorum perseuerantes retineant, famulas seruent, cum Doctoribus illius sectae commercia habeant, & prolem in tali blasphemia instrui permittant, eandem Constitutionem, tanquam contra fautores Arrianorum, extendi debere &c. CONST. a. 1662. p. 2. tit. O Aryánách. Denique CONST. a. 1670. p. 19. tit. Sekta Aryánska. Praefectis Regiis executionem superiorum legum, aduersus eos, qui Arrianorum erroribus fauerint, sine omni appellatione, mandat. His Arrianis postea, Mennonistae, Anabaptistae & Quakeri aequati, vti antea dictum fuit.

§. VII.

IUS AEQUALITATIS INTER CIVES
REGNI.

Conseruando praerogatiuam libertatis, ius aequalitatis inter conciuies Regni ¹, vti praecipuum *fundamentum* & decus primum, imo *matrem liberi status* Equestri Ordinis, inter iura cardinalia istius Reipublicae tenebimus & obseruabimus, neque illud, per vllas nomenclaturas familiarum scilicet, Comitatum, Marchionatum & titulorum Principum ², deprimi & debilitari permittemus, sed parem & in aequalitate viuentem omnem Nobilitatem, solo officio ex meritis parto distinguente ³ personas, censebimus, imo cauebimus, ne potentior fiat grauis minori ⁴.

¹ Conciues Regni non alii sunt, nisi Nobiles, minime oppidani, multo minus rustici. Et illi quidem, veri & soli Regni ciues dici possunt, quod ipsi ciuitate Polona, ac nemo alius praeter eos, vtuntur. Ad hos, Polona illa libertas, adeo celebrata, pertinet. Ex iis Senatus expletur, ac Nunciorum conclaue componitur. Ipsi de Republ. consultant, leges sanciant, munia siue pacis, siue belli, obeunt. Soli dignitates, praefecturas, praedia, panem illum bene meritorum, recipiunt. Iidem sibi Reges constituunt, probaruntque superiori saeculo, posse eosdem & ex suo Ordine legi. Vt adeo multa, eaque praecipua habeant Poloni Equites, de quibus merito gloriari possint. Omnis tamen haec Nobilitas, natura est aequalis, quod omnes ex illa, ad eadem iura, in eandem spem nascuntur. Tituli Principum, Marchionum, Comitum, quibus alii prae aliis insigniuntur, vocabula sunt, quae statum non immutant, & qui illis gaudent, sua, non alio, quam Nobilium iure, tenent. Neque Polonia alias Principum, alias Marchionum, alias Comitum, alias Equitum leges nouit; sed omnibus vna Nobilium lex scripta est. Inde in Conclauis Nunciorum, Czartoriscios, Sanguscones, Wiesniouicios, Radzivilios, Lubomirscios, Ossolinios, Sapiehas, Zawiszas, aliosque Principum & Comitum nominibus fulgentes, caeteris permixtos videmus. Nullum ibi inter modici agelli & paucorum iugerum, ac aliquot oppidorum multorumque vicorum Dominum, ob-

feruatur discrimen. Praecedunt alii, alii sequuntur, non ex titulis Familiarum, sed ad Palatinatum Terrarumque, ex quibus Nuncii missi, ordinem. Eadem in senatu ratio. Assignat loca, muneris non stemmatis dignitas. Et qui Senator, non Princeps, non Comes, praecedit Principem ac Comitem non-Senatorem. Haec aequalitas vt feruaretur, Nobilitati curae fuit, cautumque per *CONSTITUTIONEM anni 1638. p. 9. tit. O tytulach*, ne varietas titulorum aequalitatem Nobilitatis tollat, aut inaequalitatem natalium inducat, & vt nemo, siue antiquis titulis, exceptis, qui in *Vnione* Lituaniae approbati, vti, siue nouos sibi expetere possit: quae Constitutio per aliam anno 1641 firmata est, *CONST. dicti anni p. 8. tit. O Tytulach*, addito: quod Lex illa titulis, quos *Vnio* Lituaniae, & *incorporatio* Palatinatum, Kiouienfis, Volhynensis & Braclaiensis probarunt, nocere haud debeat, sed iidem ad mentem vnionis & incorporationis secundum antiquas consuetudines integri feruentur, salua per omnia paritate & aequalitate iuris, poenae, conditionis & praeeminentiarum cum Nobilibus, sic, vt Principes & Nobiles pro vno Statu Equestri habendi. Fortius inaequalitati Nobilium ex titulis, *CONST. a. 1673. p. 28. tit. Cudzoziemskich tytulow abrogacya* occurrit, dum externa illa Principum, Comitum, aliaque huius generis nomina abrogat, & iisdem vti, sub poena perpetuae infamiae, foro, ad cuiusuis instantiam, coram Tribunali Regni assignato, interdicit, iis tamen exceptis, quos dicta *Vnio* Lituaniae & *incorporatio* memoratorum Palatinatum, continent. Antea, ad seruandam illam aequalitatem, *Michael* Rex in pactis conuentis promiserat, se sanguineos suos eodem iure, quo reliquam Nobilitatem habiturum. *PORZ. ELEK. a. 1669. p. 23. §. Krewnych.* quod in pactis *Iohannis III.* iisdem verbis repetitum legitur. *Circa finem PACTORVM §. Krewnych.* Vt in hanc rem paene eadem *Augusti II.* pacta exhibent, quibus Serenissimus *FILIVS* obstringi voluit.

2 Sunt in Polonia Principes seu Duces, Marchiones, Comites. Quod ad Principes siue Duces attinet, fuerunt iam olim in Lituania, ac Terris Kiouiae & Volhyniae. In litteris enim, quibus hae a. 1569. Regno iunctae, Principum occurrit mentio, ac in iis, quae Lituaniae seruiunt, nominatim Principes *Ostrogiae, Czartoriscii, Sanguscones, Wiesniouecii* memorantur. *VOL. CONST. p. 170.* In illorum numerum referendi *Czetwertynscii*, ex quibus *Michael Swatelpolk*, Capitaneus *Zyczinsensis*, Palatinatus *Braclaiensis* Nuncius, generali confederationi vltimi Interregni subscripsit. Neque omittendi *Radziuili*, qui tum a *Maximiliano I.* tum a *Carolo V.* Caesaribus, Principum dignitatem obtinuerunt, quibusque a. 1518. & 1550. ab Ordinibus permissum, vt titulo illo libere vterentur. *KOIALOWICZ Hist. Lit. Part. II. p. 374. 415. HARTK. Resp. Pol. p. 584.* Hi, Principes publice appellantur, nomenque hoc in subscriptionibus sollemnioribus apponunt. Sunt tamen & alii Principes, ad illud fastigium a Caesaribus, recentiori aetate euecti, scilicet *Lubomirscii, Ossolinii, Sapiehae*, alii, qui, vt in publicis negotiis, quae intra Regnum fiunt, hoc nomine abstinent, sic neque recipiunt. Dantur denique alius generis Principes, vt *Archi-Episcopus Gnesnensis*, qui primus Princeps, *Episcopus Cracouiensis*, qui *Dux Seueriae*, & *Praeful Varmienfis*, qui *Sacri Romani Imperii Princeps*, nominatur: quorum tituli non familiis, sed dictis dignitatibus inhaerent, ac ad Successores transeunt. Nouos tamen formauit Principatus, regnante *Iohanne III.* *Episcopus Posnaniensis, Witwicki*, *Principem Slupuczensem* & *Ducem Krobensem* aut *Krolensem* semet vocando; *ZALVSK. Ep. T. I. p. 1168. 1219.* sed magna illa nomina, & dum erant, pro inanibus habita, cum Auctore suo extinguebantur. *Marchionis* titulus, initio superioris saeculi *Myszkouiorum* domui accessit. *HARTK. Resp.*

Resp. Pol. p. 565. de quo idem tenendum, quod de Principibus recentioris aetatis diximus. Nostro saeculo, a. 1703. *Augustus II.* hac dignitate Saurolianam familiam, in Italia, exornauit; *ZALVSK. Ep. T. III. p. 500.* quod tamen illa ad Polonas gentes minime pertinet, vt inter Nobilitatem locum habeat, ad Marchiones in Polonia referri haud potest, Comitum longe maior numerus, a Caesaribus hoc nomine insigniti: praeter quos & aliis hic honor a priuatis habetur, vt Comitum nomine salutentur: quod autem cum caeteris, & huius tituli vsum, antea allegatae Constitutiones interdiciunt, in publicis scriptis minus frequens occurrit.

3 Omnis ergo inter Nobiles ordo, ex dignitate munerum, neque aliunde auctoritas. Nulli & ad honores, eosque summos, praecclusus aditus, quod meritis patet.

4 Aequum est in Regno, vbi Maestas legibus submittitur, priuatos coercere, ne potentia in aliorum iniuriam abutantur, & pietati Principis conuenit, prouidere, vt qui pares inter se, pari iure gaudeant.

§. VIII.

BONA HAEREDITARIA A REGE NON ACQVIRENDA.

Bona haereditaria nec per Nos, nec per subordinatas personas, neque in prolem Nostram, neque pro Nobis Iphis acquiramus. ¹ Id quod pro Nobis & Successoribus Nostris cauemus ².

¹ Leges Regni, ait *PIASECIUS Chron. p. 368.* & consuetudinem aduersari, quo minus Regia Domus bona haereditaria acquirat, idque eo consilio cautum, ne Rex acquirendo fundos, ordini Nobilium addictos, potentiam suam auget, Nobilium vero imminueret, ac antiquitatem manutenendae liberae electionis studiosiorem, tanto diligentius id prohibuisse, ne Principes Eorumque filii, arces & loca munitiora, in confiniis Regni possiderent, in quibus congregato milite externo, sub interregno, Regis noui electionem turbarent, vel repulsam passi, ad vicinos, vt *Silesii Duces olim, deficerent. IDEM refert, Chr. l. c. § p. 421.* aegre tulisse Polonos, quod Regina, altera *Sigismundi III. Coniux, Comitatum Zywiecensem,* octo milliaribus Cracouia distantem, a Nicol. Komorouio, sexingentis millibus florenorum emerat, neque commotos inde animos prius confidisse, quam a. 1631. per Constit. sancitum, vt dictum Comitatum, eodem pretio quo emtus, tum Reipubl. tum priuatis redimere liceret: interea tamen per Praefectum Nobilem Polonum, iure bonorum Regionum administraretur. *CONST. a. 1631. p. 3. tit. O Dobrách Zywieckich.* Simul alia lege in iisdem Comitibus, prohibitum, quo minus bona terrestria haereditaria, siue modo donationis, siue emtionis, siue hypothecae, siue quouis obligationis aut aliquo alio iure, in posterum ab aliis acquirantur, quam iis, qui splendore suarum personarum, super alios haud eminentes, iuri terrestri mere subsint, & per omnia, cum caeteris Regni incolis gaudeant aequalitate & paritate iuris & poenae: saluis iuribus Regiis, de iure caduco, inscripto, donato, ita tamen, vt bona ad Regem his modis deuoluta, indigenis Nobilibus vtriusque gentis conferantur. *CONST. l. c. tit. O Dobrách Ziemskich.* Exstat vetustius statutum, de oppignoratis Reginae *Bonae,* posteriori

Sigismundi I. vxori, castris, oppidis & villis, ne a Regni corpore auellantur, sed vt castris, Poloni, indigenae, Nobiles, praesint, & Regina, ac Regiae stirpis mascula sobole extincta, Nobilibus redimendi integra maneat facultas, & saluo interim, filiabus earumque successoribus, ex bonis, prouentu. PRIEVS. Stat. p. 379. HERB. Stat. tit. Bona Regalia. Bonae filia Anna, eademque Stephani vxor, cessit Reipubl. terris, matri olim oppignoratis, Marito consentiente. SVLIKOVIVS p. 66. VOL. CONST. p. 250. tit. Konfens. Licet ergo leges & consuetudo intercedant, quo minus Rex bona haereditaria acquirat, seruat tamen ea, quae habuit, cum ad fastigium Regium eueheretur: ita tamen, vt bonorum illorum eadem, quae fuit, maneat natura. Quod exemplo Iohannis III. constare potest: qui in pactis conuentis se obstrinxit, administratores suorum bonorum, tum haereditariorum, tum Regionum, ad querelas de iniuriis ex iisdem illatis, in iudiciis quibusvis Regni, iuxta praescriptum legis respondere, & iudicatis ex qualitate facti aut causae prolatis, sub executione de bonis & personis eorundem satisfacere debere. PACTA CONV. Ioh. III. §. Waruiemy. Eidem Iohanni III. per CONSTITVTIONEM Anni 1676. p. 24. tit. Starostwa, concessum, vt Capitaneatus, ex antiquioribus Priuilegiis, ad dies vitae collatis, Ipse & coniux, vsque ad Vtriusque obitum retinerent, quos tamen Nobiles Poloni possessiones habentes, procurare, quique in omnibus caussis, foro & iudiciis, exemplo aliorum, qui Reipubl. bona tenent, subesse deberent, Ecclesiae & Reipubl. iuribus, oneribus, Quarta & hibernis per omnia saluis.

2 Idem cauit in pactis suis *Augustus II. Qui, cum Varfauiae Palatium, vt dicebatur, Morstynense, ac diuersa suburbana, terrasque ad eadem pertinentes, ex suo aerario comparasset, vt pro ea, qua solebat magnificentia instrueret, Ordines, quo gratum in diuinum Regem testarent animum, in Comitibus Grodnensibus a. 1726. CONST. d. a. tit. Palac Nasz Morstynowski, consenserunt, vt eadem omnia Rex legitime possideret, ac ad haeredes ex suo sanguine, transmitteret.*

§. IX.

I V S I V R A N D V M R E G V M E T P A C T A C O N V E N T A , S I N G V L I S C O M I T I I S , C O R A M O R D I N I B V S L E G E N D A .

Iuramentum Nostrum ¹ & Pacta Conuenta summarie collecta, in quibusuis Comitibus prima die, loco articulorum Marschalcalium in praesentia Senatus legi debent ², qua lectione Pactorum Conuentorum, cuilibet Nunciorum liberum erit, notare exorbitantiam ³, si quae euenerit.

¹ Iurant noui Reges Reipublicae, dum coronantur. Extat formula vetustior apud LASCONEM Stat. f. 161. PRIEVSIVM Stat. p. 20. alios. Post *Sigismundum Augustum*, successit alia, VOL. CONST. p. 226. estque iisdem verbis scripta, ad quam *Michael, Augustus II. & Augustus III.* fidem suam obstrinxerunt, a qua caeterorum Regum aliquantum diuersa. Spopondit autem SACRA REGIA MAIESTAS, „Se omnia iura, libertates, immunitates, priuilegia publica & priuata, iuri communi vtriusque gentis, (Polonae & Lituanae) & libertatibus

„tatibus non contraria, per Reges & quoscunque Principes Regni Poloniae & M.
 „D. Lituaniae, praesertim vero Casimirum M. & qui Ipsum exceperunt, iuste
 „& legitime data, ab omnibus Ordinibus tempore Interregni sancita, Sibique ob-
 „lata, tum pacta conuenta, per Ordines Regni & M. D. Lituaniae sibi tradita, in
 „omnibus conditionibus obseruaturam; pacem & tranquillitatem inter Dissiden-
 „tes de Religione Christiana tuituram; quae in Electione Regni constituta, aut
 „in Comitii Coronationis constituenda, haud violaturam, omnia illicite a Regno
 „Magnoque D. L. & Dominiis eorundem quocunque modo alienata, vel bello,
 „vel quouis modo distracta, ad proprietatem Eiusdem Regni Pol. & M. D. L. re-
 „ducturam, terminosque Regni & M. D. L. non minuituram, sed defensuram &
 „dilataturam; iustitiam omnibus incolis Regni, iuxta iura publica in omnibus
 „Dominiis constituta, absque omnibus dilationibus & prorogationibus admini-
 „straturam, nullo quorumuis, etiam sanguinis sui, respectu habito; denique in
 „dispensatione distributivae iustitiae non se alligaturam ad affectum & propensio-
 „nem naturalem sanguinis, sed in disponendis occurrentibus officiis & beneficiis
 „Reipubl. solam ipsam bene meritorum rationem, prae oculis & corde habituram.
 „In fine additur: Et si, (quod absit) in aliquibus iuramentum meum violauero,
 „nullam mihi incolae Regni, omniumque Dominiorum vnus cuiusque Gentis,
 „obedientiam praestare debent: imo ipso facto, eos ab omni fide & obedi-
 „tia Regi debita, ad mentem Constitutionum, in pactis conuentis expressarum,
 „liberos facio, absolutionemque nullam ab hoc meo iuramento, a quoquam pe-
 „tam, neque vltro oblatam suscipiam. Sic me Deus adiuuet, & haec sancta
 „Christi Euangelia.

2 Caput de iureiurando Regio, & pactis conuentis summarie collectis,
 in quibusuis Comitiiis, primo statim die, loco Mareschalcalium articulorum, in
 praesentia senatus legendis, primum PACTIS CONVENTIS *Michaelis* inser-
 tum. §. *Przyśięga nąszą*. Iisdem verbis in *Iohannis III.* PACTIS repetitum, *Se-*
natu saltem praesentia, in omnium Ordinum, mutata. §. *Przyśięga nąszą. Augusti*
II. adiectum est, „vt lectio clare, alta voce, distinctis verbis, nullum omitendo
 „punctum, fiat, & cuilibet libere dicere, si in aliquo a Rege *exorbitatum* fuerit,
 „Regemque praemonere concessum sit. §. *Przyśięga nąszą*. Praeter id, quod hac
 de re, pacta Regum continent, iniungit & *CONST. a. 1690. tit. Obiasnienie.*
CONST. p. 2. Salutatione Regia a Nunciis peracta, pactorum conuentorum lectio-
 nem. Legem vsus firmat, aegreque latum, cum in Comitiiis coronationis *Michae-*
lis, pacta conuenta lecta non fuissent. *Epist. ZAL. T. I. p. 170.* Fieri tamen lectio-
 nem in ordinariis saltem comitiis, non in extraordinariis, duarum aut trium
 hebdomadam, docuit *HARTKNOCHIVS de Republ. Pol. L. II. c. 6. §. 13.* &
 exemplo probauit. Solet eadem & in Comitiiis ex prorogatione, aut *limitatione*
 institutis omitti, quod eadem cum prioribus, pro vnis habentur. Idem de Co-
 mitiiis interregni tempore tenendum, Principe, qui pactis obstringebatur, extin-
 cto. Per primam autem diem, lectioni pactorum assignatam, non ea est intelli-
 genda, qua comitia inchoantur, sed qua Nuncii Equestres cum suo Mareschalco,
 primum Senatorum conclaue ingrediuntur. Tunc enim, Rege per Mareschal-
 cum salutato, dato Maiestatis nomine Responso, admissisque ad Regiae manus
 osculum Nunciis, lectio fieri consuevit, eamque Comitialis, vt vocatur, proposi-
 tio excipere: quod & allegata *CONST. a. 1690.* innuit. Peragitur autem lectio a
 Referendario, aut alio Magistratu non Senatorii Ordinis, vt a. 1718. in Comitiiis
 Grodnensibus, *Secretario Maiori* M. D. Lituaniae, & a. 1724. in Varsauiensibus, a
Regente Cancellario Regni. Id tantum seruat discrimen, vt, si intra Regnum ce-

lebrantur Comititia, hoc muneris a magistratu Polonico, si in Lituania, a Lituanico absoluatur. Haec pactorum conuentorum, pro articulo Mareschalcalium lectione obtinet. Intelligitur vero per *articulos Mareschalcales*, edictum iudiciorum Mareschalcalium pro tranquillitate, mercandi libertate, & seruandis rerum venalium pretiis, comitiorum in primis tempore: quale edictum perpetuum CONST. a. 1678. inter SCITTA LIT. p. 22. & seq. insertum legitur. Antequam in Comititiis a. 1690. pacta C. legerentur, praefatus quasi Mareschalcus Regni, dicendo: „fuisse olim moris, vt articuli Mareschalcales legerentur, qui cum in „volumen legum iam relati essent, se Ordines lectione eorundem morari nolle, „sed quemque ad Constitutiones remittere. *Epist. ZAL. T. I. p. 1162.*

3 Vsitatum hoc vocabulum Polonis, quo notant, discessum esse ex legum orbita. Multus in primis interregni tempore, de exorbitantiis earumque medella, sermo, obiectumque Regibus saepius, a pactis conuentis deflexisse. Frequentes illas querelas recensere, nimis longum foret, & forte extra instituti nostri orbitam.

§. X.

DE IVRAMENTIS ET PROMISSIONIBVS PRIVATIS.

Ne iustitia distributiua, occasionem ambitui ciuium praebeat, circa collationem honorum & beneficiorum¹ a nemine vlla priuata iuramenta exigemus,² nec submissiones subscriptas³ postulabimus. Et si aliquid propter promotionem in Regnum, per Nos, vel per subordinatas personas, aliquid promiserimus vel affecurauerimus, tam in Regno, quam in M. D. Lituaniae, & Prouinciis annexis, hoc debet esse nullitatis, neque vllatenus promissum adimplere tenebimur, sub nullitate.

¹ Est Regis, dignitates tum sacras, tum ciuiles conferre. Recte hoc ius, soli Principi Konarscius, Legationis ad Henricum Andegauensem, princeps, asseruit. FREDRO *Hisl. Henr. p. 97. edit. 2dae.* Fufius PIASECIVS *Chron. p. 50.* Rex, inquit, *supremus meritorum cuiusque & virtutum arbiter, omnes in Rep. magistratum, officiorum titulos, qui sunt innumeri, ac plurimi potestatis eminentia sublimes, solus confert. Ecclesiastici quoque, Episcopatus, qui in illo Regno sunt opulentiores, Abbatias, & alios dignitatum in Ecclesiis Pontificalibus potiores gradus, non nisi fauore Regis adeunt. Et in eo Regiae auctoritatis neruus consistit &c.* Hoc suo iure Princeps recte vtitur, omnemque ciuium ambitum longe arcet, quando vacua haec multorum generum munia, idoneis, & ad normam legum confert, de quo ad §. XVII. dicendi erit locus.

² Iurant Regi, quibus honores & beneficia conferuntur, sed publicum hoc est iusiurandum, quod in Reipubl. vsum praestatur. Diuersum ab illo est priuatum, quo candidati se ad solius Regis, seu aulae, vt dici solet, commoda obstringunt. Hoc Reges haud exigunt, & quo minus exigant, pacta vetant. Cum Iohannis Casimiri tempore, Reginae in primis auspiciis, noui Regis electio, Principe licet

licet incolumi, ageretur, placuit ad rem nouam & legibus contrariam, aulae ad-
dictiores inter alia secretiori sacramento constringere, neque, dubitandum, prom-
tos fuisse, qui dignitates captabant, cum hac via aditus pateret. КОСНОВ. *Ann.*
Clim. III. p. 26. Frustra quidem fuit omne hoc inceptum, ne tamen deinceps
eiusmodi iusiurandum postularetur, prouiderunt Ordines in P. C. Michaelis §. *Zeby*
iustitia repetieruntque iisdem fere verbis in sequentibus.

3 Fiunt submissiones, quando ii, qui nouos honores petunt, se Regis vo-
luntati ita submitunt, vt in Eius commoda, suum studium & operam pollicean-
tur, estque subscripta submitio, dum hoc suum promissum, nominis subscri-
ptione firmant. Dedit pariter huius rei exemplum *Iohannis Casimiri* regnum,
feruentibus de eligendo successore consiliis, dum conscii non tantum certum
Diploma a Rege reciperent, sed & ipsi singulari scripto, Eidem vicissim nonnul-
la in hanc rem promitterent. КОСНОВИУС *l. cit.*

§. XI.

DVO SUPREMA STATUS MINISTERIA NON VNI
FAMILIAE, ET ABBATIAE AC DIGNITATES
BENE MERITIS CONFERENDAE.

In vnam familiam duo ministeria suprema Status, vti Clauas,
Sigilla, Baculos Mareschalcales, Thesaurariatus in Regno & M.D.
Lituaniae, non conferemus¹; nec Abbantias², Dignitates & Ca-
pitaneatus minorennibus, sed solum bene meritis terrigenis,
aetate & ratione vigentibus³, saluis modernis possessoribus.

1 Habet tum Polonia, tum Lituania, suos Administros, eosque plurimos, non
tamen omnes eiusdem dignitatis. Sunt enim alii Senatorii, alii Equestris Ordini-
nis. Ad priores, vtriusque gentis Mareschalci supremi & curiae, Magni Cancellari-
rii & Procancellarij, vna cum supremis Thesaurariis referentur: posterioribus,
caeteri omnes, ipsique belli Duces annumerantur. Illorum munia merito suprema
Status ministeria dicuntur, quod supra reliqua eminent. Pacta iis adiiciunt
clauas, quae insignia exercituum Ducibus tribuuntur, forte ob Ducum illorum
potestatem, quae tanta est, vt, si non superant supremos illos Administros, mini-
mum aequent. Saepius autem contigit, vt duo, imo plura eiusmodi ministeria, eo-
dem tempore, in vna essent familia. Ne altius rem repetamus, regnante *Sigis-
mundo III.* Lituaniae supremus & curiae Mareschalcatus, vt & suprema exercitus
Lituanici praefectura, in *Radziuiliorum*; sub *Vladislao IV.* Lituaniae vterque
Mareschalcatus, supremus Cancellariatus, & minor exercitus praefectura, in eadem
domo; *Iohannis Casimiri* tempore, eiusdem M. Ducatus, supremus Cancellaria-
tus & exercitus minor praefectura, in *Paciorum*; Rege *Iohanne III.* vterque Re-
gni Mareschalcatus in *Lubomirsciorum*; Lituaniae Thesaurariatus, Mareschalca-
tus curiae, & suprema exercitus praefectura, in *Sapieharum*; Cancellariatus vero
vterque in *Radziuiliorum* gente simul fuerunt. Ne tamen in posterum tanti ho-
nores in vnam familiam congererentur, cautum, primum in PACTIS CONVEN-
TIS *Aug. II. Takie w ieden Dom*, quod in praesentibus repetere placuit.

2 Ius nominandi Abbates, monachi Regibus non modo ambiguum reddere conati, sed & plane negare sustinuerunt, Curia Romana, ex suis rationibus illos fulciete. Iuuat, quae pro Regibus allegantur, in medium proferre. Affirmant iuris Regii vindices, „monachis, quamdiu ad regulas suas vitam egissent, permis-
 „sam fuisse suorum Abbatum electionem, cum autem ab iis recessissent, ac varia,
 „& Regno, & Religioni Orthodoxae moliri coepissent aduersa, Reges, & quidem
 „a Casimiro III. prouidendo publicae securitati, & ne piae Maiorum suorum, ci-
 „uiumque fundationes labefactarentur, electionibus Abbatum manum admouisse,
 „easque primum statutis circumscribere, deinde suis nominationibus restringere
 „orfos, tum iure supremi Domini, tum fundationis & dotationis, tum simili
 „aliorum Regum exemplo, nec minus praeiudicato, ab Electione Episcoporum
 „ob similes causas, Capitulo adempta, desumpto, denique priuilegio, seu con-
 „uentia saltem ac tacita approbatione Sedis Apostolicae, quae maluerit Abbates
 „nominari a Regibus, quam eos cum Monachis, haeresibus, aliisque malis infici.
 „Et satis quidem modeste Reges cum Monachis egisse, non plane eorum electio-
 „nem tollendo, sed quem nominassent, monachis per litteras commendando &
 „Subdelegatos mittendo, ut nominatum eligerent, postulatuos: Monachos non
 „minori reuerentia egisse, eligendo eum, quem Rex nominasset. Quodsi ali-
 „quando diuersum elegissent, eum Reges adire Abbatiam haud passos, imo inde
 „per vim exturbasse. Nominasse autem Reges aliquando eos, qui eandem regulam
 „professi, hancque nominationem proprie dici electionem, & tali modo electos,
 „a loci Ordinario sacros fuisse, sine recurfu ad Sedem Apostolicam. Aliquando
 „Praelatos saeculares fuisse nominatos, habitum & professionem illius ordinis as-
 „sumere volentes, eandemque iure vocari postulationem, & tales non minus or-
 „dinarie, sine recurfu ad S. Sedem, nouiciatu absoluto, & facta professione, a loci
 „Ordinario sacros, Abbatiam occupasse. Denique nominatos a Regibus Epi-
 „scopos, seu alios Praelatos, in administratores perpetuos, seu commendatarios
 „Abbatas, talesquecunque Abbatias, sine prouisione Apostolica per bullam, ad-
 „iisse. Vladislaum Regem recensuisse diplomate quodam, quas Abbatias pro-
 „fessis, quas professandis, quas in commendam esset collocaturus. Sed & ipsum
 „& Eius successorem Casimirum, intra hos limites haud substitisse, sed potestate
 „sua vsos, Abbatias quascunque siue in titulum, siue in commendam, per suas no-
 „minationes contulisse, sede Apostolica eas admittente, neque in bullis suis ullam
 „mentionem electionis monachorum, sed tantum Regiae praesentationis faciente.
 „Tempore Michaelis, priuatam inter Episcopos quosdam dissensionem, occasio-
 „nem dedisse Curiae Romanae & Monachis, dubitandi de iure Patronatus Regio,
 „collata Andraecouienfi Abbatia Obcrouio Episcopo Culmenfi, ut magnae ipsi in
 „adeundo mouerentur difficultates. De hoc negotio postea Iohannem III. cum
 „summo Pontifice per diuersos, sed frustra egisse, expeditis interea nonnullis ad
 „Regiam nominationem, etiam in commendam, Abbatias. Quo tamen omnis
 „tolleretur controuersia, Eundem Regem a. 1585. per Doenhofium, Legatum
 „suum a Papa postulasse in perpetuum nominationem in commendam ad 15. va-
 „riorum Ordinum Abbatias, quinque liberae electioni monachorum relictis: sed
 „hos, quo minus id impetratum, omnibus viribus obstitisse. Sequenti a. 1686.
 „Cistercienses se Regi submisisse, ut ex 15. suarum Abbatiarum, ad quinque Rex
 „nominaret in commendam saeculares Praelatos, ad alias quinque pariter Saecu-
 „lares Praelatos, sed cum obligatione Professionis, ad reliquas quinque, ipsi mona-
 „chi, sine Regia nominatione, ex medio sui Abbates titulares eligerent: verum
 „omne illud suo caruisse successu. Nec minus irritum fuisse, cum Pater Vota,
 S. I.

„S. I. a Rege a. 1692. Romam missus, a Papa Innocentio XII. impetrasset, vt omnes Abbatiae diuiderentur, in singulis binis Abbatibus, titulari altero, altero commendatario, constitutis. *Epist. ZAL. T. II. p. 780. & seq.* In his, regnante *Ioh. III.* lis de nominatione Abbatum Regia substitit. Post *Eius* obitum, Regium ius in conferendis Abbatiis, per P. CONVENTA *Augusti II.* asserbatur. §. *cit. Tákze w ieden Dom. & §. Iura Patronatus.* quo & CONST. a. 1699. p. 48. *tit. Ius Patronatus*, pertinet, vt omnes leges de Iure Patronatus latae, statim post dicti anni Comitiam, in executionem deducerentur. Nec omittenda legatio, Ordinum consensu a. 1726. ad S. Pontificem decreta, cui praeter alia & Abbatiarum negotium commendatum fuit. CONST. a. 1726. p. 7. *tit. Poselstwo.* Abbatiae tamen, ne minorennibus dentur, pariter *Aug. II.* in suis PACTIS cauit. §. *cit. Tákze.* Et longo ante tempore, anno scilicet 1550. *Sigismundus Augustus* statuit, vt non vi Abbates viri sint idonei: VOL. CONST. p. 8. §. *Aby.* quo legitima aetas inuitur. Sed non defunt exempla Abbatiarum minorennibus collatarum, quorum nonnulla, quae *Iohannis Casimiri* tempore exstiterunt, *Ollzouius*, *Culmensis* tum *Episcopus* & *Regni Procancellarius*, in *Epistola* ad *Ottobonum*, *Ecclesiae Romanae Purpuratum*, data, recenset. *Epist. ZAL. T. I. p. 87.*

3 De Dignitatibus & Capitaneatibus bene meritis &c. conferendis, infra ad §. XVII. agetur.

§. XII.

QVOT CAPITANEATVS ET TENVTAE VNI CONFERENDAE.

Similiter vni personae, vltra duos Capitaneatus boni prouentus¹, aut Tenutas insignes², (quibus Capitaneatus cum iurisdictione³, includi non debent;) pariter feminis, vltra duos Capitaneatus boni prouentus, iure communicatiuo⁴, exceptis Capitaneatibus limitaneis⁵ & cum iurisdictione, quorum possessionis secundum iura sunt incapaces⁶, tenere non erit permiffum, saluis itidem modernis possessoribus⁷. Et vbi alicui dignitati, Capitaneatus aliquis Castrensis annexus fuerit, alterum eiusmodi Capitaneatum, neque in hoc, neque in alio Palatinatu conferemus⁸.

¹ Capitaneatus & Tenutae, quarum hoc spha mentio fit, appellantur vno nomine, bona Regia, vt & panis bene merentium, aut bene meritorum. Diuersa sunt ab Oeconomis, bonis Ecclesiasticis, terris Nobilium haereditariis, ac Ciuitatum fundis. Audiunt Regia bona, quod a Rege priuatis conferuntur, & bene merentium panis, quod bene de Republ. meritis merentibusque dantur, aut dari debent, vt illis, quasi pane sustententur. Neque Capitaneatus a Praefecturis diuersi, quod Capitanei, arcium oppidorumque Regionum sunt Praefecti. Illorum numerus sat magnus, qui in dies crescit, dum Tenutis plurimis Capitaneatum titulus imponitur, quod earum possessores, Tenutariorum nomen fastidientes, Capitanei dici malunt. Quod ad fructus attinet, diuersa est Capitaneatum

conditio, dum aliorum ampliores, aliorum minores sunt redditus, prioresque boni prouentus nominantur, quamuis Lex eosdem ad certam summam haud redigit. Eiusmodi Capitaneatus vltra duos vni conferre, primum per pacta *Augusti II. §. Jedney zas.* prohibitum, salua Regi, minorum reddituum superaddendi facultate.

2 In Pactis *Augusti II.* leguntur Tenutae insignes, posterius vocabulum in praesentibus omissum: vult tamen legis ratio, vt vel subintelligatur, vel exprimat. Pertinent Tenutae pariter ad bona Regia, vt nota praecedenti monitum. Sunt tamen illae Capitaneatibus minores, neque arces & oppida, sed vnum pluresque pagos complectuntur, habentque inde qui possident, Tenutariorum nomen. Id ipsis cum Capitaneatibus commune, quod aliae aliis ampliores, ex quibus insignes intelliguntur, quae caeteras redditibus praestant.

3 Capitaneatum alii sunt cum iurisdictione, alii sine iurisdictione. Priores dicuntur, quorum Capitanei iudicia exercent, posteriores, quibus haec potestas non inest. Separantur illa a Capitaneatibus boni prouentus, & multo magis a Tenutis, quod Capitaneatus optimiorum reddituum, sine iurisdictione dantur, Tenutarii autem omnes iudicandi facultate carent. Hoc loco ideo in primis eorum fit mentio, ne Capitaneatus iurisdictionales, cum boni prouentus, & Tenutis insignioribus confundantur, quod illorum vnus tantum, non duo, ab vno, haberi potest: idque ex *CONS. a. 1562.* quae duos possideri vetat, illisque, qui sibi eosdem a Rege expetiissent, bonorum confiscationem & multam ducentarum marcarum, coram quouis iudicio irrogat, addito, vt statim ex illis vnum Capitaneatum dimittant. *VOL. CONS. p. 23. tit. O dwoyga.* Possunt ergo vni conferri duo Capitaneatus boni prouentus, non item cum iurisdictione, sed necesse est, vt alter illorum eadem destituatur.

4 Ius communicatiuum in Capitaneatibus & Tenutis est, quando ita conferuntur, vt vxor post mariti mortem, quamdiu ipsa vixerit, retineat, iisdemque fruatur; sic enim possessio bonorum Regionum cum vxore communicatur. Dicitur etiam aduitalitas vxori concessa, quod ius illud vsque ad vitae finem profertur. Iam autem a. 1662. singulari *CONS. p. 9. tit. O Dożywociách,* sancitum est, ne vxores superstites, vltro duo bona Regia, siue ea Capitaneatus, siue Tenutae fuerint, possideant.

5 Vocantur limitanei Capitaneatus, qui in limitibus siti, vicinarum gentium prouincias tangunt, aut parum ab illis distant.

6 Feminas Capitaneatibus limitaneis, vt & iis, qui iurisdictione gaudent, leges Regni arcent. De limitaneis intelligenda *CONS. a. 1635. p. 26. tit. O Stárostwách,* quae interdicit, in Capitaneatibus Vraineribus, marito & vxori in solidum aduitalitates concedi. Illustrat eandem alia, anni scilicet 1647. *p. 34. tit. Dekláracya,* quod tantum de Kiouienfi intelligi, non ad Podoliae Palatinatum extendi, & si ibidem ratione eiusmodi aduitalitatum, processus & decreta intercesserint, irrita esse, nec ad executionem deduci debeant, sub poena euocationis & refusionis damnorum, in Tribunali Regni, inter causas officii decernenda. Anno autem 1662 sancitum, *CONS. dicti a. p. 9. tit. Dożywoćie,* ne feminae in Capitaneatibus limitaneis, non tantum Vrainerum, sed & in Palatinatibus Rusiae & Podoliae, ius communicatiuum habeant, & licet aliquis eiusmodi aduitalitatem pro vxore sua obtinuerit, vt illa nullius valoris sit. Inde cum Helena

Mian-

Mianczynscii vxor, in Capitaneatu Krzepicensi, ius communicatum obtinisset, irritum illud declaratum, quod Capitaneatus limitaneus esset. CONST. a. 1678. p. 13. tit. *Dożywoćie*. Ratio legis in promptu est, quia Capitaneis limitaneis incumbit, securitati finium providere, cui minus idoneae habentur feminae. Neque iis ius dicere concessum, quod tamen Capitaneatus iurisdictionales exigunt. *Sigismundus III.* promisit, VOL. CONST. p. 529. tit. *Stárostwá*, Se Capitaneatus cum iurisdictione, pueris infra legitimam aetatem constitutis, non collaturum, sed hominibus idoneis, de Rege & Republ. bene meritis: quo tacite feminae remouentur. Et CONST. a. 1647. p. 34. tit. *Deklarácya*, qua ius communicatum feminis in Palatinatu Podoliae conceditur, Capitaneatus cum iurisdictione nominatim excipiuntur.

7 Quae haecenus hoc §. illustrauimus verba, & in AVGVSTI II. pactis inueniuntur, praeter, quod Capitaneatus cum iurisdictione, quibus excluduntur feminae, omitti. Voces autem quae iam sequuntur, primum praesentibus accesserunt.

8 Est Capitaneatus Castrensis, non alius, nisi cum iurisdictione, inde & iudicia castrensis audiunt, quae Capitaneus, aut quae quis veluti Capitaneus exercet. Iunctus dicitur alii dignitati, quando Palatinus, aut alius Dignitarius, per hanc suam dignitatem, simul Capitaneus cum iurisdictione euadit: habetque id Prussia singulare, quod Capitaneatus Castrensis & Palatinatus sociati perpetuo, vt non alius sit Capitaneus cum iurisdictione, quam loci Palatinus. Ne ergo talis Dignitarius alterum Castrensem Capitaneatum expetat aut recipiat, eadem simul vetat lex, quae teneri ab vno duos cum iurisdictione Capitaneatus vetat. Rem exemplo illustrabimus. Melchior *Weiber*, Culmensis Palatinus, in Comitibus a. 1631. in ius vocabatur, quod praeter Koualeuensem, Palatinali dignitati iunctum, Valensem in maiori Pol. cum iurisdictione Capitaneatum possideret. Obiciebatur eidem CONST. a. 1562. cuius poenam incurrisset: Palatino contra allegante, Prussos Regni Constitutionibus haud teneri. Secuta Regis sententia, qua datum *Weiberi* in Rempubl. meritis, vt Capitaneatum vtrumque retineret, ac poena, quam incurrisse accusabatur, immunis esset: addito tamen, ne in posterum vllus Palatinorum Prussiae, praeter dignitati suae iunctum, Capitaneatum cum iurisdictione reciperet. HIST. PR. T. V. p. 242. § 252.

§. XIII.

DE ADVOCATIIS.

Hoc etiam promittimus, quod priuilegia, Capitaneis in Aduocacias¹, quae olim seorsum collatae fuerunt, non dabimus², neque plebeiis personis Tenutas concedemus³, exceptis his plebeiis personis, quae meritis ab aliis distinguuntur.

¹ Praeter Capitaneatus & Tenutas, *Aduocatae* pariter bonis Regiis annumerantur: suntque possessiones, Capitaneatibus & Tenutis vulgo minores, nisi quod interdum ipsas Tenutas redditibus superant. Ortae creduntur, cum Reges incultas terras priuatis concederent, vt ad agriculturam instruerentur, ac pagi in iis conderentur, data illis in novos colonos iurisdictione, cum aliquot in vsum fructum iugeribus, ac aliis, quibus vterentur, concessis commodis. Ex iis aliae

Capitaneatibus olim iunctae, vt simul a loci Capitaneo teneantur, aliae Ciuitatibus a Rege in perpetuum concessae, aliae denique seorsum seruatae, ad vitae tempus conferuntur. De primi generis *Aduocatiis* a. 1607. sancitum, VOL. CONST. p. 838. tit. *O Kádúkách*, ne in posterum Capitaneatibus iungantur, sed vt tam in Regno, quam in M. D. Lituaniae, bene meritis cedant: quod a. 1620. repetitum. CONST. dicti a. p. 6. tit. *Nagroda, Aduocatiarum* Ciuitatibus datarum, in Constitutionibus passim fit mentio, in primis CONST. a. 1662. p. 15. tit. *Deklarácyá*, Ciuitatibus & Oppidis lege publica *incorporatas* memorat. Vt tamen in dandis *Aduocatiis*, militum habeatur ratio, allegata CONST. a. 1620. prouidit, quam alia anni 1647. tit. *O Woytośtwách* p. 8. firmat ac illustrat. Amplior tamen est lex anni 1662. qua cautum, vt Aduocatae & Scultetae solum militibus bene meritis conferantur, sub nullitate priuilegiorum & eorundem reuocatione, ad instantiam cuiuslibet illorum, vtque militibus delatoribus illae cedant, salua tamen facultate, eas Regis consensu, aliis Nobilibus vendendi. Saltem excipiuntur Aduocatae in Regiis *Oeconomis*, & *reformationi*, vt Polonis dicitur, *Reginae subiectae*, *reformatione* durante, simul ciuitatibus & oppidis, lege publica incorporatae, nec minus quas Capitanei iurisdictionales, in commodum iurisdictionis suae tenent. Contra, *Aduocatae* omnes, quas personae plebeiae habent, vacuae declarantur, & militibus bene meritis conferuntur: modo possessio non violenter, sed legitima iuris via, in iudiciis Regiis capiatur, solutis antea summis & impensis in *Aduocatas* factis. Denique seruat sibi Rex *Aduocatas* 10, a Se, hominibus in suo ministerio agentibus, conferendas. CONST. a. 1662. p. 15. tit. *Deklarácyá*.

2 Est sermo non de illis *Aduocatiis*, quae ita Capitaneatibus iunctae, vt simul cum his Capitaneis cedant, sed de illis, quae licet in Capitaneatu sitae, non tamen statim cum illo fiunt Capitanei, verum aut a diuersis, aut si a loci Capitaneo, singulari Regis diplomate haberi solitae. Eiusmodi *Aduocatae* in posterum Capitaneis loci haud concedendae, ne talis possessio, necessario ad Capitaneum successorem transeat, ac Regia munificentia ad pauciores redigatur. Nihilominus potest Capitaneus, in alio Capitaneatu *Aduocatiám* obtinere, quod nullus inde metus, hanc suo Capitaneatui iunctum iri perpetuo, cum, quod sita in diuerso, potius diuersa maneat.

3 Plebei dicuntur, qui non sunt Nobiles, talesque ad bona Regia non admitti, abunde constat. Edixit Sigismundus Augustus, se Capitaneatus & Tenutas Nobilibus collaturum. VOL. CONST. p. 24. Et Sigismundus III. omnia quaecunque vacua futura, equestris conditionis hominibus, se daturum promisit. CONSTITVT. a. 1631. p. 4. tit. *O Wákáncyach*. Excipiuntur tamen in pactis plebei, qui meritis praestant.



§. XIV.

PALATINI CULMENSIS REDITVS AVGENDI.

Et quoniam Palatinatus Culmenſis, ordine in Pruffiæ provincia primus ¹, admodum tenui, ex Capitaneatu Koualeuienſi, ipſi incorporato ², gaudet prouentu ³, nulla ad alios Palatinatus Pruffiæ habita proportione, ita, vt ſine inſigni priorum bonorum diminutione, publicis inuigilare curis non poſſit: ergo ſpondemus, Nos huic Palatinatu ⁴, ex primis in Palatinatu Culmenſi vacantibus, Capitaneatum aliquem, ſive bonum aliquod Regale ⁵ addituros, & Capitaneatu Koualeuienſi eſſe incorporaturos ⁶. Quod Ordines Regni in primis Comitibus, Conſtitutione approbabunt.

¹ Pruffiæ pars, quæ iuncta eſt Poloniae, tres habet Palatinatus, Culmenſem, Mariaeburgenſem & Pomeraniæ: deſcripta olim in quatuor, cum ſæculo XV. tota fere hæc Prouincia, ſe Regi Poloniae ultro ſubieciffet, addito caeteris Regimontano, & pro Mariaeburgenſi Elbingenſi inſtituto. Deſiit mox Regimontanus, cum tractum illum Equites Teutonici Ordinis reciperent, Elbingenſis vero Mariaeburgenſis dici coepit. Vt autem prima Palatinatum ordinatione, Culmenſis praelatus caeteris, ſic perpetuo ſeruatum, vt Palatinus in Senatu Pruffico, Episcopos Varmienſem & Culmenſem ſubſequatur, caeteros autem ciuilibus Ordinis conſiliarii præcedat.

² Koualeuienſis Capitaneatus, germanica lingua Schoenſenſis, ſitus in Culmenſi Palatinatu, eſt caſtrenſis ſeu cum iuriſdictione. Iungebatur is a. 1611. Palatinali dignitati in perpetuum, vt ipſum teneret Palatinus, ac reſtitutionibus fruere-
tur. HIST. PRUSS. T. V. p. 49. CONST. a. 1611. p. 31. tit. Księgi.

³ Iam olim, & ſæpius, de tenui ex Capitaneatu Koualeuienſi prouentu, queſti Pruffiæ Ordines, & vt in gratiam Palatini Culmenſis aliunde augetur, ad Regem preces detulerunt. In ſua ad Regni Comitibus anni 1636. inſtructione, his vtuntur verbis: „Quoniam propter extenuatos Capitaneatus Koualeuienſis prouentus, Illuſtris Palatinus Culmenſis, neque brachium Regale decenter tueri, neque Officialibus Caſtrenſibus ſufficienter prouidere poteſt: Domini Nuncii noſtri vrgebunt, vt iuriſdictione Caſtrenſis Brodniciam transferatur, is idemque Capitaneatus Brodnicienſis pro iuriſdictione Caſtrenſi Palatinali Culmenſi, poſt mutatum ſtatum Regiæ Principis, Palatino loci pro tempore exiſtenti, conferatur. HIST. PRUSS. T. VI. Document. p. 61. In alia inſtructione anni 1645. petunt iidem Ordines, „vt maiores Palatinatu Culmenſi, ob exiguitatem eorundem accedant prouentus, vtque auulſa ab eodem viciffim reſtituantur, vtque Palatino, Capitaneatus Golubenſis vacuus conferatur. HIST. PRUSS. l. c. p. 123. Interregni tempore a. 1648. ſanxerunt Pruffi, futuro Regi inter Pacta Conuenta referendum, „vt, quoniam Palatinatus Culmenſis ſeſſione quidem ſuperior, prouentu vero omnium poſtremus, Is Capitaneatum Brodnicienſem in caſtrum Culmenſe conuertat, ibidemque Iudicia Palatinalia & Vice-Palatinalia exercean-
antur,

„antur, Capitaneatus vero Koualeuiensis vti vacuus remaneat. HIST. PRUSS. T. VII. Document. p. 10. Fuit quidem haec res in pactis conuentis silentio transmissa, cum tamen eandem ad nouum Regem, statim post coronationem deferrent Prussi, promisit Is seorsum, Se Brodnicensem Capitaneatum, pro Koualeuiensi, dicto Palatino, post Supremi Regni Cancellarii, cui modo cefferat, mortem, collaturum. HIST. PRUSS. T. VII. p. 46. Obtinuit inde Capitaneatum Brodnicensem Palatinus Culmenfis A. 1652. sic tamen, vt simul Koualeuiensem retineret, neque iunctus Palatinali dignitati, sed soli datus Palatino, post cuius mortem, ad Palatinos successores non transiit, qui solum Koualeuiensem Capitaneatum receperunt.

4 Hoc est, huius Palatinatus dignitati Palatinali, quo Palatinis noua accessio obtingat.

5 Tenutam scilicet.

6 Inde nouum Capitaneatum vel Tenutam, Palatinus vna cum Koualeuiensi Capitaneatu tenebit.

§. XV.

NON DVOBVS IN VNVM MVNVS REGIA DIPLOMATA DANDA.

Et hoc cauemus, quod duo priuilegia¹, in vnum munus & vacans in Regno & M. D. Lituaniae & annexis prouinciis nemini dabimus, neque ante actualem ascensum, neque post certa fata² conferemus: quare vna cum altera Cancellaria³ in Regno & M. D. Lituaniae, collata priuilegia, propter informationem communicare debet.

¹ Sunt priuilegia, diplomata Regia, quibus dignitates & munia conferuntur. Saepius contigit, vt in vnum munus, diuersis, diuersa diplomata traderentur, quod tamen non Principi, sed iis, qui scribunt ac sigillo muniunt, imputandum videtur. Fuerunt & Regibus publicae rationes, quae interdum permouerunt, honorem per diploma vni datum, alteri per aliud concedere. Anno 1613. decretum, quod si diuersa priuilegia in eandem rem impetrarentur, posteriora prioribus derogare haud deberent. CONST. a. 1613. p. 10. tit. *Przywileie nã Przywileie*. Cum Iohannis Casimiri tempore, foederatus miles varias proferret querelas, non filuit vtriusque gentis Cancellaria, „quod plura super vno beneficio extraderent priuilegia. Ad quod responsum: esse competitorum aut scribarum errorem, sed facile corrigendum, si posterius priuilegium priori cederet. KOCHOV. Ann. Clim. III. p. 18. 19. In PACTIS tamen CONVENTIS Michaelis, Iohannis III. §. *Wtym się & Augusti II. §. Waruiemy*, cautum, ne in vnum vacans duo dentur priuilegia, adiecto in posterioribus: „vt singula priuilegia in acta metrices Regni referantur, & vtriusque gentis Cancellariae eadem secum communicent. Denique TRACTATVS VARSAVIENSIS an. 1717. Cancellariis iniungit, „diligentem secum habere communicationem, ne priuilegia, super vnum idemque munus, duabus personis extradantur, videlicet vnum ex maiori, alterum



„alterum ex minori Cancellaria Regni vel M. D. Lituaniae, ad euitandas clades „domesticas & scissiones per Palatinatus, cui malo occurrendo cautum, vt priuilegia in maiori Cancellaria figillata, ad acta metrices Cancellariae minoris, & „contra, per oblatam porrigantur, & ibidem acceptentur. CONST. a. 1717. p. 13. Quo rem vno alteroque exemplo illustremus, recepit a. 1699. minus Lituaniae sigillum *Szczuka*, in quod, duobus Rex diplomata dederat subscripseratque: sed excusauit facile factum publica vtilitas, imo necessitas, quod nouus honor collatus dignissimo. *Epist. ZALVSK. T. II. p. 780.* Et a. 1702. obtinuit Princeps *Sanguisko*, Marechalcatum Curiae Lituanae, Pacio iam a Rege subscriptum ac sigillo munitum. *Epist. ZAL. T. III. p. 158.*

2 Est actualis ascensus, quando noua dignitas aditur, hoc antequam fiat, confertur eadem, imo collatum iri, saepius promitti solet. Certa autem fata dicuntur, quando certis auctoribus constat, vere obiisse eum, qui dignitatem gessit.

3 Binas esse in Regno & M. D. Lituaniae Cancellarias, supremam alteram, alteram minorem, seu Procancellariam, constat. Ex vtraque Regia diplomata, in noua munia prodeunt, seruato tantum inter Regni & Lituaniae Cancellarias, pro diuersitate Gentium & Prouinciarum, discrimine. Necessse inde est, vt suprema & minor Cancellaria, secum communicent, quae prodierint diplomata, ne per ignorantiam, ex diuersis diuersi eadem impetrent.

§. XVI.

DIGNITATIBVS SVA SERVANDA IVRA.

Dignitates & munia, tam in Regno, quam in M. D. Lituaniae, & annexis prouinciis, penes iura antiqua, iurisdictiones, consuetudines, & praescripta Regni¹, & in M. D. Lituaniae iuxta coaequationem & ordinationem² conseruabimus: praerogatiuas & prouentus illorum, nullo modo a quopiam minui & abrogari permittemus.

1. Iam *Ludouicus* Rex a. 1374. promisit, „Se dignitates Regni, ac omnia & „singula officia, in suis iuribus, prout tempore *Vladislai* aui, & *Calimiri* auunculi, fuissent, plenarie conseruaturum. *LASC. Stat. f. 41. p. 1. Vladislaus Iagello*, non minus sponndit, „dignitates ecclesiasticas & saeculares Regni Poloniae, „circa iura, & consuetudines ac libertates suas, quas temporibus Serenissimorum „Principum Dominorum *Calimiri*, *Ludouici*, & aliorum Regum ac Ducum haeredum Regni Poloniae obtinuissent, persistere & permanere debere. *LASC. f. 50. p. 1.* Pariter *Sigismundus Augustus* nihil Se in dignitatibus & officiis immutaturum, fidem dedit. *VOL. CONST. p. 4. §. Dostoienstw.* Inde *Articuli* in coronatione *Henrici* sanciti & a *Stephano* confirmati, magistratibus vtriusque Nationis suam auctoritatem integram seruarunt, *VOL. CONST. p. 255. §. Vrzedy*, quod post coronationem dicti Regis *Stephani*, in *CONST. a. 1576.* repetitum. *VOL. CONST. p. 277. §. Vrzedy.* Ratum & habuit *Sigismundus III.* cum in *Pactis Conuentis* memoratos *Articulos* reciperet, sequentes vero Reges, quisque in suis *Pactis* fidem suam verbis expressis obstrinxerunt. *§. Vrzedy* & *§. Dygnitárstwá.* In hoc tamen *Augusti II.* a superiorum Regum pactis diuersa, quod praeter Regnum

gnum & Lituaniam, *annexarum prouinciarum* mentionem faciunt: caeteris Regnum & Lituaniam tantum memorantibus. Praeterea & in hoc Augusti II. ampliora, cum dignitatum & munerum antiqua iura & veram potestatem, *iuxta usum legum & formam Reipubl. ac specialia iura* seruanda statuunt, reliquis tacentibus, praeter solius Iohannis III. Pacta, quae *usum legum & formam Reipublicae* allegant. Et habent dignitates & magistratus Regni, Lituaniae, ac iunctarum illis prouinciarum, sua iura, neque omnes eodem modo exercentur, quae diuersitas eiusque ratio, ex iure publico repetenda est.

2 Coaequatio Lituanica, cum dignitatibus ac magistratibus, tum aliis rebus Lituanos & Polonos aequat. Hanc tentatam olim, in comitiis electionis Augusti II. Lituani summo seruore vrserunt, obtinueruntque. *Epist. ZAL. T. II. p. 339. f. 347. f. 364.* In ea Lituani fatentur, „Se consensu Reipubl. ad iura & consuetudines, Regni transire, dantque omnibus in magno Ducatu iudiciis potestatem, exemplo eorundem iurium Regni, poenas bannitionum, & alias quasuis condemnationes, pro exigentia iuris & facti, decernendi, publicandi, executiones iniungendi & exequendi. Adhaec ministeria Clauarum Ducalium, Sigillorum, Baculorum Marefchalcalium, Clauium Thesaurariorum, & eorum circumscriptionem pariter, secundum Regni iura recipiunt; iudiciorum Tribunalium & aliorum subfelliiorum eandem cum Regno formam assumunt, solo vsu Statuti Lituanici, & iudicii *ecclesiastici* excepto. Cum *coaequatione* simul constituta est *ordinatio*, in qua praefertim de Tribunali Lituanico, aliisque iudiciis, vt & actionibus *ecclesiasticis*, nec minus de variis ad rem militarem pertinentibus amplissime agitur. Vtraque, cum *coaequatio*, tum *ordinatio*, seorsum prodiit, vtriusque & in PACTIS CONVENTIS Augusti II. §. *dignitarstwa*. facta est mentio, nec minus in comitiis coronationis a. 1697. firmata. CONST. p. 14. tit. *Approbatio*. Impugnata quidem fuit haec *coaequatio* a supremis Lituaniae Ministris, quod auctoritatem suam circumscribi aegre ferebant, quam caeteri eo ardentius tuebantur, quod paucorum potestas grauior communi libertati videbatur, quam vt ferri posset. Probant id diuersa Magni Ducatus scita, eo sine sancita, vt *coaequatio* & *ordinatio*, essent perennes. *Epist. ZAL. T. II. p. 613. 717. 933. 935.*

§. XVII.

VACANTIA QVIBVS ET QVOMODO CONFERENDA.

Vacantia extra tempus Comitiorum ¹, ad maximum, spatio sex hebdomadum, a prima notitia Nostra ², & in Comitiiis ante omnia conferemus ³, & cui collata fuerint, statim publicabimus ⁴, eademque ⁵ terrigenis ⁶, indigenis ⁷, paritate gaudentibus ⁸, bene meritis ⁹, aetate & discretione vigentibus ¹⁰, vtriusque Gentis & annexarum Prouinciarum ¹¹, iuxta Iura & priuilegia distribuemus.

1 Est sermo de conferendis dignitatibus, quando extra Comitii eadem vacare contingit: & posset quaeri, vtrum intelligantur omnes, an aliquae excipi debeant. De Cancellariis enim, nonnisi in Comitiiis creandis, notum est vetus Statutum *Alexandri Regis*, docetque vsus, Sigilla tum Regni, tum Lituaniae, interdum

dum quidem extra Comitiam, plerumque illis durantibus, cessasse aliis. De exercituum vero Ducibus supremis & minoribus, *Tractatu Pacificationis* a. 1717. sancitum, vt, „non nisi in Comitibus, ad vota Senatorum, & instantiam Nunciorum terreftrium, constituantur. *CONST. a. 1717. p. 31.* Placuit tamen Ordinibus in Comitibus Conuocationis a. 1733. decernere, vt, ministeria belli, nisi in primis Comitibus, interueniente aliqua occasione, potuerint conferri, ad ius Maiestaticum futuri Regnantis redeant, idque & de sigillis, pro hac sola, *quae legis verba sunt*, vice intelligi debeat. *CONF. GEN. p. 16. §. 64.* Electo in Regni felicitatem *Augusto III.* alia, pro tuenda *Eius* Maiestate, successit *Confoederatio*, quae, sublata a. 1717. sanctione, dictas praefecturas exercituum, intra sex hebdomades, ex quo vacuae factae, conferri debere, statuit. *§. 16.* Secutus est ergo sensum Reip. optimus *Princeps*, Sigilla & Clauas Ducales, Comitibus quidem indictis, sed neque ad *Mareschalli* electionem succedentibus, dignissimis conferendo.

2 Spatium, quo in vacuas dignitates sufficiendi alii, olim haud erat definitum. Regnante *Sigismundo III.* in hanc rem a. 1588. sex menses constituti, *VOL. CONST. p. 468. tit. O Wakancyach*, qui primum in Pactis *Vladislai IV.* in totidem hebdomades immutari coeperunt, *§. Wakancye*, quod exemplum & in Pacta sequentium Regum transiit. *§. Wakancye.*

3 Si ergo vacuae dignitates, ante Comitiam non collatae, conferendae in Comitibus. Exstat Statutum *Sigismundi I.* apud *PRIIL. p. 179.* vt officia & dignitates, in principio Conuentus, priusquam ipse Conuentus generalis inchoetur, distribuantur. *Constitutio a. 1576.* de initio Comitiorum loquitur: *VOL. CONST. p. 280. tit. O dobrach*, alia a. 1588. illud intra octiduum, ex quo coeperunt Comitiam, iniungit, hocque vrgendi Nunciis terrestribus facultatem concedit. *VOL. CONST. p. 468. tit. O Wakancye.* Idem repetit *Const. a. 1607.* addito: ne Nuncii ad consultationes comitiales accedant, priusquam hanc suam postulationem obtinerint, *VOL. CONST. p. 833. tit. O Wakancye, Vladislai IV.* & sequentium Regum Pacta cauent, vt in Comitibus dignitates ante omnia distribuantur. *§. Wakancye.* Denique *Constitutio a. 1690.* ordinem Comitiorum describens, admonitionem Nunciorum *Vacantium* nomine, post lectionem *SConsultorum* locat. *tit. Obid'snienie.* Inde Illi lectis *SConsultis*, antequam conclauem suam repetunt, Regem compellere solent, vt dignitates & magistratus, si vacant, conferre dignetur, quo facto, in suo conclauis, vacua munia conscribunt, & si quos Regiae indulgentiae commendare velint, expendunt: reuerli vero ad Senatores, vt eorum sententiis in *propositionem comitalem* interfint, statim *Vacantium* iterum mentionem iniiciunt, singula recensent, ac quae eo faciunt, vti conuenere, exponunt: quibus peractis, dignitates conferri solent. In Comitibus coronationis *Michaelis* disceptatum inter Nuncios, vtrum statim post *propositionem comitalem*, an demum dictis in eam Senatorum sententiis, vacuae dignitates in medium proferendae: & placuit, vt audita *propositione*, breuibus earum mentio fieret, accuratior vero flagitatio, in aliud tempus differretur: euenitque, vt priusquam dicerentur a Senatoribus sententiae, *Vacantium* fieret distributio. *ZAWADZKI Hist. arc. p. 65. 77.* Cum autem in Comitibus a. 1670. Ordini Equestri, eam rem expetenti, responderetur: „deliberaturum Regem, quibus conferendae dignitates, interim Nuncii sententias Senatorum exciperent; hi, irritatis animis, suum Conclauem repetentes, vno quasi ore affirmabant, „non se audituros Senatores, nisi „collatis antea dignitatibus: posse quidem aliquas vltiori deliberationi seruari, „omnes autem, id neque legibus, neque consuetudine esse concessum. *ZAWADZKI p. 108.*

4 Addunt superiorum Regum Pacta §. citato, vt collatae dignitates per Cancellarios publicentur: quod & vsu obtinet, eo saltem discrimine, vt si Polonicae fuerint dignitates, illud a Regni, si Lituanicae, a Magni Ducatus Cancellariis praestetur: quod & de Prouinciis, Regno & Lituaniae iunctis, intelligendum. Quoties tamen simul Cancellariatus vterque confertur, aut Procancellarius locum magni Cancellarii ascendit, aut magnus Cancellarius, Procancellario absente creatur, nunciant nouum magistratum Marechalci, & pro diuersitate Gentis, modo Regni, modo Lituaniae.

5 Quae a dignitatum Candidatis requiruntur, vt scilicet sint terrigenae, indiginae &c. iuris sunt vetustioris & perpetui. *Ludouicus* enim a. 1374. promissit, „hones & dignitates, vtpote Palatinatus, Castellanus, Iudicia & Succamerarius officia, & his similia, quae vsque ad vitam conseruari consueuerint, hominibus extraneis, hospitiibus, non collaturum; sed talibus, qui sint Regnicolae terrarum eiusdem Regni, in quibus huiusmodi dignitates vel honores consistant: pariter nullum Baronem, Militem, seu Nobilem, vel alium quemcunque, cuiusque conditionis existat, extraneum, hospitem, seu alienigenam, praeterquam natione Polonum, in Capitaneum praefecturum, nisi talem, qui sub eadem corona de Gente Polona sit oriundus, dummodo non descendat de stirpe Ducali; nec vllum castrum seu fortalitium, alicui Duci vel Principi, aut descendenti de genere Ducali, regendum & tenendum commissurum; denique castra & ciuitates, de quibus honores & iudiciales sedes procedant, nulli alteri, nisi terrigenis, seu Capitaneis in eodem regno consistentibus, permissurum. *Lasco Stat. f. 41. p. 1. PRIL. Stat. p. 175.* Pollicitus & *Vladislaus Jagello*, dignitates, si eas vacare contigerit, nulli extraneo, terrigenae, nisi nobili bene merito, & fama laudabiliter conseruato, illius terrae, in qua dignitas & honor huiusmodi vacauerit; insuper nulli Ducum, & de Ducali stirpe descendenti, seu extraneo alienigenae cuiquam aliquod castrum, fortalitium aut ciuitatem, ad regendum pro tempore, vel in aeuum, daturum, assignaturum, aut quomodolibet collaturum. *Lasco Stat. f. 50. p. 2. PRILVS. p. 175. 176.* Ad horum exemplum *Casimirus Jagellonides*, edixit, filiusque *Ioannes Albertus* firmavit, „Dignitates, Castellanus & Officia, in terris vniuersis Regni, personis bene meritis, aetate, intellectu & prudentia bene vigentibus & indigenis, illiusque terrae indigenis, in qua dignitas vacauerit, quaeque ibidem bona haereditaria habuerint, datum iri. *Lasco f. 92. p. 2. PRILVS. p. 176.* Tempore *Alexandri*, Ordines, Rege absente, in Comitibus Petricouiensibus, innitendo antiquo Statuto, sanxerunt: „Dignitates & officia terrastria, incolis tantummodo terrarum, possessionatis & idoneis, conferri, si secus factum, non seruari, nec ei, cui dignitas vel officium contra praemissa, collatum fuerit, illud permitti, aut eidem obedientiam praestari debere. *Lasco f. III. p. 2. PRIL. p. 176.* „Submisit Se iisdem Statutis *Sigismundus I.* voluitque officia & dignitates, hominibus idoneis, possessionatis, indigenis, sufficientem possessionem haereditariam & non fictam habentibus, distribuere. *PRIL. 178. 179.* Idem ius sub *Sigism. Augusto*, qui sigillatim Castra & Tenutas noluit credere, nisi Polonis, nobili genealogia ortis, iisdemque possessionatis. *PRIL. p. 120.* In Articulis *Henrico* oblatis, & a *Stephano* ac *Sigismundo III.* probatis, Vacantia, aetate maturis, idoneis, bene meritis vtriusque Gentis, & non extraneis seruantur. *VOL. CONST. p. 255.* Huc & faciunt binae *CONST.* sub memorato *Sigismundo III.* annorum 1607. *VOL. CONST. p. 833. tit. O Wakancyach, & 1631. p. 4. tit. O Wakancyach*, quae ad dignitates ac magistratus, saltem bene meritos, aetate & discretionem vigentes, terrigenas, indigenas, conditionis nobilitaris, aequa-

aequalitate iuris & poenae gaudentes, admittunt. Sequentium autem Regum Pacta Conuenta, de terrigenis, indigenis, paritate iuris gaudentibus, bene meritis, aetate & discretione vigentibus, secundum vetera iura & statuta, ad dignitates euehendis, fere vno ore loquuntur. §. *Wakancye*.

6 Terrigenae dicuntur Nobiles, quod non in ciuitatibus, sed in terris suis geniti, conuenitque vocabulum Polonorum, *Ziemiánin*, quo Nobilis, in agris sibi viuens, intelligitur.

7 Indigenae opponuntur extraneis. Hi dignitatibus & magistratibus arcentur, illis solis ad eosdem patet aditus, vt ex nota (5) huius §. constat.

8 Paritate gaudentes sunt iidem, qui in allegata *Const. anni 1631*. aequalitate iuris & poenae gaudentes dicuntur, aut quibus eadem cum Nobilibus conditio, vt iisdem legibus, iisdem iudiciis, iisdemque poenis subsint. Olim *Ludouicus & Vladislaus Jagello*, Se Duces, & qui e Ducum Polonorum stirpe descenderent, ad praefecturas castrorum haud admissuros, fidem dederant. Sub *Sigismundo III.* datus *Iohanni Alberto* Episcopatus Varmienfis, commouebat animos, quod Gentis libertati periculosum videbatur, si tanta dignitas Regiae soboli cederet, hocque exemplum ad plures transiret. Exemit metum Rex, cum Se, saluo in contrarium *Ordinum* consensu, antiquis de Ducali genere iuribus, submitteret, *CONSTIT. a. 1631. p. 4. §. O Wákancyach*, ac diplomate ad Archium Regni dato caueret, *Iohannem Albertum* filium, simul ad aetatem maturiorem veniret, fidem suam iureiurando Reipublicae obstricturum. *PIAS. p. 421. CONST. d. a. p. 4. tit. Wármia*. Postea *Vladislaus* in *PACTIS* suis *CONVENT. §. Naiásnieyszycz*, promisit: „Se Principes Regios, fratres suos, quibus a Republ. assignati „reditus, in Comitibus coronationis inducturum, vt iuramentum fidelitatis Sibi & „Reipubl. praestent, eosdemque hoc vinculo, quamdiu dictos reditus percepturi, „& in Regno domicilium suum habituri, constrictos esse, & si aliqua causa, personas eorum afficiens, obueneret, cognitionem ad Regem & Senatum in Comitibus „pertinere: *Iohannem autem Albertum*, iam nominatum Episcopum Cracouiensem, dicto in Comitibus coronationis sacramento Senatorio, ac caeteris ab eodem „praestitis Conditionibus, locum suum in Senatu occupare debere. Qui *Ioh. Albertus*, in Comitibus coronationis, post iusiurandum in Senatum receptus, admissusque ad Episcopatum Cracouiensem, scriptis, quibus eundem teneret, legibus, ne supra ciuilem conditionem se efferret. Idem Eodem regnante *Vladislao* seruatum, cum omnium *Ordinum* consensu, *Carolus Ferdinandus*, Princeps Regius, ac Regis frater, Episcopatum Plocensem obtineret. *CONST. a. 1633. p. 19. §. a. 1641. p. 4. tit. Consens.* Quod si ergo aliquis ex stirpe Regia, Reipubl. muneribus admouendus, qua illa, ad Nobilium conditionem descendere debet, ne aequalitati derogetur.

9 Habentur enim dignitates & magistratus pro praemiis, bene de Rege & Republica meritorum, & qui tales, Regiae munificentiae a Nunciis terrestribus in Comitibus commendari solent. Parum ergo honorificum erat *Sigismundi Augusti* memoriae, cum Ipsi post mortem exprobraretur: Eum rabularum ac procuratorum sordidum munus professos, aliosque, quos leges in bene constituta Republ. ab honore arcerent, ac testimonium dicere vetarent, Senatorio Ordini adscripsisse. *Praefat. T. II. HISTORIAE NOSTRAE PRVSS. p. 4.*

10 Arcentur ergo minorenes, & qui rebus gerendis haud idonei. Quare & hoc nomine collatus Regio Principi *Iohanni Alberto*, Episcopatus Varmienfis displicebat; quod duodecim annorum puero datus.

11 Idem PACTA CONVENTA *Michaelis* loquuntur, repetuntque *Augusti II. §. Wakancya*. Idem iam olim lege prouisum, ac vñ seruatum fuit, vt Poloni, Lituani, Prussi, Liuones, aliarumque Regni & Magni Ducatus Prouinciarum indigenae, dignitatibus & publicis muneribus admouerentur, dummodo bona terrestria possiderent: quod ex nota (5) huius §. patet.

12 Iam olim obtinuit, vt dignitates secundum iura & statuta, *Vid. Not. 5. ad hunc §.* seu iura & priuilegia, vt in CONSTITVTIONE a. 1607. VOL. CONST. p. 833. tit. O *Wakancyach*, & PACTIS *Augusti II. §. citato*, legitur, conferantur. Et non tantum intelliguntur iura communia, sed & quae singulis Gentibus & Prouincijs propria. Illa iura & priuilegia, in Prussia, solis illius Prouinciae indigenis, dignitates & publica munia asserunt; de quo fusius ad §. XXXIX. agetur. Eadem, oppidanos Capitaneatibus & Tenentibus haud arcant, suntque in promptu superiorum temporum exempla; imo oppidanorum filios Episcopatus obtinuisse, saeculi decimi sexti historia memorat. In Liuania vero Poloni, Lituani, ipsique Liuones per vices dignitates obeunt. CONST. a. 1677. p. 26. tit. *Ordynacya*.

§. XVIII.

INCOMPATIBILIA.

Incompatibilia in iuribus descripta, hoc est, Mareschalcatus, Sigilla & Thesaurariatus cum Claua simul non dabimus¹.

¹ *Incompatibilium* nomine, veniunt dignitates, quae simul ab vno teneri haud possunt. Pertinent eo Archi-Episcopatus maiores cum Sigillis, ministeria Senatorii Ordinis cum Palatinatu aut Castellanatu, vt alia omittamus; quibus recentiori aetate, Praefecturae exercituum, cum quouis ex dictis ministerijs, accesserunt. Est enim huius §. mens, ne exercituum Praefecti, siue supremi, siue campestres, simul sint, aut Mareschalci, aut Cancellarii, aut Thesaurarii. Id vero olim interdictum haud erat. Fuit sub *Stephano & Sigismundo III. Iohannes Zamoiscius* simul Supremus exercituum Dux ac Magnus Regni Cancellarius; vtramque hanc dignitatem, sub eodem *Sigismundo III. Stan. Zolkieuius* gessit. Sub *Iohanne Casmiro*, occurrunt *Georgius Lubomirski*, Dux campi & supremus Regni Mareschalcus; *Iohannes Sobiescius*, primum minor, postea supremus exercitus Praefectus, simul magnus Regni Mareschalcus; *Vincentius Gasiueius*, Lituani exercitus Dux minor, ac supremus Thesaurarius, & *Michael Radziuil* campi Dux & Procancellarius Lituaniae. Cum autem modum videretur excedere auctoritas, si exercituum Duces, vna supremi essent Ministri, conuenit inter Ordines tempore electionis *Michaelis*, vt EXORBITANTIIS vulgo dictis, inferent, tit. *de Incompatilibus*: „ne Rex in posterum vna cum Claua Ducali, „Mareschalcatu, Cancellariatu & Thesaurariatu, cum in Regno, tum in Lituania, sub nullitate priuilegiorum conferat, „simul Cancellariis curam huius rei, sub poenis legum iniungerent, ac Nuncijs terrestribus in Comitibus facultatem vrgendi concederent, vt eiusmodi priuilegia pro nullis haberentur. Ex quo tempore res illa, licet verbis diuersis, in sequentium Regum PACTIS repetita, & quidem in *Michaelis*

Michaelis & Iohannis III. §. W tym się, in Augusti II. §. Incompatibilia. Quare, cum nuper Celsissimi Principes, *Wiesnowiecius*, magnus Lituaniae Cancellarius, & *Radziuil*, Mareschalcus Curiae Lituanae, ille supremam, hic minorem Lituani exercitus praefecturam recipere, uterque antea priori munere cessit.

§. XIX.

SIGILLVM CUBICVLARE. VSVS LATINAE
ET POLONICAE LINGVAE.

Sigillo cubiculari & signo priuato¹, in negotiis & expeditionibus Reipublicae non utemur², litteras omnes & legationes publicas, tantum lingua polonica & latina expediemus³, Priuilegia aut Vniuersalia, sub dictis sigillis, etiam ex Senatus Consulto extradi non iubebimus, reseruando id Cancellariis vtriusque Gentis⁴.

¹ Praeter figilla Regni & Lituaniae, est sigillum *cubiculare*, seu *camerale*, vt & priuatum. *Cubiculare* dicitur, quod Polonis *pokoiowy*, quo rem, ad cubiculum pertinentem, notant, audit: Germani appellant das *Commer-Siegel*, quod & latine *camerale* redditur. Praefert illud Regni & Lituaniae insignia, cum Regis gentilitiis in medio positis. Vtitur eo Rex in ordinatione redituum, ac aliis rebus, quae ad bona mensae pertinent, tum iis, quae in solius Principis arbitrio sunt, neque perpetuitatis vim habent. Custodia eius non est penes Cancellarios, sed conclauis Notarium. Priuatum signum est Principis quasi domesticum, quo signantur Litterae, ad exteros solius Regis nomine, in Ipsius saltem negotiis missae.

² Vfus sigilli *cubicularis* & priuati iam in *Articulis Henrici*, a *Stephano & Sigismundo III.* confirmatis, interdicitur, quibus Rex suo & Successorum nomine promisit: „Se in negotiis, ad Rempublicam pertinentibus, tam intra quam extra „Regnum, nullo signeto, aut sigillo priuato, sed sigillis tantum Regni, quae penes „Cancellarios & Procancellarios, tam Regni, quam Lituaniae sint, vsurum. VOL. CONST. p. 277. §. *obiecuiemy*. PACTIS *Vladislai IV.* & sequentium Regum, eandem in rem singulare caput insertum legitur, §. *pieczęci*, quibus CONSTITUTIONEM a. 1607. VOL. CONST. p. 837. tit. *O pieczęci*, & EXORBITANTIAS a. 1669. scriptas, tit. *O pieczęci pokoiowey*, addimus. Illud memoratu dignum, quod *Iohanni III.* ob dilatam in alterum annum coronationem, permissum, interea temporis, litteras vocatorias ad conuentus minores, tum litteras *restium*, quibus in bellum excitur Nobilitas, nec minus litteras quasuis ad Principes exteros, Czaro Ruffico saltem excepto, denique nominationem noui Archiepiscopi Gnesnensis, pro ea *sola vice*, non derogando in hoc generali iuri, sigillo cubiculari signare. PORZ. ELEK. a. 1674. tit. *Oznaymienie*. Neque reticendum, ex Ordinum sententia, factum Sigillum *camerale extraordinarium*, ab ordinario diuersum, quod Procancellarius seruauit, quo iis imprimeret, quae alias Regni sigillum praeferi solent. *Epist. ZALVSK. T. I. p. 635.*

³ Id cum vsu obtineret, lege est firmatum, in EXORBITANTIIS sub electionem *Michaelis I. c.* repetitumque in Illius & caeterorum Regum Pactis

§. *pieczęci*. Vtraque ergo lingua pro publica habetur, quod de nulla alia asseri potest, quare parum honorificum erat magno Lituaniae Cancellario, tempore *Iohannis III.* quod latine minus doctus. *Epist. ZAL. T. I. p. 989. 1008.* Licet tamen Regi in rebus priuatis, alio sermone vti, quod & allegatae EXORBITANTIAE l. c. concedunt.

4 Et in hoc praeiuerunt memoratae EXORBITANTIAE l. c. quarum auctoritatem Regum PACTA §. *pieczęci* secuta sunt. Ideo autem Priuilegia & Vniuersalia a Cancellariis signari iubentur, vt hi, qui legum custodes, prouideant, ne priuilegia iuri communi contraria exportentur, aut incolis per Vniuersalia impendantur, quibus per leges eximuntur. Sunt autem Vniuersalia, vt id in exterorum gratiam addamus, Regia Edicta, quibus, quae fieri debeant, in publicum perscribuntur, habentque hoc nomen, quod incipiunt Vniuersis & singulis. Id vero, quod hoc nomine prohibetur, Regi neque per Se, neque ex sententia Senatorum in aula degentium, facere integrum est. Fuerunt tamen de minus recto, sigilli cubicularis vsu, querelae, vt iam *Sigismundus III.* necesse habuerit affirmare, Se, in signandis tam litteris, quam diplomatibus, non aliis Sigillis, nisi quae fidei Cancellariorum credita essent, vti; *LVBIE NSCIVS de Motu Ciuili Oper. p. 52.* simul antiquo iuri nouam Constitutionem addere, quam nota (2) allegauimus. *Vladislaus IV.* sub sigillo cubiculari nouum scribi militem edixit, at in sequentibus a. 1646. Comitibus, Idem Rex per *CONSTIT. Tit. O Zaciagu p. 2.* pro Se ac Successoribus, illud in posterum fieri haud debere sanxit. Regnante *Iohanne III.* Regia commendatio ad Cardinalatum, in scis Cancellariis, sigillo Camerae munita, Romam missa fuit. *Epist. ZAL. T. I. p. 633-635.*

§. XX.

THESAURARIATVS MAGNI, CUI CONFERENDI.

Theaurariatus magni, Regni & M. D. Lituaniae¹, vt in futuris Comitibus, per plus offerentiam conferantur², curabimus: quae res in Comitibus decidetur.

¹ Notum est, binos in Regno & Magno Ducatu esse Theaurarios, magnum alterum, alterum Curiae dictum.

² Scilicet, vt magnus Theaurariatus, cum Regni, tum Lituaniae, illi conferatur, qui plus caeteris, in aerarium, ex constitutis redditibus, illaturum se, promiserit. Tale quid, si recte meminimus, iam a. 1729. post mortem *Prebendouii*, Regni Theaurarii, sermonibus ferebatur, docebuntque Regiae prouidentiae successum, futura Comitibus.



§. XXI.

§. XXI.

DE SERVANDIS FOEDERIBVS, ET COMPONENTIS
CVM VICINIS CONTROVERSIIS.

Pacta & foedera cum externis Potentiis renouabimus, & conseruationem illorum procurabimus¹, tam sine vlllo praeiudicio Reipublicae, & auulsione cuiuscunque Prouinciae², quam etiam sine vlla infractione & sinistra interpretatione, Tractatum Pacis & Foederum, per quamcunque partem. Differentias cum vicinis Potentiis, coniunctim cum Republica³, secundum aequitatem, amicabiliter quamprimum componere, & ad finem perducere studebimus.

¹ Idem de Pactis & Foederibus, in superiorum Regum PACTIS CONVENTIS §. *Pacta & Foedera*, ex Vladislai IV. tempore, inuenitur: idemque antea in coronatione Sigismundi III. a. 1588. sancitum. VOL. CONSTITVT. p. 457. tit. de Pactis.

² IN PACTIS Augusti II. sine praeiudicio Reipublicae & auulsarum Prouinciarum legitur. §. *Pacta & Foedera*. Ne autem Pactorum conseruatio iuribus Reipublicae detrahat, aut cum imminutione finium Regni fiat, tum ex diplomatis, quibus noui Reges Reipublicae iura firmant, tum ex formulis, quibus fidem, in coronatione sua, Regno obstringere solent, imo ex Ipsa Regni Poloni constitutione, facile colligi potest.

³ Lex est certa & perpetua, vt, quae ad Rempublicam pertinent, simul cum illa decernantur. Si quando ergo cum externis Principibus pax ineunda, si belli societas, si foedera alia sancienda, si de iuribus disceptandum, Ordinum consensu, Regis & Reipublicae nomine delegantur, qui vel ad certa mandata negotium perficiant, vel audita aduersae partis sententia, exceptisque rationibus, integram rem, ad Ordines in proximis Comitibus referant. Ne exempla passim obuia altius repetamus, ad CONSTIT. Comitiorum *Groduensium* a. 1726. prouocamus, vbi, *Titulis Komisya*, longo ordine, nomina eorum, qui ad controuersias cum Principibus vicinis, ex Senatu & Equestri Ordine lecti, addita agendi facultate, recitantur. Ex iisdem pariter constabit, non frustra controuersias cum Externis memorari, cum variae cum Diuersis intercedant, quae ab illo tempore, post nouem annorum spatium, nondum compositae.



§. XXII.

§. XXII.

VETERA CVM IMPERATORE PACTA REPETITA.

Compactata vero cum Serenissimo Imperatore¹, per Delegates ex Constitutione Grodnensi² a. 1726. anno praeterlapso 1732. renouata³, & ad ratificationem ad Comitiam remissa⁴, vt in futuris, Deo annuente, Comitibus conclusis, iuxta tenorem suum ratificentur, curabimus.

¹ Sunt vetera pacta, eaque a decimo quinto saeculo, inter Romanos Imperatores, qui simul Austriae Archi-Duces, & inter Poloniae Reges, repetita saepius, ac subinde mutata. Agunt eadem de mutua amicitia; de commercandi libertate; de ferendis auxiliis; de facultate scribendi in terris alterius milites; de dirimendis finium nomine litibus; de hostibus & profugis non recipiendis aut fouendis; de inhibendis excursionibus; de seruando iusto monetae valore, ac sale euehendo. Firmarunt antiquum foedus, nouis tabulis, *Leopoldus* Caesar, & *Iohannes III.* Poloniae Rex, a. 1677. quas in Iure publico Poloniae exhibet *CHWALKOVIUS* p. 256.

² Quo amicitia cum Caesare per saeculum non vnum seruata, nouo aliquo vinculo confringeretur, nominati in dictis Comitibus, ex Senatu & Equestri Ordine, qui cum Imperatoris Legato eo nomine agerent, ita tamen, ne nouis conditionibus Rempublicam obfringerent, salua in futuris Comitibus ad Ordines relatione, & ab iisdem approbatione. *CONST. dictorum Comit. tit. Komisyja z Cesarzem IMciq.*

³ Illo enim anno, die scilicet tertia Nouembris, congressu cum magno Legato Caesaris, Comite de *Vilczek*, Varsoviae in arce Regia instituto, per nouas tabulas, Pacta a. 1677. repetita ac firmata sunt, capite saltem, quod de conscribendo milite agit, excepto. Subscriperunt, cum Caesaris magno Legato, Regni Primas, Episcopus Vladislauiensis, Palatinus Kiouiae, Supremus Regni Mareschaleus, Regni Procancellarius, Regni Thesaurarius, Lituaniae Stabuli Praefectus, & Succamerarius *Sochacensis*.

⁴ Subscriptum enim est nouis tabulis, salua relatione, approbatione & ratificatione, tam Sacrae Caesareae Regiaeque Catholicae Maiestatis & Reipubl. in Comitibus generalibus proxime futuris.



§. XXIII.

§. XXIII.

REIPUBLICAE PACIFICATIO.

Similiter pacificationem Reipublicae, tam ab intra, quam ab extra ¹, sicut & euacuationem copiarum extraneorum ², sine vlla ad Rempubl. praetensione ³, coniunctim cum Ordinibus Regni, habentes prius ab Illis prouisam securitatem ⁴, quanto-cius procurabimus.

¹ Turbatam grauiter fuisse Reipublicam, per Ordinum in electione Regia *diffensionem*, notum est, neque motus illos, quos ciuile bellum haud male diceret, recensere nostrum fert institutum. Diuturnior tamen fuisset calamitas, simul funestior, si, quae aduersa pars sperabat, aliunde aduenissent auxilia. Erat ergo remedium aduersus externum bellum, aliena ope indigere: & interfinum AVGVSTI III. lenitas, salutariter composuit, dum ignoscendo lapsis, omnes ad suam indulgentiam admitteret, imo vltro & saepius & liberaliter eam offerret, adeo, vt hoc quo scribimus tempore, *armis positis, omnia iam sint pacata*, paucis illis, qui extra Regnum, rerum conuersionem frustra speculati, reuersis aut reditum parantibus.

² Cum plurimi secessionem facerent a Republ. iique pertractis in suas partes domesticis copiis fere omnibus, externa pecunia iuuarentur, ac in dies aliunde validiora auxilia sperarent, laboranti saluti, ingens in foederatos animi, Russorum AVGVSTA subuenit. Electus in Regem AVGVSTVS III. iunxit suum exercitum, quo Regnum, sibi per Ordinum suffragia delatum, tueretur ac seruaret. Vterque miles, Russus & Saxo, copiarum externarum nomine venit, quarum maxima pars iam discessit, paucae quae supersunt legiones propediem sequentur, incolis interea haud graues, hospitium saltem & comitatum ad necessitatem exigentes.

³ Exemit Russorum AVGVSTA, fide non semel data, Reipublicae omnem metum, ac si sumtuum in auxilia nomine, quicquam esset postulatura, vt inde nulla iam subesse possit sollicitudo. Rex vero, qui ad Magni Parentis exemplum, suas opes in ciuium salutem effudit, gloriam seruati Regni, in summo pretio deputat.

⁴ Debeat haec securitas prouideri, solenni more, in Comitibus, pacificationis vocatis. Indicebat illa Rex, superiori a. 1735. sed frustra, cum nonnulli, verso ordine, post discessum omnium copiarum, de Regia securitate demum consultare vellent, ac in ea sententia perstarent. Quare comitia, in ipso limine, Mareschallo ne quidem electo, soluta. Haud tamen ideo Maiestas in ancipitum, tutam Eandem praestitit, confoederatio iterum repetita, aut potius amor ciuium, fidissima Principum custodia.



§. XXIV.

AVVLSORVM RECVPERATIO.

Auulforum recuperationem ¹, data occasione iusta & legitima, curae habebimus; bella autem huius caussa, inconsulta Republica plena, cum nemine inchoabimus ², sed bono potius publico, vti summo, omnibus modis prospiciemus.

¹ Veniunt auulforum titulo, ea omnia, quae vel bello, vel alio modo, Regno & M. D. subtracta, aliorum parent ditioni. Dicuntur alias in iure nostro, amissa, iniuste alienata, distracta. Ea recuperare, iam saeculo XIV. *Carolus Hungariae Rex, Ludouici filii*, designati in Regnum Poloniae Successoris, nomine promiserat, *Script. rerum Siles. Illust. de SOMMERSBERG T. II. p. 101.* ac ipse filius in sua coronatione. *L. A. S. C. Stat. f. 40. p. 2.* Idem vetus iurisiurandi Regii formula exigit, *L. A. S. C. Stat. f. 166. p. 2. §. pacta & foedera*, hacque licet mutata, Reges tamen eandem rem perpetuo iurarunt, ac in confirmationibus iurium repetierunt. Nec minus a *Vladislai IV.* tempore, PACTA CONVENTA de amissis aut auulsiis recuperandis loquuntur. *Poparc. gener. Sendom. Konf. p. 7. Augustus II. a. 1710.* iterum promisit, quicquid ex illicitis auulsiis Reipubl. ereptum fuerit, illud omne eidem Reip. reddere.

² Bellum inferre, ob quamcunque caussam, Republica haud consulta, legibus vetitum. Exstat vetus Statutum *Casimiri IV.* quo Is pollicetur, se Terrigenis ad bellum moueri non mandaturum, absque conuentione communi in singulis Terris instituenda. *L. A. S. C. Stat. f. 95. p. 2. HERBVRT. Stat. tit. bellum.* Et *Iohannes Albertus*, Suo & Successorum nomine statuit, quod, quotiescunque expeditio bellica, necessitate quacunque exposcente, indicenda esset, toties conuentiones particulares institui deberent, ad consulendum tum necessitati, tunc fortasse Regi & Reipubl. imminenti. *L. A. S. C. Stat. f. 105. p. 1. HERBVRT. Stat. tit. Bellum.* In *Articulis Henrico* oblatis, bellum sine omnium Ordinum in comitiis consensu prohibetur: *VOL. CONST. p. 254.* quod in coronatione *Stephani* repetitum. *VOL. CONST. p. 275. Sigismundus III.* fassus, sibi non licere, sine consensu & scitu omnium Ordinum, bella vicinis inferre. *CONST. a. 1611. tit. Poparcie p. 2.* Idem, ne in scia Reipubl. & absque expresso Eius consensu fiat, *Vladislai IV.* lege cauit perpetua, qua successores omnes tenerentur. *CONST. a. 1638. p. 7. tit. O supplementach.* Accedunt PACTA CONVENTA §. *Woysk Cudzoziemskich*, a dicti modo *Vladislai IV.* tempore, si *Iohannis III.* pacta excipiuntur, in quibus caput de bello inferendo non legitur. In praesentibus plena memoratur *Respublica*, qua omnes Ordines in Comitiis intelliguntur, ne ad recuperanda auulsa, bella ex Senatorum tantum consilio inferantur. Notum est, quantam inuidiam Augusto II. concitauerit, cum illum in finem in scia tota Republica, non quidem bellum inferret Suecis, sed iniurias, quas passam credebatur Rempublicam, armis vindicaret. Suaserant tamen, qui consulti Senatores & ministri. *Lacessiti*, inquit in publico edicto Rex, *occasionem sumsimus, illegitime auulsa, & pariter possessa repetendi, vi pactorum conuentorum, innixi Senatorum, Ministrorumque Regni consilio.* *Epist. ZAL. T. III. p. 396. Memoires sur les dern. revolutions de la Pologne.* Cum vero res infeliciter cederet, nonnulli ex ipsis consultoribus, Optimum Principem, quod bona fide egerat, onerabant lacerabant-

rabantque. Adferamus in hac caussa graue testimonium, ipsis Magni *Auctoris* verbis seruatis. „Ad quaesitum, vtrum Respublica Polona, intentiones Regis sui „circa ineundum bellum adiuuerit; dictis tuis annuo & respondeo: directe non „adiuuisse, multos tamen non contrauenisse, quosdam spe commodi alicuius pu- „blici, alios pessima intentione Regis aggressuri hoc bellum, vnde difficulter „extricare se poterit, sunt alii qui obtentu conscientiae & religionis praetextu „persuasum habent, Regem indispensabiliter obligari per iuramentum ad recu- „peranda auulsa, & cum Liuania sit vna ex Prouinciis a Polonia auulsis, libenter „eam Regno nostro adiiceret, & quia Resp. nollet incipere bellum, cuius alea „dubia, nec libenter offenderet illum Principem, cum quo pacem post amissam „hancce prouinciam inierat. Ideo multi in secreto conuenerant, vt Rex Polo- „niae cum solis Saxonibus Liuiam aggrederetur, nec Respublica in hoc bello „interessata appareret. *Epist. ZALVSK. T. III. p. 67.* Cavit postea a. 1710. *Augustus II.* se nullum nouum bellum quouis colore & praetextu, inscia & inconsul- ta Republica inchoaturum. *Poparcie general. Sandomirsk. Konfederac. p. 7.* Denique in *Tractatu Varsauiensi anni 1717. §. 6.* Cancellariis Regni & Lituaniae in- iungitur, vt diligentissime attendant, ne vnquam bellum offensiuum inscia & inconsulta Republ. instituat.

§. XXV.

DE LEGATIS ET LEGATIONIBVS.

Legatos¹ & Residentes ad externos Principes, tantum Nobi- les, bene possessionatos, vtriusque Gentis², ex vtroque ordi- ne³ mittemus: quibus datae instructiones inter Senatusconful- ta scribi⁴, in Comitibus per Cancellarios nostros legi⁵, & post- quam ex functionibus suis redierint, relationes illorum in co- mitibus scriptae reddi⁶: legationes quoque, ab externis Principi- bus ad Comitibus, in praesentia omnium Ordinum recipi, ad au- dientiam admitti & expediri debent⁷, saluis extraordinariis, in vrgenti necessitate, casibus, tunc non expectatis Comitibus, ad mentem praesentis Consilii⁸, expedire nobis liberum erit.

¹ Idem de legatis ad externos mittendis, eorumque mandatis ac relationibus in *PACTIS Michaelis, Iohannis III. & Augusti II.* habetur, §. *Toteż wáruiemy*, omisso tantum *Residentium* vocabulo, additis contra, „quod relationes legato- „rum metricae inseri, ipsique legati ad Ordinum postulationem iurare debeant, „se citra data sibi ex Cancellaria mandata, cum exteris ad quos missi, nihil egisse. In *Tractatu Varsauiensi a. 1717.* Cancellariis committitur prouidere, ne per ablegationes ministrorum Saxoniorum negotia Polonica, neque vicissim per Polonos Saxonica agantur. *CONST. a. 1717. p. 11.*

² Polonae & Lituanae, nec non Prouinciarum Gentibus illis iunctarum. Per *CONST. a. 1712. p. 5. tit. Legacye*, Legati ad externos, terrigenae, possessionati Regni & Lituaniae mittendi.

3 Senatorio & Equeſtri, vt habent Pacta Auguſti II. Fuitque vſus perpetui, vt modo Senatores, modo Equites, & ſi plures, ſimul Senatores & Equites, legati mitterentur, praeferri tamen ſolent Senatores, aut in honorem Principis ad quem mittuntur, aut ſi, quod curandum, maioris momenti videatur negotium.

4 Quod de illis *inſtructionibus* intelligendum, quae extra Comititia dantur, quae enim Comitiorum tempore ſcribuntur, ſtatim cum praefentibus Ordinibus communicantur, niſi occultare eaſdem publica ratio iuſſerit.

5 Data a. 1719. extra Comititia Palatino Maſouiae, ad Ruſſorum Imperatorem magno legato, inſtructio, tradita fuit in ſequentibus Comititiis, Nunciorum Mareſchalco, ac in eorum conclauſi lecta. Alias legi debent coram omnibus Ordinibus, in Senatorum Conclauſi, vna cum Senatusconſultis, quae ex CONST. a. 1690. tit. Obiásnienie p. 2. poſt propoſitionem comitialem recitantur.

6 Allegata modo Conſtitutio definit tempus, quo de legationibus ad Ordines referendum: ſcilicet, poſt Senatorum ſententias in comitialem *propoſitionem*, nominatis ex Senatu ad ſcribendas conſtitutiones, excipiendas Theſaurariorum rationes, & luſtrandam rem armamentariam delegatis. De modo, addit eadem Conſtitutio, fieri id debere ſemotis arbitris, ac iure iurando peragi. Cum in Comititiis Grodnenſibus a. 1718. de Ruſſica legatione referretur, praemittebatur iuſiurandum, omnia ex veritate memoratum iri. A. 1672. Palatinus Culmenſis, poſt relationem de Ruſſica legatione, ſurgens cum collegis, tacto pectore iurabat, nihil ſe citra inſtructionem ſibi a Rege & Republica datam egiſſe; cum vero illud iuſiurandum Nunciis Terreſtribus minus ſolenne videretur, repeti illud debebat flexis genibus, in medio conclauſi Senatorii, ad ſellam Senatoriam, cui Archiepiſcopi Gneſnenſis crux impoſita, verbis a Magno Lituaniae Cancellario, eam in rem conceptis, *Gneſnenſi Archiepiſcopo & Epifcopo Cuiauienſi adſtantibus.* *Epif. ZAL. T. I. p. 356. 357.* Recte autem fit illa relatio coram Ordinibus omnibus, quod ſcire omnium intereſt, quid actum conſtitutumque cum Principibus exteris, vt debent omnibus cognita eſſe mandata, quae legatis ad eosdem ſcribuntur. Inde firmatae legibus conſuetudini aduerſari creditum, cum a. 1670. de legatione in Senatus Conſilio referretur. *Epif. ZAL. T. I. p. 239.*

7 De modo excipiendi dimittendique exterorum legatos, in Regum ſuperiorum Pactis, nihil reperitur.

8 Conſtituunt illud Senatores, qui ex lege, Regi adſunt, Reſidentes ad Eius latus vulgo dicti: quibus dimittendi legatos, iam olim *Articuli Henrico* oblatis, facultatem conceſſerunt, ſi temporis & neceſſitatis ratio id exegerit. VOL. CONSTITVT. p. 253. Omne tamen illud, quod cum legatis actum, ſolet in ſequentibus Comititiis ad Ordines referri. Anno 1718. Grodnae coram Ordinibus, poſt *propoſitionem* comitialem, Secretarius maior Lituaniae, inter caetera Senatus conſulta, legebat colloquium cum Legato Ruſſico, de accelerando militis gentis ſuae ex Polonia diſceſſu, habitum.



§. XXVI.

LEGATIO AD PONTIFICEM. NOMINATIO
AD CARDINALATVM.

Ad legationem Romanam personas saeculares non spirituales adhibebimus¹, & cum ius nominandi subiecta ad Cardinalatum habemus², hoc ipsum ius seruabimus.

¹ Primum *Augustus II.* in PACTIS suis, sacrosancte spondit, se non personas spirituales, sed saeculares, Romam legatos missurum. §. *To też waruiemy.* Et est forte, vt nobis quidem videtur, ratio, ne a legatis sacri Ordinis, per reuerentiam, Summi Pontificis auctoritas ac Romanae Curiae commoda, iuribus Maiestatis & Reipublicae praeferantur. Quare cum ad componendas, quae adhuc intercedunt, controuersias, in Comitibus a. 1726. legatio Romam decerneretur, mandata eadem fuit, Palatino Lublinensi, Iohanni Tarlo. CONST. a. 1726. tit. *Poselstwo.*

² Habent hoc Reges Poloniae, cum caeteris Romano-Catholicae Religionis Regibus commune, vt nominare possint, quem a Summo Pontifice, ad dignitatem Cardinalitiam euehi velint. Defendit hoc suum ius, in primis Iohannes Casimirus, cum nominationem Eius haud ratam haberet Pontifex, diluitque rationes, quae contra illam allegatae fuerant. „Auget dolorem nostrum, inquit „in litteris ad Cardinalem *Vrsini*, ultra praecipitem & abruptam nouo exemplo „nominati nostri exclusionem, quod curiensium sermonibus iactari audiamus: „Regibus Polonis ius nominandi ad Cardinalatum non antiquitus competere, sed „recenter quaesitum, neque in vno Pontificatu bis vsurpari debere, atque vt nominetur Nuncius Papae, aut aliquis destinatus a Pontifice, hic & non alius, necessitate quadam Reges Poloniae obligari. De antiquitate iuris non est, quod „nimis certemus, cum enim sensim & recentius excreuerit Cardinalitia dignitas, „minor forte olim cura fuit Regibus aequae Polonis ac aliis, eorum promotionibus partes suas commodandi. Caeterum antiqua Maiestate & magnitudine imperii, pares omnibus Regibus Reges Poloniae fuerunt, nec veneratio eorum erga sedem Apostolicam sincera, & religiose demissa, illis praeiudicio ac noxae „priscis Pontificum temporibus vertebat. Quodsi nouum ius in dubium vocetur, procliuè est deducere, aliqua iura a Pontificibus Romanis in Regno nostro „nouiter quaesita, & indulgenti Regum maiorum nostrorum pietate, ad summum prouecta esse, quorum tamen vsui nihil detrahimus, nec sanctius hactenus quidquam habuimus, quam pro adserenda auctoritate Pontificia, & propugnanda Ecclesia Romana, non curam duntaxat & opes, sed vitam ipsam deuovere. An vero tantum semel in vno Pontificatu, nominare ad Cardinalitiam dignitatem debeamus, exemplis aliorum Regum decidendum permittimus, cum „neque plus & iuris & auctoritatis, quam alii Reges, postulemus. Restringi „vero nostram nominationem ad Nuncios Apostolicos, vel ad personas a „Pontifice designatas, quid dignitatis nobis adferat? cum vel ipsa moderna „promotione Cardinalium in aperto sit, Nuncios motu proprio Pontificio promoueri, alios Cardinales nominatione Regum seorsue creari, imo anteaetis „temporibus responsum fuit, Nuncios a Regibus Poloniae nominari non debere, „qui ex meritis suis solo beneplacito Pontificio prouehantur. *Epist. ZAL. T. I. p. 6.*

Ad idem ius prouocauit *Iohannes III.* cum eius nominationem Pontifex neglexerat, *Epist. ZAL. T. I. p. 973. 976.* voluitque illud per manifestationem coram Regni tribunali adferere, simul litteris ad omnes Reges & Principes datis de iniuria queri; licet a feruore remitteret, cum molliora suaderentur, *Epist. ZAL. l. c. p. 992. 993.* satis vindicasse contemptum ratus, quod nouo Cardinali *Pallauicino*, Nuncio Apostolico in Polonia, transmissum *birettum* non imponeret. *Epist. ZAL. l. c. p. 1008.* Valuit tamen plerumque Regia nominatio, cui *Vindoboni, Boni, Furbini, Salerno*, alii, suam purpuram debent. Et excusauit *Alexandrum VII.* Papam, quod nominationi *Iohannis Casimiri* non attendisset, Successor *Clemens IX.* promisitque, ubi primum Principum commendationi locus detur, Se Regii Candidati rationem habiturum. *Epist. ZAL. l. c. p. 161.* Illud singulare, quod cum Principes caeteri ciues, Poloniae Reges per integrum saeculum, ex Reip. rationibus, *Epist. ZAL. l. c. p. 957.* non nisi exteros in Cardinalatum nominauerint. Creati quidem tempore *Iohannis III.* duo Poloni Cardinales, *Iob. Casimirus Doenhof* & *Michael Radzeiowskius* tunc Episcopus *Varmiensis*, postea Regni Primas, sed vterque sine Regia nominatione. *Epist. ZAL. l. c. p. 992.* Caeterum ius Regium nominandi Cardinalem, primum praesentibus Pactis insertum, neque in superioribus reperitur.

§. XXVII.

CONTROVERSIAE CVM SVMMO PONTIFICE.

Instabimus quoque apud *Beatissimum Patrem*, vt *controuersiae de iure Patronatus* ¹ & *alia desideria Reipublicae* ² quanto citius cum *Curia Romana*, cum *nostra* & *Reipublicae* satisfactione, per concordata finaliter terminentur & pacificentur ³. In proximis autem, quae ad finem perducentur, *Comitiis*, cum *Ordinibus Reipublicae*, id enixe curabimus, vt ad satisfactionem *Beatissimi Patris*, *Constitutionis Grodnenfis*, in *Comitiis a. 1726.* sancitae, fiat modificatio ⁴.

¹ Est ius Patronatus, Regia potestas nominandi ad Episcopatus, Abbantias & alia sacra beneficia. Vt eadem Regi integra seruetur, iam per antiqua statuta, grauissimis poenis prouisum. *Iohannes Albertus* in *Comitiis Petricouiensibus a. 1496.* eos, qui derogando iuri Patronatus, beneficia ex quacunque causa impetrauerint, publicatione bonorum & exilio puniendos sanxit, *LASC. Stat. f. 101. p. 2. PRIL. Stat. p. 95.* quam poenam *Alexander* in conuentu *Radomiensi a. 1505.* noua lege firmavit. *LASCOF. 117. p. 1. PRIL. p. 96.* Noluit & hoc ius imminui *Sigismundus Augustus*, *VOL. CONST. p. 4. §. A iżwiele*, aut *Vladislaus IV.* quenquam illius participem fieri. *CONST. a. 1641. p. 13. tit. Iura Patronatus.* Tempore *Michaelis* tamen in disceptationem venit, *Monachis* sibi *Abbatum* liberam electionem arrogantibus, & causam hanc ad summum Pontificem deferentibus, cuius controuersiae historiam ad §. XI. (2) dedimus. Caut inde primum in PACTIS suis §. *Iura Maiestatis, Iohannes III.* „Se iura Patronatus in „Episcopatus, Abbantias, & omnia sacra beneficia manu tenturum, Seque iis, qui „sine nominatione Regia, quocunque modo, dicta beneficia inuadere ausuri, ad „exem-

„exemplum superiorum Regum oppositum., Idem alio tempore affirmavit, malle Se omnibus, quam iure Patronatus spoliari. *Epist. ZAL. T. I. p. 682.* Plenius tamen ex litteris memorati Regis ad Cardinalem *Altieri a. 1684.* datis patet, quanto studio hoc suum ius asseruerit, & quam aegre tulerit, illud non vno modo infringi. „Mirari, *inquit*, profecto, & dolere satis non possumus, quod hactenus pacificum, & nunquam in dubium vocatum ius Patronatus Regum Poloniae, nunc primum moderno Pontificatu infringatur, Abbates titulati, sine nominatione & praesentatione nostra intrudantur, nostri pro more & iure antiquissimo, ad Abbantias nominati, diuersis modis, litigiis, sumtibus, cum summa indignitate & praesentatione vexentur, & beneficiis a nobis collatis excludantur, nostraeque auctoritas & commendationes Regiae frustra habeantur. Declaramus itaque firmam & constantem mentem nostram, nos minime vnquam passuros, iura Patronatus nostri, nobis de manibus extorqueri, neque permiffuros, vt quisquam Abbatibus in Regno Poloniae, sine nominatione nostra Regia praeficiatur. Accipimus simul cum Sceptro, eam a Deo auctoritatem, vt exemplis Regum Poloniae, Antecessorum nostrorum, (accedente etiam capitulatione cum Ordinibus Regni, post euectionem nostram ad thronum Regum sollenni iuramento nostro firmata) ad manutenenda iura Patronatus nostri, contra quoscunque conuulsos obstringamur. *Epist. ZAL. T. I. p. 886.* Inter ea quae *Augustus II.* dum Regnum peteret, *Reipublicae* promisit, quaeque **PACTIS CONVENTIS** adiecta, eadem leguntur, §. *Iura Patronatus*, quibus *Iohannes III.* se iura Patronatus tuiturum sponderat: praeterea Is fidem dedit, curaturum se, vt a defuncto Rege nominati Abbates ad possessionem Abbatiarum perueniant. §. *A že Kontrowersya.* Sequentium vero Comitiorum, de iure Patronatus constitutionem, supra ad §. XI. (2) allegauimus. Nec minus in *Tractatu Varfauensi* a. 1717. iura Patronatus curae Cancellariorum commendantur. **CONST. a. 1717. p. 11. §. Nikog.** Denique in Comitibus Grodnensibus a. 1726. constituebatur, „Summum Pontificem per legatum rogare, ne iura Cardinalia Maiestatis & *Reipublicae* nec non Patronatus, laedi permittat, sed vt praesentationes & grauamina, quae tam a Religiosis in Abbatias irrumpentibus, quam ab aliis Spiritualibus, beneficia absque praesentatione Regia vsurpantibus, inferuntur, auertere & tollere velit., Praeterea leges veteres pro iure Patronatus repetebantur, addito, „vt poena violatoribus citra veniam irrogetur, nemini Abbatias & alia beneficia sacra, Regiae praesentationis, sine praesentatione illa & nominatione, possidere liceat, Ministri Status & exercituum Duces, iuris huius executioni attendant, hique ad amouendos vsurpatores, quando necesse fuerit, militem suppeditent, ad coercendos, antiquis legibus & praesentationi constitutioni refragantes, tum ad bona cum praesentatione Patronatus Regii vsurpata, occupanda, facta factis opponendo. **CONST. a. 1726. tit. Poselswo.**

2 Recensentur illa desideria, in citata modo **Constit. a. 1726.** Queritur ibidem *Respubl.* de exactionibus in Cracouiensi & aliis Palatinatibus, ex summis reemptionis nomine solutis; de euocationibus caussarum ciuiliu ad consistoria & Nunciaturam, per appellationes & inhibitiones, ac de abusibus Iurisdictionis Nunciaturae, internam quietem Regni perturbantibus. Postulat inde *Respubl.* vt Tribunal Nunciaturae, ad instar aliarum Nunciaturarum, quae in terris Principum catholicorum reperiuntur, circumscribatur, ac omnes eius abusus & exorbitantiae, cum summo grauamine & praesentatione status saecularis & ecclesiastici, & in primis praerogatiuae legati nati abrogentur. His adiciebatur: vt Nuncius Apostolicus reuocetur.

3 Decreta, vt paullo ante dictum, in Comitii Grodnensibus, legatio, quae negotium illud perficeret, sed omiffa, cum recepturum eam summus Pontifex negaret, nisi prius lata in Ipsum constitutio abrogaretur.

4 Molestissime hanc Constitutionem tulit *Benedictus XIII.* qui initio a. 1727. in binis ad Regem *brevibus*, & alio ad Poloniae Episcopos, de iniuria & Sanctitate sua parum reuerenter habita, grauitur questus, id etiam atque etiam exigens, vt Constitutio penitus tollatur. Non deerant rationes, quae pro aequitate sciti comitalis allegarentur, Rex tamen, qua erat in sacram sedem obseruantia, iurisdictionem Nunciaturae interdictam concedebat. Publica autem lege, summi Pontificis indignatio leniri haud poterat, Comitii post a. 1726. dum viueret *Augustus II.* irritis.

§. XXVIII.

DE INDIGENATV ET NOBILITATE CONFERENDA.

Exteros aut quempiam alium, ex nostra persona ¹, ad indigenatum ², nobilitatem ³, haud promouebimus, sed tantum hos, quos Palatinatus vtriusque *Gentis* ⁴, aut Ministri Status ⁵ & Duces exercitus ⁶, sago & toga bene meritos ⁷ commendabunt. Recens autem creatis Nobilibus officia & beneficia ad tertiam progeniem non dabimus, neque legatos mittemus ⁸, exceptis iis, qui vita aut fortunis tuebuntur patriam ⁹, & qui ex antiquis familiis externis ¹⁰ recepti fuerint.

¹ Non enim Rex solus, exteris, aut qui ab exteris in Polonia nati indigenatum, neque plebeis ius Nobilitatis conferre potest. Iam olim Indigenatus consensu omnium Ordinum in Comitii datus, exstatque in Constitutionibus a. 1588. Bathoreorum exemplum. VOL. CONST. p. 485. tit. *indygenaty*. Addit *Sigismundus III.* a. 1601. „quod petitori Indigenatum, Nobiles in conuentibus „particularibus ambire, ac per eorum nuncios in Comitii commendari debeant. VOL. CONST. p. 748. tit. *Temruk*. Idem Rex a. 1607. sanxit, „quod omnes „indigenatus, ipso regnante, sine consensu Ordinum ex Cancellaria Regia traditi, „neque Constitutionibus inserti, in futuris Comitii cognitioni Ordinum, sub „nullitate priuilegiorum exhibendi, ac in posterum nemini sine Ordinum in Co- „mitii consensu, ex Cancellaria Regia tradendi, & si traditi, pro irritis habendi sint. VOL. CONST. p. 864. tit. *de indigenatibus*. Sub Vladislao IV. a. 1641. indigenatum petentibus iniungitur, „in Comitii primum sua merita in Rempubl. probare, „& deinde suam Nobilitatem autenticis documentis Principis sui haereditarii, vel „Reipubl. in qua natus probare, „ simul indigenatus quocunque modo obtenti, si in volumine legum post a. 1607. non reperiantur, pro nullis declarantur. CONST. a. 1641. p. 11. tit. *O indygenatach*. PACTIS Michaelis caput de indigenatu & nobilitate non a solo Rege conferendis, primum insertum, ac in sequentibus repetitum. §. *Cudzoziemcow ani*. De Nobilibus creandis sigillatim exstat Constitutio a. 1578. VOL. CONST. p. 334. tit. *Plebeiorum nobilitatio*, vt id non nisi in Comitii, Senatoribus consciis fiat, aut in exercitu, ob res fortiter & egregie gestas. Per CONSTITVTIONEM a. 1601. VOL. CONST. p. 736. tit. *O nowey*

nowey Szlachcie, ad Nobilitatem non admittendi, nisi qui Regi, ob egregia merita a Senatu & Nunciis Terrestribus, aut si milites, a Duce exercitus commendati fuerint. Et in allegata CONST. a. 1641. idem de Nobilitate, quod de Indigenatu dicitur, saltem in Comitibus omnium Ordinum consensu esse impetrandam: imo CONST. a. 1676, in CONST. LITVAN. tit. *Nobilitacye*, p. 24. exigit, ut nobilitatis pariter ac indigenatus Candidati, in Conuentibus Palatinatum fauorem equestri Ordinis sibi concilient, quo ab eo Regi in Comitibus commendentur. Neque usus a legibus diuersus est, dum in Constitutionibus Comitiorum, non tantum nouorum indigenarum, sed & eorum nomina, qui in iis Nobilitatem consecuti, leguntur. Potest quidem Rex solus per Rescriptum creare nobiles, at tales pro exteris habentur, neque ad iura Equitum Polonorum admittuntur.

2 Est indigenatus priuilegium, quo exteri, natis in Polonia nobilibus aequantur, ut pro Polonis habiti, ad eadem cum his iura admittantur. Merito illud magni momenti audit, quod non indigenae dignitatibus, *muniis sacris & ciuilibus*, Capitaneatibus, *Tenentibus*, possessionibus arcentur; neque ea sibi vindicare possunt, quibus soli per natiuitatem Regni ciues gaudent. Id tamen tenendum, esse hic sermonem de Regni, & qui sub eo continetur Lituaniae indigenatu, non de Prussico. Prussi enim, ut in plurimis, *suis agunt legibus*, sic & diuersum a Regni habent & tuentur, indigenatum, ut Poloniae statim non sit Prussiae, licet Prussus Poloniae perpetuo censetur indigena. Conferunt illi suum indigenatum exteris, imo Polonis & Lituanis ut exteris: non tamen Regni Ordinum consensu, sed saltem suo; non in Comitibus, sed in conuentibus suis generalibus; non ad commendationem Palatinatum Poloniae & Lituaniae, sed Prussicorum; neque per constitutionem Regni, sed per Prouinciae laudum. Nonnulla quae rem hanc illustrabunt, ad §. XXXIX. adferentur.

3 Nobilitas confertur iis, qui a parentibus non habent, siue in Polonia nati, siue aliunde venerint.

4 Polonae ac Lituanae, & quidem per suos ad Comitibus Nuncios, in quorum mandatis scribuntur illorum nomina, quos dignos indigenatu & nobilitate Palatinatus ducunt. Ipsi etiam Reges solent in suis ad conuentus antecomitiales instructionibus, Palatinatibus Candidatos commendare, quo suum consensum Nunciis committant. Nuncii vero in Comitibus in suo conclauis, indigenatu aut nobilitate ornandos, diligentius expendunt, & si nullus contradixerit, ad Regem deferunt.

5 Scilicet Mareschalli, Cancellarii & Thesaurarii: quorum tamen in hac causa, superiorum Regum pacta mentionem faciunt nullam. Et illorum quidem, nec minus Ducum exercitus commendatio, parare ad Indigenatum vel nobilitatem possunt aditum, ut tamen impetrentur, Ordinum consensu opus est.

6 Haec Ducum exercitus commendatio solet in CONSTITUTIONIBUS Regni memorari, potestque inter caeteras exemplo esse GRODNENSIS anni 1726. tit. *Indygenaty y Nobilitacye*.

7 Vtriusque generis in Rempublicam merita in Constitutionibus memorantur. Interdum & pecuniae habetur ratio, nisi velis inter merita referre, nummos in publicum erogare. A. 1658. nobilitas pretio concessa fuit, KOCHOV. *Annal. Clim. II. p. 295.* laudanturque in CONSTITUTIONIBUS illius anni, pag.

36. 37. ex nouis indigenis & nobilibus nonnulli, quod notabiles summas in publicam necessitatem contulerint. Prussi a. 1661. a suis ad Comitum Nunciis effici volebant, vt qui nobilitatem peterent, minimum tricena millia florenorum in Reipublicae commodum, durantibus Comitibus conferrent. Caeterum in medio relinquitur Celliffimi quondam *Principis & Episcopi Varmiensis* iudicium, quasi nobilitas vile iam & promiscuum donum, quod non sanguine & ingentibus in Rempublicam meritis, sed potentiorum commendatione & pecunia etiam mancipia assequantur. *Epist. ZALVSK. T. I. p. 464.*

8 Noui ergo nobiles non statim iis, quibus veteres, iuribus gaudent, sed demum pronepotes ad ea admittuntur. Idem statuunt PACTA Michaelis, quod Iohannes III. ac Augusti II. *Cudzoziemcow* repetunt.

9 Hoc pariter in allegatis pactis prouisum. Quare interdum noui nobiles, ob singularia merita, dum creantur, per legem statim veteribus aequari solent. A. 1676. Nobilitas nonnullis ita collata legitur, vt ad munia ac officia quaeuis suscipienda & obeunda, vna cum prole vtriusque sexus, *ex nunc habiles & capaces sint, non obstante lege de nouis nobilibus.* CONST. a. 1676. p. 59. tit. *Nobilitacya.* Et alius eodem anno nobilitatem recepit, vt iurium omnium quae Nobilibus feruiunt, *ex nunc habilis & capax sit.* p. 61. tit. *Nobilitat.* Ad. Szuberta. In Comitibus Grodnensibus a. 1726. Iohannes Renard, collata in ipsum nobilitate, *capax bonorum & honorum ex nunc* declaratus, non obstantibus antiquis de Nobilitatione Constitutionibus. CONST. a. 1726. tit. *Nobilit.* Iana Renarda. Plura exempla in re manifesta cumulare superuacuum duximus.

10 PACTA Augusti II. §. *Cudzoziemcow*, addunt, ad indigenatum, vt sensus verborum sit: posse novos indigenas statim ad dignitates euehi, & munia publica obire, si ex antiquis familiis descendant.

§. XXIX.

EXTRANEI AD REIPUBLICAE CONSILIA NON ADMITTENDI.

Extraneos cuiuscunque conditionis homines, ad consilia Reipublicae, aut ad vllas administrationes & negotia haud admittemus, neque iis dignitates, Capitaneatus, Tenutas conferemus, ex praescripto Constitutionum a. 1607. & aliarum¹, ad quas in omnibus agere volumus: saluis domesticis nostris bene meritis, quoad collationem Aduocatarum iuxta antiquas leges². Neque vt se instantiis, negotiis, promotionibus, aut porrectioni chartarum ad subscribendum, immisceant, concedemus, sub vinculo iuramenti nostri³.

¹ Dictum ad §. XVII. (5) de extraneis ad dignitates & munia non admittendis. Praesens tamen caput, de illis extraneis sigillatim agit, qui aulae familiares, res Principis priuatas procurant. De his iam *Henrici* nomine legati Gallici pacti, „eum ad inhabitandum nullos peregrinos homines adducturum, praeter

„praeter paucos, quorum opera in ministerio domestico vteretur, hos tamen post-
 „ea breui remissurum, neque vllas iis possessiones, dignitates, aut officia: sed
 „ea tantum indigenis Polonis concessurum. VOL. CONST. p. 225. Idem de di-
 mittendis peregrinis, ac possessionibus & dignitatibus arcendis, Regis Sueciae
 Oratores pro *Sigismundo III.* promiserant, simul, „cum *Is* regnum Sueciae
 „adierit, consiliarios & officiales eius Regni, Poloniae & Magni Ducatus Litua-
 „niae, consiliis, negotiis, intercessionibus, promotionibus non adhibiturum,
 „neque vt iis se immisceant, passurum. VOL. CONST. p. 453. Haec per Consti-
 tutionem anni 1607. VOL. CONST. p. 831. tit. *O Cudzoziemcách*, firmantur,
 ac in peregrinos, qui munus aliquod, aut bona Reipublicae obtinuerint, iudi-
 cium & poena decernuntur: quam Constitutionem alia an. 1609. VOL. CONST.
 p. 890. tit. *O Cudzo.* roborat. His se submiserunt in PACTIS suis *Vladislaus*
IV. Iohannes Casimirus & Augustus II. §. *Cudzoziemcow wszelákíey*. Ex quibus
Vladislaus IV. fidem in pactis datam, per CONSTITUTIONEM a. 1646. pag. 2. re-
 petebat, Se scilicet extraneos ad latus suum non habiturum, neque illorum con-
 siliis vsurum. In EXORBITANTIIS vero sub electionem *Michaelis*, tit. *O liczbie*
Cudzoziemcow, sancitum, „quod penes Regem vltra sex extraneos haud esse, & qui se
 „ex illis in materiam status ingerere voluerit, is ad instantiam cuiusuis ad tribunal
 „citari, & ex speciali regestro poenis criminalibus iudicari debeat. Denique in
Tractatu Varsauiensi a. 1717. Ministris Regni & Lituaniae, ad latus Regium,
 commendatur attendere, „ne exteri in aula agentes, in consilia & negotia, ci-
 „uilia, militaria & oeconomica, in salisfodinas & telonia, atque promotiones se
 „immisceant. CONST. a. 1717. p. 8.

2 Non id reperitur in superiorum Regum pactis. *Iohannes Casimirus* tamen
 per CONST. a. 1662. p. 15. tit. *Deklarácyá*, in illum vsum decem seruauit Aduo-
 catias. De ipsis Aduocatiis actum ad §. XIII.

3 Haec saltem in PACTIS *August. II.* §. *Cudz. wszelkíey*, exstant, omissa
 tamen chartarum porrectio. Intelliguntur autem litterae quaeuis, aut diploma-
 ta, Regi per exteros ad subscribendum oblata, siue negotium aliquod publicum
 contineant, siue vsui priuatorum seruiant, ne clam obtineatur, quod scire Can-
 cellariorum interest. Additur in fine iurisiurandi vinculum, illius scilicet,
 quod in Pacta Conuenta dici solet, & ideo allegatum videtur, vt pateat, quanti
 momenti habeatur, exteros ad ea non admitti, quae praesenti §. memorantur.

§. XXX.

AVLICI NE SINT EXTRANEI.

Aulam dignitati nostrae Regiae conuenientem¹, ex gente
 Polona, Lituana & annexarum prouinciarum, tantum ex ipso
 ordine equestri², prae aliis, incipiendo ab Officialibus, Auli-
 cis, vsque ad ephebos & ianitores habere promittimus³,
 praeter alias personas ad minora obsequia⁴ pertinentes, cu-
 iuscunq; conditionis.

¹ Praeter ministros Senatorii Ordinis, & eos, qui extra Senatum, quo-
 rum numerus est certus & legibus definitus, sunt aulici, a cubiculo, a rediti-

bus, ab epistolis, alii, quos Rex prouti visum fuerit, modo plures, modo pauciores creat.

2 Equestris ordo saltem memoratur, quod Senatorum dignitas maior est, quam ut ex iis aulici legi debeant, ipsi autem nobiles, iis, qui loco obscurior nati, praeferuntur.

3 Promiserunt & priores Reges a *Vladislao IV.* in suis PACTIS §. *Dwor Stanowi*, addideruntque salarii mentionem, generatim tamen de aula locuti: primum Aug. II. aulicos per species recensuit. Nihilominus fuerunt olim inter aulicos exteri. Fuit Suecos populares suos *Sigismundus III.* cuius exemplum secuti filii, ex quibus *Iohannes Casimirus*, quod Coniux illius nationis erat, & Gallos admisit, qui ob eandem rationem & in *Iohannis III.* aula frequentes visabantur. Neque Italis, Transiluanis, ac Germanis praeclusus fuit aditus, cum Poloni ex diuersis his nationibus modo Reges, modo Reginas, legerent recipientque.

4 Non haec ante *Augustum II.* in pactis leguntur, & ipsa *Augusti II.* pacta, illa obsequia ad *cubiculum* Regium restringunt, omissis cuiuscunque conditionis vocabulis.

§. XXXI.

DE AVLA REGINAE.

Similiter & Serenissima Regina, Coniux nostra, in aula sua¹, personas Polonicas, Senatorii² tantum & equestris ordinis habebit, providendo aulae suae personas extraneas³, pro dignitate & decentia sua.

¹ Hanc Reginae aulam iam suo tempore descripsit *CROMERVS de situ & Gente Polona Lib. II. edit. quae historiae eius iuncta*, p. 512. 513. „Habet, inquit, „Regina Magistrum curiae, qui omnibus praest, Eamque procedentem cum sce- „ptro antecedit, & Magistrum curiae gynaeceo moderantem: deinde Cancellarium vel Secretarium, cuius sunt munera, litteras nomine Reginae conscribere, „signare & legere, & compellantibus Eam responsa dare. Est autem discrimen „inter Cancellarium & Secretarium, quod hic non gestat signum Reginae sicut „ille, sed ab ea, quoties opus est, utendum accipit. Habet Regina etiam The- „saurarium suum, & pincernam siue pocillatorem: & structorem mensae & sub- „dapiferum, & dapiferum, & culinae & stabili magistrum singulos: itemque map- „parium, abaci custodem, dispensatorem & ianitores, eodem quo Regis sunt, „honoris discrimine: quibus omnibus victus, vestitus & mercedes a Rege „praebentur.

² Sunt Reginae inter aulae suae ministros & Senatores, ex quibus [Mareschalcus, saepius & Cancellarius, esse solent. Mareschalcus est idem, qui Cromero allegato loco curiae Magister dicitur, qui Reginae scipionem praefert, ac primam aulae curam, gerit. Hoc munere apud *Mariam Iohannis III. Ernestus Doenbof*, Palatinus Mariaeburgensis; apud *Eleonoram Michaelis, Vladislaus Rey*, Palatinus Lublinensis; apud *Ludovicam Vladislai & Iohannis Casimiri* coniugem, *Gerhardus Doenbof*, Palatinus Pomeraniae, functi sunt, cui hodie *Illustris Petrus Dunin*, Castellanus Radomiensis praest. Quae Cancellarii partes, descripsit idem *Cromerus* cit. loco, estque is Sacri, ut Mare-

Mareschalcus ciuilibus ordinis, & modo Episcopus, modo minoris dignationis. In aula *Mariae* fuerunt Cancellarii, *Iob. Stan. Sbanfcus*, & *Andreas Chrysof. Zalufcius*, ille *Premisliensis*, hic *Kiouiensis*, Episcopus, reddiditque Sigillum *Zalufcius*, *Iob. Alb. Doenhof*, Camenecensi Praefuli. *Eleonorae* erat *Vencesl. Leszczynius* Abbas *Czeruinenfis*, & *Ludouica Iob. Gemblicium* Regni Secretarium maiorem, Cancellarium recepit. In praefens stationem hanc ornat *Reuerendiff. Kobielscius* nominatus Episcopus Camenecensis. Nec minus Magistra Curiae, vt eam nominat *CROMERVS*, ex viduis Senatorum legitur. *Ludouicae*, cum in Poloniam veniret, data fuit *Pomeraniae Palatina*, *Maria* vero *Kiouiae Palatinam* recepit.

3 Non ergo omnes exteri aula Reginae prohibentur. *Vladislaus IV.* & *Iob. Cafimirus* caelibes, in PACTIS suis §. *Z strongy małżeństwa*, promiserunt: „si quando vxorem exteram ducturi, non plures ei peregrinos, neque diutius concessuros, quam Senatui visum fuerit. In EXORBITANTIIS, sub electionem *Michaelis, tit. Krolowa*, Reginae exterae, sex suae nationis feminae, ad cubiculi tantum ministeria permittuntur: quod ipse Michael caelebs, in PACTIS repetit §. *Z strongy małżeństwa*, illasque sex personas infimis operis destinat. Inde *Andr. Olczouius* Episcopus tunc Culmenfis & Regni Procancellarius, pro matrimonio *Eleonorae* Viennam legatus missus, de iis, quos adductura in Poloniam, Michael perscribit: „Cum Archiducissa in Poloniam non venient, nisi vna *Baronessa Mantuana*, *Milia*, sine vlllo titulo, & quatuor puellae, inter quas vna tantum insignis erit Princeps *Holestinensis* annorum decem. Ex viris neminem „habebit, quatuor tantum vilioris seruitii, coquum, credentiarium, supellectilis „conseruatorem &c. Omne seruitium debet esse ex Polonis, ne oneri sit & invidiae, nam qui genitalis soli relinquit dulcedinem, nobis volet inhaerere. Video & confidero quod hic nolint impingere in errores & dissidentias in populo „importunas. Qui certatim seruitia quaerunt, expedit negatiue Imperatrix, omnia „referendo ad voluntatem Maiestatis Vestrae. *Epist. ZAL. T. I. p. 165.* Augustus II. Coniugi quatuor gentis suae pactus §. *Także Naiasnieysza*, feminas, sed conditionis nobilioris.

§. XXXII.

DOTALITIVM REGINAE.

Serenissima Coniux nostra tali dotalitio in Tenutis & bonis Regiis¹ gaudebit, quale Serenissimae Reginae Poloniae, *Ludouica*, *Eleonora* & *Maria*² habuerunt.

1 Viuente Rege, diuersae summae, Reginae decernuntur, quibus post mariti mortem, Se suamque aulam pro dignitate sustentet, & quidem alia ratione illatae dotis, alia dotalitii, alia denique sed longe minor, donationis propter nuptias nomine. Inscribuntur illae certis bonis Regiis, per nobiles, indigenas & possessionatos administrandis, vt vidua annuos ex illis redditus, qui summas destinatas aequare creduntur, recipiat. Fit hoc omnium Ordinum consensu, per publicam legem, soletque adici, ne successores Reginae vllam possessionem bonorum, quibus summae inscriptae, sibi vindicent, neque Resp. obstringatur, easdem pecunias, siue Regina viuente, siue mortua, cuiquam numerare, sed vt Regina illis bonis vtatur, quamdiu Regina Pol. audiet, & in Polonia aut M. D. Lituaniae manebit. Probant id CONSTITVTIONES eam in rem latae a. 1646. 167. &

1678. sequenti nota iterum citandae. Inde *Eleonora Michaelis* vidua, redivitibus suis excidit, cum in Germaniam abiret, nubereque altero matrimonio Carolo Lotharingiae Duci. *Maria vero Iobannis III.* quondam coniux, constituto Romam itinere, litteris ad conuentus antecomitiales, Reip. petiit consensum, vt assignatis sibi in viduitatis solatium bonis, vti liceret. *Epist. ZAL. T. I p. 511.* Comitibus autem non succedentibus, concessum per SCsltum quod rogauerat, & cum absentia, quam ad biennium Ipsa restrinxerat, esset annorum plurium, redivitusque tempus plane incertum, consensit Resp. per CONST. *Poparcie Gener. Sandom. Konfed. a. 1710. p. 69. tit. Pozwolenie*, vt diutius extra Regnum agere Eï liceret; Illiusque bona & iura *reformatoria*, circa integritatem & immunitatem legibus circumscriptam seruauit, & omne illud, quod huic iuri *reformatorio* aduersum, licet priuilegio aut Rescripto aliquo suffulciatur, veluti irritum tollit. Addimus, omne illud, quod Reginae in viduitatem assignatur, vno *Reformationis* vocabulo Polonis venire, & ius *reformatorium* dici, quo illa reformatio constituta.

2 Tres memorantur Reginae, quatuor Regum coniuges, *Ludouica Vladislai IV. & Iob. Casimiri, Eleonora Michaelis & Maria Iobannis III.* Habuerunt illae suum dotalitium, aut vt Poloni loqui sueuerunt, suam *Reformationem*. Et quidem *Ludouica* in singulos annos centum millia florenorum ratione illatae dotis, alia centum millia in dotalitium, & duo millia aureorum donationis propter nuptias nomine. CONST. a. 1646. p. 8. tit. *Oprawa*. Pares summae *Eleonorae* CONST. a. 1670. p. 17. tit. *Oprawa*, & *Mariae* CONSTIT. a. 1678. p. 4. tit. *Oprawa*, assignatae. Id singulare primumque est exemplum Reginae dotalitium in Pactis Conuentis decerni. Occurrit quidem in *Iob. III PACTIS §. Iako na przeszyey*, Reginae *Eleonorae* reformatio, sed praecesserat allegata a. 1670. CONST. qua eadem sancita, neque aliud in Pactis actum, quam vt recenserentur bona mensae Regiae, ex quibus vidua redivitus acciperet, donec vacare contingeret illa bona, quibus per Constit. erant inscripti.

§. XXXIII.

CVSTODIA CORPORIS, ET CANCELLARIA REGIS.

Custodiam corporis nostri¹, & Cancellariam², ad mentem Constitutionis anni 1717. sustentabimus & conseruabimus.

¹ Custodiam corporis Regii, eiusque praefectum, ex indigenis Regni & M. D. Lituaniae lectum iri, promisit in Pactis suis *Sigismundus III* VOL. CONST. p. 453. §. *Custodiam*. In *Vladislai IV. PACTIS §. Dwor, Prouinciae Regno & M Ducatui iunctae*, adduntur, ex quibus militem praetorianum legere liceat, vt praefectus nobilis sit, Polonus aut Lituanus, aut caeterarum terrarum, vtque idem se Regi & toti Reip. coram Regni ministris & Senatoribus in aula agentibus, sacramento obstringat, ac iurisdictioni Mareschalci pareat. Idem in sequentium Regum PACTIS §. *Dwor*, repetitum, nisi quod in *Augusti II. §. Także Gwardye* accessit, militibus illis stipendium ex Thesauro Regio solui, & numerum illorum, ex Regum superiorum consuetudine, mille ac ducentos haud excedere debere. Vtrumque hoc iam *Vladislai IV.* tempore per legem erat sancitum, CONST. a. 1646. p. 2. 3. repetitumque ab Ordinibus in EXORBITANTIIS sub
Micha-

Michaelis electionem, *tit. O gwardye*. Superest TRACTATVS VARSAVIENSIS a. 1717. qui instar legis perpetuae Constitutionibus eiusdem anni insertus est, quique *Constitutionis* nomine allegatur. Per hunc, Regi Custodia corporis, ex militia & natione Saxonica, partim equestris partim pedestris, non tamen ultra mille & ducentos, & gregarios milites & praefectos computando, permittitur. Praeterea conuenit: „vt summus Praefectus, colonellus dictus, praeter „fidelitatem Regi & Reip. praestandam, iuret: se dictum numerum non aucturum, ac Se iurisdictioni Mareschalci, secundum leges hanc in rem scriptas, obtemperaturum; ne sub titulo supplendae dictae cohortis praetoriae, milites ex Saxoniam in Regnum inducantur; ne eadem siue penes Regiam Maiestatem consistat, siue iter faciat, tum vna, tum per manipulos vllum comeatum gratis accipiat, aut per vim exigat, sed suo stipendio viuat, omnia praesenti pecunia soluat, sub rigore seuerissimae poenae, a summo aut minori praefecto sine venia irrogandae, aut si negatur iustitia, per Mareschalcos Regni & Lituaniae infligendae, ita tamen, vt simul damnum, pecunia ex aerario militari sarciantur. CONST. a. 1717. p. 8. 9.

2 Intelligitur Cancellaria pro negotiis Saxonis, quam idem VARSAV. TRACTATVS ad sex personas redigit, & vtriusque gentis Mareschalci iniungit, providere, ne plures admittantur. CONST. a. 1717. p. 9.

§. XXXIV.

REGINA REIPVBL. NEGOTIIS ABSTINEAT.

Stipulamur pro Serenissima Coniuge nostra, quod Ea in materias Status, aut promotiones, siue per Se, siue per alios¹, nunquam Se ingeret.

¹ Carerent hoc capite Pacta Conuenta, nisi exstitissent olim Reginae, quibus obiectum, suae curae vindicasse Rempubl. vt, quasi ad gubernacula positae, eam moderarentur. De *Ludouica Iob. Casimiri* coniuge, audita querela frequens, quod Regis quidem nomine, illius tamen ad arbitrium fierent pleraque, quod nisi per eam, ad Principis gratiam aditus, iis plane praecclusus, qui vxori inuisi. Erumpebat indignatio, cum nouam electionem, Rege viuento & incolumi moliretur, ac tentando omnia, Remp. ciuili bello inuolueret. Immortua quidem huic suo operi, mansit tamen eorum, quae ausa fuerat, memoria, vt in EXORBITANTIIS, sub electionem *Michaelis, tit. Krolowa*, Ordines sancirent, „ne Regina Se negotiis Reip. immisceret, neque promotiones per feminas aulicas exterarum gentium fierent, addita relegationis ab aula poena, quam Nuncii in Comitibus, dum vacantium mentionem faciunt, procurare deberent. Quod in PACTIS *Michaelis, §. Waruiemy za przyszlą*, sic repetitum, vt Nunciorum loco, Cancellariis & Camerariis vtriusque gentis iniungeretur, praecauere, ne tale quid a dictis feminis fiat, & si fiat, illud ad Remp. deferre. *Eleonora* ex Austriaca domo, cui per matrimonium iunctus Michael, sponsa adhuc & absens, dignitates & publica munia promittere inculcatur: *Epist. ZAL. T. I. p. 170.* falsam vero fuisse suspicionem tum constabat, cum Ipsa per totam Regis vitam, publicis negotiis adeo abstineret, vt cum marito obicerentur bene multa, quae secus fierent, Ipsa nullius rei argueretur. Imo cum maleuoli, vt tum quidem fama erat, Regem abdicare molirentur, Reginam tamen Regno seruare, ac dissoluto matrimonio,

monio, futuri Regis coniugem volebant. *Epist. ZAL. T. I. p. 343.* Duravit hoc in Reginam studium & post *Michaelis* mortem, adeo, vt inter Regni candidatos, initio potior ratio caelibum habita, quo eligeretur, qui Viduam duceret. Praeualuit tamen *Iobannis Sobiescii* fortuna, cui vxor *Maria* nationis Gallicae, pro qua idem quod *Michael*, in suis PACTIS §. *Waruiemy za Matronkę*, nouus Rex sponndit. Haec tamen, si illorum temporum commentariis fides habenda, magis ad Ludouicæ, quam ad Eleonoræ exemplum se composuisse visâ. Superest enim *informatio, manifesto* post Grodnensia comitia a. 1688. illato opposita, ex qua constat, fuisse consilium, „Regi in iisdem Comitibus supplicandi, vt Patum, quo Regina immiscere se Reip. negotiis prohibetur, seruetur, cum illius rei contrarium obtineret, dum non tantum promouente Regina, qua Ecclesiastici, qua saeculares vacantes honores distribuerentur, sed etiam consilia priuatum & separatim in antecessum formarentur, antequam de illis Resp. aut saltem Senatus in publico edoceretur. *Epist. ZAL. T. I. p. 1092.* In aula eius duae dicebantur esse factiones, quarum capita essent duae feminae exterae. *Epist. ZAL. T. I. p. 1029.* Quid Ipse Rex de eadem factus, quid in eam publice dicere sustinuerit, magni nominis senator, *Raphael Leszczynius* Posnaniensis Palatinus, ZALVSCIANAEP EPISTOLAE T. I. p. 1134. & 1104. memorant. Nec defuerunt, qui post mortem *Iob. III.* in Comitibus conuocationis recenserent, quantae Reginae in Reip. negotiis partes fuerint. *Epist. ZAL. T. II. p. 125. 126.* Haud tamen defensore plane caruit. „Reginam, inquit ille, accusatis, quod scilicet dum fuo locare deberet manum, immisceat se publicae administrationi pro sexu audentius, & non meministis, quod nihil magni, in Regno sine illa, imo nisi per illam fuerit gestum, quod nos iudicio nostro illo tempore approbauimus, gratulatione etiam prosecuti sumus, amauius amore dignam. Huiusmodi etiam reprehensionem vestra iam consuetudo sustulit. Nonne videtis per totam Poloniam in domibus priuatis, deuolutum in feminas rerum imperium? si est iniustitia, cur suo patrocinio non destituitur? & Regina in hoc arguitur, accusatur, & nec potestas datur causae dicendae. *Epist. ZAL. T. II. p. 185.* Post *Iobannem III.* idem caput nonnihil immutatum, *Augusti II.* PACTIS §. *Waruiemy za Naiasnieyszq.*, insertum, „ne Regina se negotiis status Reip. per se & subordinatas, quasuis personas immisceat, neque in promotiones se ingerat, pariter ipse Rex per aulicas feminas & personas exteras, aut per intimos cubicularios, cuiuscunque nationis extraneos promotiones haud faciat; quod ne fiat, non tantum iniunctum Marechalci, Cancellariis & Camerariis vtriusque gentis, prouidere, & ad Remp. deferre, verum etiam Nunciis terrestribus data est facultas, illius rei in Comitibus, vna, cum de vacantibus referunt, mentionem iniiciendi. Superuacua haec fuit cautio, cum Regina, suam in Saxonia solitudinem aulae praeferret turbis, ibidemque procul a Republica, vitam per pietatem, inter caelestes curas transigeret, dum corporis vinculis ingens anima exsolueretur.



§. XXXV.

DE PRINCIPE REGIO IACOBO.

Reassumendo Pacta conuenta & iura Serenissimae Regiae prolis, inter Rempublicam & Serenissimum Sanctae memoriae Iohannem III. Regem Poloniae, Antecessorem nostrum¹, indemnitate & immunitatem bonorum & fortunarum², Serenissimi Principis Regii Iacobi³, simul personam eius in protectione nostra manutenebimus, praeuio iuramento fidelitatis, in conformitate legum, Nobis & Reipubl. praestando⁴.

1 De prole sua, Rex Iohannes cum Republica pactus §. *Krewnych*, „vt linea „e lumbis suis directe descendens, omnibus istis praerogatiuis gaudeat, quibus „soboles superiorum Regum Poloniae vsa, saluis circa hanc rem Reipublicae „iuribus. Ratum id habuit in PACTIS CONVENTIS Augustus II. §. *Reassumuique Pacta*, promisitque, „Se proli Regiae, omnia iura in integro & inuiolabiliter conseruaturum, saluis ab vtrinque, tam Reipublicae, quam Serenissimum Domus Regiae Successorum praetensionibus, & apud Principes Regios in comitiis coronationis suae, aut in proxime ea sequentibus effecturum, vt iuramentum fidelitatis sibi & Reipubl. praestent. Pactorum auctoritatem TRACTATUS VARSAVIENSIS a. 1717. CONST. a. 1717. p. 36. *Artyk. 6.* & CONFEDERATIO in comitiis conuocationis a. 1733. p. 17. §. 67. firmarunt. De iuribus autem Superiorum Principum Reginum, quibus & Iohannis III. soboles gaudere debuit, occurrunt nonnulla ad §. II. nota 2.

2 De Regia sobole, ac eius bonis, in PACTIS Augusti II. §. *A gdyby* & §. *A w dobrach* cautum, „vt, si caussa, quae ipsas Principum personas tangat, „obueniat, illius cognitio Regi cum Senatu in comitiis submittatur, bona vero „a Nobilibus possessionatis administrantur, qui iniuriam passis, iure respondeant, „& executioni finali de bonis suis & personis subiaceant, neue executio a Principibus impediatur. In TRACTATU VARSAVIENSI, CONST. a. 1717. art. 6. p. 37. non tantum fortunae, bonis ac personis Principum Iacobi & Constantini, inuiolabilis securitas, sed etiam, si quis dictos Serenissimos Principes ad forum incompetens euocauerit, honorique personarum & bonis vim laesionemque intulerit, libera iniuriarum vindicatio, siue in iudiciis Tribunalitiis, siue etiam in iudiciis per allegatum Varfauiensem tractatum constitutis, promissa; nec minus postulationibus eorum, ex summis, tam in Oeconomiiis Regni Poloniae & M. D. Lituaniae, ac caeterarum prouinciarum haerentibus, quam documentis peculiaribus demonstrandis, saluo tenore pactorum conuentorum a Republ. & Regia Maestate respectiue, praeuia deductione caussae debendi, amicabili compositione, satisfactum iri, solenni more cautum. Per CONSTITUTIONEM vero eiusdem anni 1717. tit. *Trybunał, Skarbowy* p. 60. in fine. sancitur: „vt Serenissimis Principibus Regiis, summa a Parente olim exercitui numerata, sine „mora praestetur. Denique in Comitiis conuocationis a. 1733. CONFED. GEN. p. 17. §. 67. Respubl. Principi Iacobo eiusque bonis securitatem spondit, & quod eiusdem postulationibus nondum satisfactum, efficacem promotionem & protectionem promisit, assertis non tantum summis Oeconomiiis Sauelensi &

Tigenhofensi inscriptis, sed hoc insuper addito, vt vsque ad solutionem earundem, Oeconomiae illae, ad exemplum Regiarum Oeconomiarum, ab hibernis & stantiis immunes habeantur.

3 Caeteris fato functis, solus ex Regia sobole superest Princeps *Iacobus*, qui Olaviae in Silesia, quod ibidem sedem sibi constituit, agit.

4 Iusiurandum illud, iam Pacta *Augusti II.* exegerunt, vt nota (1) dictum, quod TRACT. VARSAV. l. c. repetit, & cum nondum praestitum, tertium monendus erat Serenissimus Princeps *Iacobus*. Praeuerunt suo olim exemplo *Sigismundi III.* filii, pro quibus frater *Vladislaus* in PACTIS suis §. *Najasmiejszych Krolewiczow*, fidem suam obstrinxit, „iuramentum fidelitatis sibi & Reipublicae, in Comitibus coronationis praestituros, quibus ex iis, a Republ. redditus „assignati, quo sacramento tam diu teneantur, dum redditus illos recipient, & in „regno domicilium fixum habebunt. Quare in memoratis Comitibus Princeps *Iohannes Albertus* nominatus Episcopus Cracouiensis, iusiurandum Senatorium dixit, *Iohannes Casimirus* vero & *Alexander*, beneficiis & prouisione Reipubl. gaudentes, conceptis verbis per Deum & sanctam crucem iurarunt, „Se Regi „ac Regno Poloniae & M. Ducatui Lituaniae fideles & obediens futuros, nihil „in damnum vel praepudicium Regiae Maestatis & Reipubl. consilio, auxilio, „vel facto commissuros, imo si aliquid tale sciuerint, quod vergat in detrimen- „tum, tam Regiae Maestatis, quam Reip. se praecustodire, ac pro posse suo auerte- „re, conaturos. CONST. a. 1633. p. 14. tit. Iurament. Solus *Carolus Ferdinandus* Episcopus Vratislauenensis eximebatur, quod in Regno nihil teneret, cuius nomine Regi & Reipublicae fidem addiceret: PIAS. Chron. p. 459. qui tamen factus a. 1641. Episcopus Plocensis, iusiurandum Senatorium non recusauit. CONST. a. 1641. p. 4. tit. Consens.

§. XXXVI.

DE IUDICATIS, SALVIS CONDVCTIBVS, ET CAPTIVITATE IVRE VICTORVM.

Iudicata quorumuis magistratum, praecipue iudiciorum nostrorum, per rescripta priuata, ne fuscitentur¹, sub nullitate eorum, praecauebimus, & saluos conductus, vulgo *gleyty*, in Regno secundum antiquam consuetudinem, ad iure agendum², saltem in sex menses, & prorogationes eorum non nisi bis, ex Cancellaria nostra dari permittemus, neminemque captiuari, nisi iure victum³, patiemur.

1 Id quidem vsu in Polonia obtinet, & forent lites sine fine, si ad controuerfias iam iudicatas, per Rescripta Regia redire liceret.

2 Quando decretum latum in contumaciam, damnatus obtinet saluum conductum, quo effectu decreti suspenso, iure agendi locus conceditur. Re vero, ex seriis partium controuerfiis, vt vocamus, iudicata, saluum conductum impetrare fas non est. Haec ac alia huius generis vsus forensis docet.

3 Vetus

3 Vetus est lex, non in carcerem conicere, nisi iure victum, si nobilis, si possessionatus, si non in publico crimine deprehensus, & si de damno dato cavere voluerit: quos limites *Vladislaus Jagello* a. 1433. statuit. Promittit enim & spondet, „quod nullum terrigenam possessionatum, pro aliquo excessu seu culpa capiet, seu capi mandabit, nec aliquam vindictam in ipso faciet, nisi iudicio „rationabiliter fuerit conuictus, & ad manus suas, vel suorum Capitaneorum, „per iudices eiusdem terrae, in quibus idem terrigena resideret, praesentatus: illo „tamen homine, qui in furto, vel in publico maleficio, vtpote incendio, homicidio voluntario, raptu virginum & mulierum, villarum depopulationibus & „spoliis deprehenderetur: similiter illis, qui de se nolent debitam facere cautionem, vel dare, iuxta quantitatem excessus vel delicti, exceptis. L A S C. Stat. f. 51.(b) 52.(a) P R I L. Stat p. 270. 271. *Casimirus IV.* omiffis caeteris, saltem edixit, non captiuandum, nisi iure prius conuictum. L A S C. f. 92. (b) P R I L. p. 270. *Alexander Casimiri* filius addit, nullum nobilem captiuandum, qui bonae sit famae, non autem bonae esse famae censet, qui ter in regestris maleficorum descriptus, talemque vt malae famae, absque iuris processu capi detinerique iubet. L A S C O. f. 115. (b) P R I L. p. 564. Cuius statuti auctoritatem *Sigismundus I.* initio ad biennium, postea ad quinquennium reduxit. P R I L. p. 564. *HERB. tit. Nobilis. Sigismundus Augustus* nobilem possessionatum carceri mandari non vult, priusquam iure victus fuerit. VOL. CONST. p. 5. §. *Slubem.*

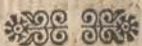
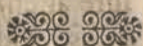
§. XXXVII.

PRIVILEGIA IURI PUBLICO NE SINT
CONTRARIA.

Priuilegia omnia, tam publica, quam priuatorum¹, ab Antecessoribus nostris concessa, in quantum iuri publico & legibus non repugnant², conseruare & manutenere promittimus.

¹ Sunt a superioribus Regibus, multa priuilegia, tum priuatis singulis, tum ciuitatibus ac prouinciis integris concessa, quae in *iure iurando Regio* plenius recensentur, dicunturque iura, libertates, immunitates, priuilegia publica & priuata, ecclesiastica & saecularia, ecclesiis Catholico-Romanis, Principibus, Baronibus, nobilibus, ciuibus, incolis & quibuslibet personis, cuiuscunque status & conditionis existentibus, per Diuos Praedeceffores Reges & quoscunque Principes Regni Poloniae & M. D. Lituaniae, *expressis Regum a Casimiro M. ad Augustum II. nominibus*, iuste & legitime data, concessa, emanata & donata. Quod in *generali iurium confirmatione*, aliis tamen verbis, repetitur.

² In *iureiurando Regio*, & *iurium confirmatione*, dicitur ius commune vtriusque gentis, cui priuilegia haud contraria esse debeant. Et est ius publicum, nihil aliud quam commune, quo vna Poloni & Lituani vtuntur, ac cui velut fundamento suo, Respubl. innititur. Hoc, ne priuilegiis contrariis infringatur, Reipubl. interest, quo eadem eo firmiter consistat.



§. XXXVIII.

DVCATVS ZATORIENSIS ET OSVIECIMENSIS
A TELONIIS SINT IMMVNES.

Ducatus Zatorienſem & Oſuiecimenſem¹, per conſtitutionem anni 1581.² circa incorporationem ſuam³, a ſolutione vectigalis & teloniorum, pro lignis & piſcibus, quos aqua Cracouiam & vltra ex bonis ſuis demittunt, liberatos, immunes fore, promittimus⁴, & ne vllum praeiudicium a magna procuratione Cracouienſi⁵ afferatur, curabimus, praeuio tamen eorum iuramento, quod ligna & piſces ex propriis fundis, non aliunde coëmtos demittant⁶.

¹ Ducatus Zatorienſis & Oſuiecimenſis, iam Palatinatus Cracouienſis portio, ſuos olim habuerunt Duces, Regis Bohemiae clientelares. *Venceslaus* Zatorienſis Dux, qui & Oſuiecimenſem, ob ius in hunc Ducatum, ſe dicebat, in *Cafimiri IV.* Regis Poloniae huiusque Regni clientelam, certis tamen conditionibus tranſiit. *Scriptor. rer. Sileſ. Ill. de SOMMERSBERG T. I. p. 810. PRIL. Stat. p. 789.* *Iohannes* vero ſiue *Ianuffius*, vt in litteris publicis vocatur, hunc ſuum Ducatum Zatorienſem a. 1494. Regi Poloniae *Iohanni Alberto*, octoginta millibus florenorum Hungaricorum vendidit, ita tamen, vt Dux *Iohannes* eiusque coniux, quamdiu viuerent, Ducatum tenerent, iſque demum poſt vtriuſque mortem, Regi ac Regno Poloniae cederet, ſimul per omnem ſuam vitam ſingulis annis ex Zuppis Regiis Vieliceniſibus & Bochneniſibus ducentas marcas communis monetae & ſedecim bancos ſalis reciperent. *SCRIPT. RER. SILES. l. c. p. 811. PRIL. p. 790.* Quod ad Oſuiecimenſem Ducatum attinet, emit eundem *Cafimirus IV.* a. 1457. a Duce *Iohanne* quinquaginta millibus marcarum latorum groſſorum Pragenſium. *SCRIPT. RER. SILES. l. c. p. 808.* Ab hoc tempore manſerunt hi Ducatus in ditione Regum Poloniae, ex quibus *Sigismundus Auguſtus*, illos a. 1564. Regno arctius iunxit. *VOL. CONST. p. 62. f.*

² Per eam, Nobilitas illorum Ducatum, omnibus teloniis, tam aqua, quam terra exigi ſolitis, liberatur, & ratio additur: quod ambo Ducatus, ad iura & libertates Regni incorporati. *VOL. CONST. p. 375. tit. cla i myta.*

³ Non quod circa incorporationem per allegatam conſtitutionem teloniis exempti Ducatus, eſt enim incorporatio vetuſtior conſtitutione, vt patet ex nota (2); ſed quod per incorporationem, aequati iuribus Regno, tacite vectigalibus liberati fuerunt, cui ſuperaddita conſtitutio, vt videatur in pactis copula & omiſſa, legendumque per *CONSTITVTIONEM a. 1581. & circa incorporationem.* In eum ſenſum aiunt *PACTA Auguſti II. §. Depositoria mercimoniorum*, iſtos Ducatus, tam per incorporationem, quam per *CONST. a. 1581.* ſolutione telonii eſſe liberatos.

⁴ Idem promiſit in ſuis *PACTIS §. cit. Auguſtus II.* ſimul antiqua iura, quae in hoc Ducatibus ſubueniunt, approbavit.

5 Magnam procurationem Cracouiensem constituunt certa bona in Palatinatu Cracouiensi, ad mensam Regiam pertinentia, inde & illa procuratio inter Oeconomias Regias locum habet. Qui illi praeest, reditusque curat, magnus procurator arcis Cracouiensis dicitur, quod simul arcis huic prospicit. Cum ergo magnus procurator, a Nobilibus Osuiecimensibus & Zatoriensibus, pro lignis & piscibus vectigal exigere solitus, ne illud ab ipso in posterum fiat, spondetur.

6 PACTA Augusti II. §. cit. idem iusiurandum exigunt, si vectigali immunes esse velint, qui pisces & ligna demittunt.

§. XXXIX.

IVS INDIGENATVS PRUSSIAE.

Prouidendo omnibus iuribus & immunitatibus Prouinciae Prussiae¹, ne in illis vllam laesionem accipiat, sed vt prouisis suis in toto gaudere possit legibus, spondemus verbo Regio², quod omnia vacantia ecclesiastica³ & saecularia, fellas senatorias⁴, munia⁵ & Capitaneatus, Tenutas⁶ & Aduocantias, solis, veris & indubitatis indigenis⁷, nobilibus⁸ bene meritis, vigore priuilegii incorporationis⁹, & diplomatum Serenissimorum Antecessorum nostrorum¹⁰, & illius, quod Nos Ipsi daturi¹¹, conferemus, neque consensus ad cedendum¹² permittemus, & casu quo aliquis priuilegium, huic nostrae sponsoni contrarium, obtinuerit, illud pro nullo & inualido ex nunc declaramus, & non tantum Nunciis reclamandi¹³ facultatem, sed etiam vim agendi in iudiciis nostris postcurialibus, pro repositione & ab iudicatione priuilegii atque consensus concedimus.

1 Habet Prussia, quae Regi Poloniae paret, sua iura, suas immunitates, quae pacto deditionis, aut priuilegio, vt vulgo appellatur, incorporationis continentur, illustratae olim a nobis binis DISSERTATIONIBVS de norma regiminis Pruteni altera, altera, hodierna Reipubl. Prutenae facies dicta, quibus tertia, de vnionis qua Poloniae iungitur Prussia indole, potest addi.

2 Antea, idque interregno non vno, Prussi annisi, vt cum caeterorum iurium, tum indigenatus inprimis, cui hoc §. amplissime cauetur, in pactis conuentis haberetur ratio. Post mortem Vladislai IV. mandabant suis ad electionis comitia Nunciis, „vt sedulam impenderent operam, quo articulus de conseruatione terrarum Prussiae circa iura indigenatus, pactis conuentis, futuro Regi offerendis, per expressum insereretur, omnibusque modis ex sententia consilii Prutenici vrgerent, quo nonnisi secundum obloquentiam iurium, priuilegiorum, cautionumque Regiarum, dignitates, castra, praefecturae ac tenutae, veris harum terrarum indigenis conferrentur, cum ea expressa declaratione, se ad nulla alia Reip. negotia, non ad exorbitantias & grauamina, nec ad pacta conuenta,

„non denique ad ipsam noui Regis electionem ac nominationem processuros, antequam sufficienter eo nomine realiterque fuerit satisfactum. HIST. PRVSS. T. VII. Doc. p. 20. Laborabant quidem magno studio nuncii, commissum sibi negotium efficere, quod cum omnis opera, preces ac minae frustra essent, per solennes contradictiones prouinciae suae integrum seruabant. HIST. PRVSS. T. VII. p. 35. Non omiserunt inde Prussi, circa electionem *Michaelis, Iohannis III. & Augusti II.* iuri indigenatus inter PACTA CONVENTA locum deponere, obtinueruntque tandem, vt *Augusti II. §. Za honory*, infereretur, „dignitates & quaeuis munia in Prussia, iuxta specialia Terrarum illarum priuilegia collatum iri.

3 Inter quae primum locum tenent, duo in Prussia Episcopatus, Varmienfis & Culmenfis. Tempore *Sigismundi III.* fuerunt, qui crederent, non posse solis indigenis Prussiae, Episcopatus vindicari: quod in *priuilegio incorporationis*, vbi indigenatus iura recensentur, Episcopatum nulla fieret mentio: quibus tamen responderi poterat, vniuersitate etiam partes contineri, & simul Episcopatus intelligi, quando in dicto priuilegio, generatim *dignitates & officia, haecenus in Prussia consistentia, & in posterum constituenda* memorantur. HIST. PRVSS. T. IV. p. 315. Neque aliud vsu receptum, adeo, vt quoties non indigenis collati Episcopatus, Prussi non tantum contradixerint, sed & novos hos Episcopos in suum consilium non receperint, nisi indigenatu antea donatos. De aliis dignitatibus ecclesiasticis indigenis saltem conferendis, alio loco, in HODIERNA REIP. PRVT. FACIE §. 76. actum.

4 Habent Prussi suos Senatores, & quidem praeter suos modo dictos Episcopos, tres Palatinos, tres Castellanos & totidem Succamerarios, qui a tribus Palatinatibus, Culmensi, Mariaeburgensi & Pomeraniae nomen habent, praeter Castellanos Elbingensem & Gedanensem, qui a ciuitatibus appellantur. De istis hoc loco sermo est, praeter quos, trium maiorum ciuitatum ablegati, Senatui Prussico adscripti. Et de Succamerariis tenendum, esse Senatores intra Prussiam, non pro iis in Polonia haberi.

5 Praeter Senatores, sunt in Prussia, *Thesaurarius, Enifer, Vexilliferi, Iudices terrestres.*

6 Idque ex mente priuilegii incorporationis, quod praeter dignitates & officia, castra & tenutas ciuitatum & locorum, propriis indigenis seruat.

7 Sunt veri, seu vt eos appellat modo allegatum priuilegium, proprii indigenae, qui Parentibus Prussis, in Prussia nati, suumque ibidem habent domicilium. A. 1530. Ordines coram Rege *Sigismundo I.* affirmabant, maiores suos non nisi eos censuisse proprios indigenas, qui in terris Prussiae nati & possessionati, in aliis terris officia & possessiones non haberent. HIST. PRVSS. T. I. Doc. p. 89. *Sigismundo Augusto*, hanc sua auctoritate indigenae definitionem probari supplicabant, quod verus & proprius indigena is tantum existimetur, qui ex parentibus in Prussia, & nusquam alibi continuum domicilium & bona propria habentibus, ac iure & iudicio ipsarum terrarum fruentibus & subiectis, in ipsa Prussia, ex legitimo toro susceptus & alitus. HIST. PRVSS. T. II. Doc. p. 4. Eidem *Sigismundo Augusto, Hosius* Episcopus Varmienfis, ipse licet Polonus, persuasit, per indigenas, non nisi in Prussia natos, fuisse intellectos, neque ipsos Reges aliter sensisse. HIST. PRVSS. T. II. p. 82. Et a. 1589. argumentis, testimoniis, vsu probatum, indigenam, in terris Prussiae, non alibi genitum appellari, solosque Prutenos pro
veris

veris indigenis in sua prouincia semper habitos, habendosque esse. HIST. PR. T. IV. Doc. p. 21. 22. Plura de significato huius vocabuli congeffimus, in DIS. qua *normam regiminis Prutenici* descripsimus §. 50-53. Non ergo sunt in Prussia indigenae, Poloni, Lituani, ac terrarum, quae Regno magnoque Ducatui iunctae, incolae, sed reputantur pro extraneis, quos dignitatibus, muniis, castris & tenuis, *incorporationis priuilegium* prohibet. Possunt tamen tum illi, tum extranei alii indigenae fieri per publicam legem, *laudum* vocamus, in generali Ordinum Prussiae conuentu. Quid vero in petendo ac dando indigenatu obseruari debeat, in HODIERNA REIPVBL. PRVTENAE FACIE §. 79. exposuimus, vnde id saltem repetimus, concessum indigenatum, non ad collaterales, sed ad descendentes saltem extendi, idque auctoritate laudi a. 1668. HIST. PRUSS. T. VII. Doc. p. 166.

8 Admissi tamen olim in Prussia, & ciuitatum incolae eorumque filii, ad dignitates, Capitaneatus & tenutas, neque inde per legem exclusi. Inter Episcopos Varmiensis & Culmensis reperiuntur *Crapicius, Ferberus, Iohannes a Curiis, Giesius*, primus Thoruniensis, caeteri Gedanenses. *Eberhardus Ferber, Ioh. a Verden, & Adrianus de Linda*, Consules Gedanenses, fuerunt Capitanei, ille Dirfauienfis, iste Neoburgensis, hic Mirachouienfis, *Kempenius* pariter Gedanensis Consul Barualdenfis, *Abrahamus Iacobsen & Gerhardus a Proenen* eiusdem vrbis ciues, ille Tiegenhofensis, hic Sobouicensis *tenutarii*: vt plura exempla omittamus. Cum vero *Gerhardus a Proenen* in ius vocaretur, quasi non nobilis inique *tenutam* possideret, secutum est decretum Regium, quo ipsi, vt ciui, ius Regia bona habendi assertum. HIST. PR. T. VI. p. 201. Metuebant tamen ciuitates, ne suis, omnis ad dignitates, Capitaneatus & tenutas, praeclusus videretur aditus, cum in diplomate *Vladislai IV.* quo Is ius indigenatus firmat, de equestribus Ordinis Terrarum Prussiae incolis & indigenis sermo esset, HIST. PR. T. VI. Doc. p. 156. ac si indigenatus ad solum equestrem Ordinem pertineret, inde illarum ablegati in publico conuentu, solenni contradictione, antiquum ius tueri non omiserunt, ne aliquando *Rescriptum* illud Regium aduersus ciues suos allegaretur. HIST. PR. T. VII. p. 8.

9 Est hoc omnium priuilegiorum, quae Prussi Poloniae Regibus debent, primum, datumque iis a *Casimiro Iagellonide* a. 1454. cum Se Eidem Eiusque successoribus subiicerent. *Incorporationis* habet nomen, quod cum *incorporationem* tum conditiones, quibus Prussi Regno Poloniae, vt vulgo loquimur, *incorporati*, recenset, estque reuera *pactum deditiois* Terrarum Prussiae, vt aliquando ab Ordinibus appellatum inuenimus. HIST. PR. T. II. Doc. p. 2. Occupat illud inter *Iura municipalia Terrarum Prussiae* secundum locum, eiusque titulus falso *reciprocae sponfionis* inscribitur, in libello quem de *Iure prouinciali Terrarum maiorumque ciuitatum Prussiae*, a. 1574. STANISLAVS KARNKOVIVS, eo tempore Vladislauienfis Episcopus, edi curauit. In hoc priuilegio, ius, quo indigenae in dignitatibus & bonis Regiis, extraneis praeferuntur, describitur. *Omnes Praelatos, inquit Casimirus IV. militares, nobiles, ciues & incolas terrarum Prussiae, in ius, conditionem & proprietatem Regni Poloniae translatos & inuisceratos, hac etiam prosequemur praerogatiua, quod dignitates & officia haectenus illis consistentia, in posterum constituenda, item castra & tenutas ciuitatum & locorum in terris praedictis, nulli extraneo aut forensi, sed proprio indigenae, iuxta obseruantiam aliarum terrarum Regni nostri conferemus.*

10 Ius indigenatus, Reges suis litteris saepius firmarunt. Casimirus IV. cum aliquot

aliquot arces in Prussia Polonis commisisset, vt illas ab hostibus tuerentur, promisit easdem bello finito, illis collatum iri, quibus per priuilegium incorporationis conferri deberent, addiditque, noluisse Se hoc facto, de priuilegio isto aliquid derogare, sed velle potius, vt saluum & illaesum perpetuis temporibus obseruetur. *IVRA MVNICIP. TER. PR.* Sigismundus I. euecto ad Castellatum Gedanensem Balinscio, Polono, verbo Regio declarabat, mentem suam non fuisse, eo priuilegio infringere aut tollere, neque Prussiae consiliarios, Balinscium Castellatum recipientes, ab illis suis priuilegiis recessisse, aut prouinciam in suis immunitatibus damnum passam censi debere. *IVRA MVNICIP. tit. Cautio Sigismundi.* Caeteri Reges non minus suis cautionibus, imo & diplomatibus seorsum datis, integritati iuris indigenatus prospexerunt, quae figillatim recensere, nimis longum foret.

11 Impleuit hoc suum promissum statim post coronationem indulgentissimus Dominus, dato Cracouiae d. 20. Ianuarii a. 1734. diplomate, quo cum caeteris, tum auito indigenatus iuri, nouum accessit firmamentum, cauetque ac spondet Rex Serenissimus: „quod dignitates tam spirituales, quam saeculares, castra, „officia, beneficia, tenutas ciuitatum & pagorum, omniaque bona in Terris Prussiae existentia, vacantia & vacatura, nonnisi veris, natiuis, propriis & indubitatis indigenis terrarum Prussiae, de Se & Republica bene meritis dabit & conferet, idque sub nullitate priuilegiorum, ipsaque incapacitate ad malam informationem secus obtinentium; quodque ob validius & firmitus robur, contrariae a Diuis Praedecefforibus, ad malam informationem datae collationes, in sequelam, exemplum & allegationem a nemine trahi, nec in quopiam iuribus indigenatus praeiudicare & derogare possint.

12 Potest enim dignitate & bonis Regiis, aliis cedi, non tamen sine Regio consensu: si ergo tale quid fieret, ab indigena, in gratiam extranei, negabit Regia Maestas consensum.

13 Contradixerunt Prussiae Ordines perpetuo, tum in conuentibus suis generalibus, tum per Nuncios suos in Comitibus, quoties aliquid in ius indigenatus admissum: quod cum factum sit saepissime, volumen conficeremus, si singula exempla describere conaremur, quae cum satis diligenter in Historia Prussiae a nobis notata, lectores eo remittimus. Vnum tamen anni 1668. in medium adferemus, vt statim cuius pateat, Prussorum studium imo feruor, quo indigenatum asserere sustinuerunt. Et receperat ille eo tempore non vnum vulnus, *Vexilliferatu Culmensi*, *Capitaneatibus Suecensi*, *Tucholiensi*, *Borzecheuensi*. & *tenutis Vielka laka*, & *topatki* exteris collatis, quare Ordines, hanc totius prouinciae causam, nunciis suis ad Comitibus ita commendabant, „vt si vanae forent preces, „omni ope anniterentur, quo, quae non indigenis collata, pro irritis haberentur, „quod officium ipsi pro fide, honore, conscientia ita agerent, vt non prius cederent, donec cassationem collatorum & collationem veris indigenis obtinuissent, „imo nullam admitterent materiam, neque continuari paterentur publica consilia, „nisi obtenta satisfactione sufficiente: etiamsi aliquod discrimen inde comitiis suboriri posset; quod melius esset comitiibus perdere resarcienda, quam iura nunquam reditura praecipitare, & virtutem detracta debita dote suffocare. Raro tamen obtinuerunt Prussi, vt exteris adimerentur, quae ipsis contra ius indigenatus collata, nisi quod tempore *Sigismundi I.* Palatinus Plocensis Capitaneatu *Meuensi*, sub *Sigismundo III.* *Opalenus* Oeconomia *Roggenbusana*, & post *Vladislaum IV.* ante noui Regis electionem, *Ossolinus* supremus Regni Cancellarius, *Pucensi* capitaneatu cessit. Quae exempla alio loco in *HOD. FACIE REIP. PRVT. §. 78.* allegauimus.

§. XL.

PRVSSI A VECTIGALIBVS IMMVNES.

Commercia incolarum Prussiae, simul vrbium & oppidorum huius prouinciae, quod iuxta mentem priuilegii incorporationis a. 1454. ab omni vectigali, tam terrestri, quam fluuiali, immunia erunt¹, & praecipue in camera Fordanensi², Reipublicae promittimus.

¹ Priuilegium *incorporationis*, non tantum in Prussia quaeuis telonia tollit, sed & deinceps instituere vetat. Omnia telonia, inquit, in illo Casimirus IV. in aquis & terra, noua aut antiqua obseruantia, in terris duntaxat Prussiae quomodolibet constituta, Regia munificentia tollimus, abrogamus, deponimus, ac solutionem illorum perpetuis temporibus resoluiamus, dimittimus & relaxamus, nullo vnquam tempore, per nos & successores Poloniae Reges, ex quacunque causa instituenda aut imponenda. Imo ante factam Regi Poloniae deditioem, ex *Culmensi Priuilegio*, Prussia hac immunitate gaudere debebat, qua ipsi tamen, sub Magistris Ordinis Teutonici frui haud licuit. Neque, dum Regibus paruere Prussi, ius hoc integrum mansit, cum diuersis temporibus, cum terra, tum in fluuiis vectigal exigeretur. Exempla in DISSERT. de Norma regiminis Prut. §. 56. vt & in altera, de hodierna facie Reip. Prut. §. 72. congesimus. Non tamen defuerunt Ordines, quo minus libertatem suam tuerentur, modo enim suas ad Regem detulerunt preces, modo ius suum allegarunt, modo solennem contradictionem opposuerunt, modo nouis scitis vetus priuilegium roborarunt. De singulis praeter allegatas DISSERT. l. c. PRUSSIAE HISTORIA adeunda. Nouissime in conuentu Graudentinensi a. 1730. per *laudum*, in futurum prouisum, „vt vnicuique incolarum liberum sit commercium, absque vlla praepeditione, aut ad Fordanum, „Brodnicam, in Krobie, & aliis in locis confinibus teloniorum exactioe, & absque vlla intra fines Prussiae mercium, siue a ciuibus & incolis, siue ab extraneis vehantur, reuisione. In casum vero, quod si exactores teloniorum, dictis in locis, incolas harum terrarum vltius turbare, ab iisdem telonia exigere, aut reuisiones aliasque quasuis depactationes facere auderent, Illustr. & Excellentiss. Dominis Palatinis committitur, quatenus securitati publicae inuigilando, adhibito milite, ex repartitione ad hasce Terras Prussiae pertinente, vel etiam, si necessitas id postulauerit, mota vniuersa harum terrarum nobilitate, eiusmodi praeciudiciosissimis hisce terris attentatis se opponant, & auitam harum terrarum libertatem ab omnibus teloniis vindicent, cameras teloniorum, in fundo terrarum harum, contra iura vel iam institutas, vel quae adhuc instituere velint, vbicunque locorum abrogent, impediunt, nec etiam vltius in ciuitatibus Superintendentes, reuifores aut alios officiales teloniorum, morari patiantur &c.

² Non tantum omnibus vectigalibus, in ipsa Prussia, sed & nouis in Polonia Prussos liberat, & antiquis tantum submittit, dictum *incorporationis* priuilegium. Quoties ergo siue vetera aucta, siue plane noua decreta, suam immunitatem vetusto iure defendere, non omiserunt Ordines. Fordanense, cuius in pactis fit mentio, est vnum ex illis recentioribus, a Fordano, quod loci nomen est, dictum, sub Sigismundo III. a. 1592. in terris Poloniae ad Vistulam, prope Prussiae fines constitutum: Longae disceptationis ac multarum querelarum causa, quas

fuo ordine, suisque locis, PRVSSIAE recenset HISTORIA, multa & in hanc rem vno quasi fasce exhibet IOH. ERN. de LINDA, Consul, dum viueret, Gedanensis, ac rerum Prufficarum doctissimus, in *Sicilimentis* ad epistolas ZALVSIANAS, nomine LIPINSII editis, p. 38. f. Exempti tamen hoc vestigali Pruffi, Sigismundi III. Vladislai IV. & Iobannis III. litteris, ipsumque telonium ante aliquot annos plane est sublatum.

§. XLI.

DE MODO IN IVDICIIS SERVANDO.

In iudiciis comitialibus, postcurialibus & aliis, causas omnes, ita vti ex registro obuient, non immutando earum Ordinem, iudicabimus ¹, & nihil in praeiudicium iustitiae & iniuriatorum faciemus, conformando sententiam nostram ad pluralitatem votorum ², quae statim in triduo, sine depectatione vel immutatione, partibus in debita forma & securitate extradi debet ³. Iudicia quoque Curlandiae ⁴ in terminis circumscriptis, praeuiis intimatorialibus, non praetermittere declaramus.

¹ In PACTIS Michaelis, Iobannis III. & Augusti II. §. Na Sadach pariter prouisum, vt causae eo ordine, quo in registro scriptae, iudicentur, & ratio est, ne propter diuersum in partes studium, aliae aliis, aut praeferantur, aut postponantur. Est autem *registerum*, index causarum, sancitque *ordinatio* iudiciorum postcurialium, CONST. a. 1683. p. 8. vt omnes causae tempestiue, ad minimum pridie iudiciorum celebrandorum *inscribantur*, ac Notarius decretorum easdem, in idem *registerum*, ordine, sine delectu, prout quis prius detulerit, referat, neque ordinem illum perturbet, iudicia autem, eorumque Praesides, non nisi ex eodem registro, ordine illo, quo *inscriptae*, superiores non omittendo, inferiores non praeponendo, acclamari mandent, easdemque vt acclamatae, iudicent, non attenda quauis & quarumuis personarum instantia, aut secundum dignitatem personarum, aut differentiam causarum, sed ad ordinem & numerum registri, prout quis prior aut posterior *inscriptus*, decidant. Et *processus iudicialis* in Comitibus a. 1611. probatus, & illius anni CONSTITVTIONIBVS additus praecipit, *Postepok prawny* ad calcem Const. a. 1611. p. 11. tit. *sprawa u sadu*, „causas omnes, tam vltimae instantiae, quam inferiorum subfelliiorum, ad *registerum* „secundum numerum scriptum, sine distinctione personarum iudicari. Vt autem causae non sunt vnus generis, sic & varia sunt *registra*, habetque quoduis genus suum *registerum*, vt habet suum diem, quo *acclamatur*.

² In iudiciis relationum, vbi Rex, si sententiae diuersae, plurimorum amplectitur, vt ad eam decretum scribatur: quod vt fiat, PACTA Michaelis & Augusti II. §. c. pariter exigunt.

³ Addunt PACTA Michaelis, Iob. III. & Augusti II. §. c. ne decreta ad cameram Regiam, vt immutentur, portare fas sit, sub poenis in legibus Regni descriptis. Praeter illa, & tridui mentionem facit allegata postcurialium iudicio-

rum

rum ORDINATIO p.9. Depactatio autem ideo interdicitur, ne quid ultra quam constitutum est, exigatur.

4 In caussis scilicet, per appellationem ad Regia iudicia delatis: quod & de iudiciis Curlandiae fanciunt PACTA Augusti II. §. cit.

§. XLII.

IUDICIA POSTCVRIALIA.

In iudiciis postcurialibus ¹ secundum praescripta iura Henriciana ², ex sententia Dominorum officialium ³, apud Nos existentium, procedemus, deliberationes tertio die absoluemus, & omnes caussas superiores, nondum decisas, expediri curabimus ⁴.

¹ Sunt iudicia Regia, quae in aula habentur, dicunturque alia assessorialia, alia relationum. PACTA Vladislai IV. quibus primum, caput hoc de iudiciis insertum est, ut & Iohannis Casimiri §. w Sadach, generatim de iudiciis loquuntur. Michaelis tempore iudicia illa, in pactis postcurialium nomine signari coeperunt, quae appellatio in sequentibus §. w Sadach, seruata.

² Vladislaus IV. Eiusque successores, allegant pacta Henriciana, quae Augustus II. iura vocat, quodque vocabulum AVGVSTVS III. repetit. Nihil tamen de iudiciis, Henrici pacta continent, neque Illius articuli, saepius a nobis citati, & qui forte per pacta & iura Henriciana intelliguntur, aliquam iudiciorum formam scripserunt: nisi ea, quae de dicendis sententiis, in istis articulis vniuerse statuuntur, & ad iudicia referenda sunt, scilicet, „si Senatores dissentiant, Regem per Se nihil posse decernere, sed dandam ipsi operam, ut omnes „vni sententiae accedant, considerando omnia illorum argumenta, quae iuribus, „communibus libertatibus, & maiori Reipublicae commodo conueniant, & priuilegiis, iuribus ac libertatibus omnium terrarum contraria non sint: si vero ad „vnam mentem induci haud potuerint, tunc illorum sententiam esse recipiendam, quae quam proxima ad libertates, iura & consuetudines, secundum leges „vniuscuiusque terrae, & commodum Reipublicae accedat: exceptis caussis „comitiorum, quae ad antiquam consuetudinem, scitu & consensu omnium ordinum, peragi debent. VOL. CONST. p. 254. §. Czesło sig. Ad hos articulos, seu iura Henriciana sine dubio respicitur, quando Sigismundi III. cui contrarium obiectum fuerat, nomine respondetur: „in sententiis Senatorum, vbi discordes „fuerint conciliandis, Regiam Maiestatem ea vti moderatione, ut non ante, vel „Senatus consultum perscribi, vel in priuatorum cognoscendis iudicandisque „caussis, decretum fieri decernat, quam dissentientium sententias, iteratis earum „rogationibus, similes & conformes efficiat. LVBIENSIS Oper. p. 52. Vfu tamen obtinet, non ut Rex in relationum iudiciis, quibus ipse praest, diuersas sententias Senatorum componat, eamque probet, quae iuribus maxime congruat, sed ut maiorem idem consentium numerum sequatur: quod & sequens §. docet.

³ Pacta superiorum Regum a Vladislai IV. praeter Officiales & Senatores legunt, quod vocabulum praesentibus casu excidisse videtur. Affident enim Regi in iudiciis relationum Senatores, huiusque Ordinis Ministri, assessorialia,

praefide Cancellariorum altero, ab *officialibus* vt dicuntur, Referendariis scilicet, Regente Cancellariae, Secretariis Regiis ac Notario Decretorum peragi solent.

4 Habentur eadem, in memoratis, quae praecesserunt, pactis.

§. XLIII.

IVDICIA RELATIONVM.

Iudicia relationum¹ non praetermitteremus, quin imo accelerationem eorum per interualla², promittimus, notariosque in his caussis, iuxta antiquam praxin conseruabimus, ipsaque decreta, per pluralitatem votorum Senatoriorum³, conscribi curabimus.

¹ Est iudicium *relationum* in aula summum, vltimaeque, vt vocamus, *instantiae*, quamuis & assessoriale vltimae *instantiae* dici potest, quod ab illo non promiscue appellationes conceduntur, sed tum demum, quando Cancellarius appellationem, quod fit rarius, *admissibilem* habuerit, aut si ipse vltro causam ad *relationis* iudicium remiserit. „Iudicia Cancellariorum, inquit LVBIENSIS, „vs in *paraenesi ad Vice-Cancellarium Zamoiscium*, Oper. p. 218. summae olim potestatis erant, vltro tamen appellanti Regem parti, ob reuerentiam Principis interdum deferunt, nisi vel causa similis iudicata fuerit, vel binae conformes inferiorum subselliorum sententiae praecesserint, vel denique res, de qua lis est, minoris pretii & aestimationis fuerit. Praesidet relationum iudicio Ipsa Maiestas Regia.

² Non enim sunt continua relationum iudicia, sed per temporum interualla aguntur, solentque edici, quando habenda.

³ Affident Regi in his iudiciis Senatores, & Senatorii Ordinis Ministri, vt modo dictum.

§. XLIV.

REX IN IVDICIIS NVLLIVS CAVSSAM SVSCIPIAT.

In omnibus caussis, ad quaeuis subsellia inter conciuces Regni & M. D. Lituaniae interuenientibus, contra iniuriatos instantias non dabimus¹.

¹ Hoc caput, primum *Augusti II. PACTIS §. w sprawach*, insertum, illo tantum discrimine, quod Regiae instantiae nulli parti subuenire debeant. Et est sanciti ratio, ne iniuriam passi, frustra iure experiantur, si Princeps aduersae partis causam agat.



§. XLV.

§. XLV.

BONA OECONOMICA, ALIAQVE MVNIA
SOLIS NOBILIBVS POSSESSIONATIS
MANDENTVR.

Bona nostra oeconomica¹ & Capitaneatus², Salisfodinas³, Metricas⁴, Regentias, Regni & M. D. Lituaniae⁵, Secretariat⁶, Notariat⁷ Camerae & Thefauri⁷, & in genere administrationes & iustrationes Thefauri⁸ non dabimus, neque telonia vectigalia cameras⁹ locari non permittemus, nisi personis ordinis equestris, vtriusque gentis mere possessionatis¹⁰, sub poena duorum millium marcarum Polonicalium & nullitate contractus, in eos, qui siue plebeiae conditionis, siue Iudaei¹¹ fuerint, eiusmodi contractus quaesierint, aut obtinuerint, ad instantiam cuiusuis Nobilis, in quolibet foro¹², ex registro fisci¹³ vindicanda.

¹ De dignitatibus & publicis muniis, Nobilibus tantum mandandis, actum supra ad §. XVII. iam aliquot muniis species figillatim recensentur, ad quae soli equites admittendi, & in quo PACTA Michaelis §. Cudzoziemcow ani nikogo; Iohannis §. Cudzoziem. ani nikogo; & Augusti II. §. Dobr Naszych, praecuerunt. Primo occurrunt bona oeconomica, simul mensae Regiae dicta, quod reditus ex illis, mensae seu rei familiari Principis destinati. Non enim Poloniae Regi promiscue ex omnibus terris colliguntur prouentus, verum selectae per legem aliquot, vnde sumtibus Eius domesticis subueniatur. Quae in Polonia & Prussia, oeconomica bona, recensentur CONST. a. 1590. VOL. CONST. p. 577. tit. Rationes stolu, scilicet, Capitaneatus Sendomiriensis & Samboriensis, cum Ozimina & Medenice, magna procuratio Cracouiensis, Oeconomiae Mariaeburgensis & Rogosnenensis ac Tenuta Dirfauiensis. In Lituania mensae Regiae assignatae sunt, terrae Grodnensis, Szavlensis, Brzestensis, Kobrynensis, Mohilouiensis & Olitenensis. VOL. CONST. p. 530. tit. Ordinatio. Hae oeconomiae integrae seruandae, neque totae, neque per partes, nisi Reipublicae consensu, quocunque modo alienandae, neque pensionibus annuis onerandae. In eam rem de magna procuratione Cracouiensi singulares Vladislai Jagellonidae exstant litterae. LASC O Stat. f. 84. Cuius frater & successor Casimirus, idem de terra Sendomiriensi sanxit, seueriori in eum addita poena, qui dictam terram, aut integram, aut partem aliquam, sibi collatam receperit, „vt scilicet habeatur laesae Maiestatis laesaeque Reip. reus, Regisque & „Regni Poloniae publicus hostis & fraudator; vtque Rex, nec minus Regni consiliarii facultatem habeant, hominem tam impium & ambitiosum, a praefata terra Sendomiriensi, castro, ciuitate, oppidis & villis, aut parte earum, quamcunque occupauerit, absque omni iure & strepitu iudicii amouendi & expellendi, „tanquam communis boni hostem & perturbatorem. LASC O Stat. f. 85. p. 2. Generalius tempore Alexandri, in Comitibus Petricouensibus anni 1504. interdictum: „bona mensae Regiae, nisi in Comitibus, pro Reip. necessitate, ac consilia-

„riorum consensu, obligare, donare vel inscribere, sub amissione honoris & pecuniae, si qua dictis bonis contra mentem statuti inscriberetur. *L A S C. Stat. f. 114. p. 2.* Hoc Alexandri statutum firmavit *Sigismundus Augustus* a. 1562. „ac „omnes, quae illud secutae, donationes, feuda, venditiones, fundationes & „reditus annuos, spiritualibus quocunque modo inscriptos, quod iuri communi „aduersantur, tollit & pro irritis habet. *V O L. C O N S T. p. 16. tit. O statucie Krola Alexandrowym. Sigismundus III.* vetuit oeconomias pensionibus onerari, aut in aduitalitate concedi, aut infra iustum pretium locari. *V O L. C O N S T. p. 577. tit. Rationes.* Nec minus *Vladislaus IV.* pensionibus & donationibus constitutione occurrit, ac vterque poenam a *Casimiro IV.* olim constitutam, ac antea memoratam, illis irrogari voluerunt, qui sibi in diminutionem prouentuum Regiorum priuilegia dari passi fuerint. *C O N S T. a. 1633. p. 31. tit. Ekonomie.* Denique, ne plura cumulemus, a. 1635. 1638. & 1641. donationes omnes, aduitalitates, leuiore arendae, & pensiones annuae sub poena priuationis, triplicis pensionis & peculatus tolluntur. *C O N S T. a. 1635. p. 6. tit. O dobrach; a. 1638. p. 3. tit. O Ekonomiach; & a. 1641. p. 1. tit. dobra.* Bona haec oeconomica per constitutionem a. 1638. plus offerentibus, modo Nobiles sint, locari debebant, nisi quod in Capitaneatibus iurisdictionem habentibus, prouentus in quinque partes diuidendi, quarum tres mensae Regiae cederent, ex binis reliquis altera in quartam erogaretur, alteram administrator Capitaneatus in stipendium retineret, magnam tamen procuracionem Cracouiensem integram, sine aliqua reddituum immi-
nutione relinqui placuit. *C O N S T. a. 1638. tit. O Ekonomiach p. 4.* Per *C O N S T I T V T I O N E M* vero a. 1641. *tit. Dobra solum p. 2. concessus est bonorum Regiorum administratoribus, decimus grossus, ex censu qui Regi penditur, ac decimus quisque manipulus ex agris: certis tamen terris in Capitaneatibus cum iurisdictione, pro sumtibus in administrationem iustitiae assignatis. At anno 1670. C O N S T. p. 23. tit. O Ekonomii.* Notario Thesauri curiae Regni, bona mensae Regiae, praeuio iuramento fidelis administrationis, committuntur, vt plus offerentibus eadem locet, salua praerogatiua Thesaurariorum vtriusque gentis, saluisque contractibus per constitutiones approbatis.

2 Non alii intelliguntur Capitaneatus, quam qui partem bonorum Oeconomicorum constituunt, vt sunt, *Sendomiriensis & Samboriensis*; quare & inter terras mensae Regiae, Capitaneatus cum iurisdictione memorantur, vt patet ex nota proxime praecedenti.

3 Poloniam salis esse feracissimam, illumque effodi notum est. Ad Regiam mensam pertinent fodinae Cracouienses, Olcussenses, & Ruffiae. *V O L. C O N S T. p. 577. tit. Rationes.* Locantur hae vt caetera bona Oeconomica administratoribus annuo censu, qui, quo integer sine vlla diminutione seruetur, lege prouisum, „vt si quis ex fodinis pensiones ac donationes, siue sale, siue pecunia, impetrauerit, „aut administrator impetratas praestiterit, tam ille, quam hic, poenam decem „millium marcarum parti & iudicio per dimidium soluendam, ad instantiam in- „stigatoris, aut nuncii terrestri ex quocunque Palatinatu in Comitibus subeant. *C O N S T. a. 1638. tit. Ekonomiach. p. 4.*

4 Metricae sunt libri Cancellariae, de quibus Statutum *Sigismundi I.* exstat, vt Cancellarius & Vicecancellarius, ipsi soli libros eosdem in sua custodia diligenter asseruent, habeantque semper vnum vel duos Notarios vel scribas iuratos, qui omnia priuilegia, decreta, recognitiones & alia, quae ad necessitates & securitates hominum coram Rege fiunt, & sub sigillis Regiis conceduntur, sincere & fideliter

fideliter in libros huiusmodi seu regeſtra inſcribant. *PRIL. Stat. p. 202. & Statuta Sigismundi I. p. 89.* Habet ſuas metricas tum maior tum minor Cancellaria, idque non tantum in Polonia, ſed & in Lituania, obtinet. Metricae vetuſtae ſeu libri Cancellariae memorantur a Sigismundo III. *in VOLVME CONſT. p. 861. tit. O metrykach.* Notarii qui ſcripta in Cancellariae libros referunt, ac inde petentibus depromunt, *metricantes* vulgo appellantur, eſtque alius maioris, alius minoris Cancellariae. Addimus, metricas in pactis *Iobannis III.* non memorari, occurrere tamen in *Michaelis & Auguſti II.*

5 Habent binos Regentes Cancellariae in Regno & Lituania, alterum maioris, alterum minoris, ſacri alterum, alterum ciuilibus Ordinis. Sunt autem Regentes primarii Cancellariorum adminiſtri: Reſcripta Regia, litteras & alia, quae ex Cancellaria prodeunt, aut ipſi componunt, aut ſi a *Secretariis* compoſita, reſolunt, expendunt, corrigunt; Cancellarii nomine Regi quae ſubnotanda, exhibent, quae ſibi ab illo commiſſa, Principi exponunt, huiusque voluntatem Cancellariis renunciant.

6 Sunt Secretarii plurimi, duo tamen eminent, alter Regni, alter Lituaniae, vterque ordinis ſacri, qui Secretarii maiores ſeu ſupremi dicuntur. Primus in Regno a. 1504. ab *Alexandro* inſtitutus eſt, cuiusque iura in peculiari Statuto deſcribuntur, „vt ſit ſemper vnus, ſciens ſecretas expeditiones publicas, vt „ad ea intromittantur ſecreta, quae Cancellario & Vicecancellario Regni pandentur, vtque ſit expectans primus praelaturarum, dignitatum beneficiorumque, „immediate Cancellario Regni & Vicecancellario in talibus officiis ſucceſſurus. *LASCO Stat. f. 113. p. 2. PRIL. Stat. p. 181.* In Lituania Secretariatus maior recentiori tempore coepit. Ambo omnes, qui ſunt extra Senatum, ordine praecedunt.

7 Notarius camerae, Regi eſt ab epistoſis priuatis, quibus ſigillum camerae, quod ipſe aſſeruat, imprimitur. Theſauri & quidem Regii notarius, reditus ac ſumtus Regios in tabulas refert, rationesque Theſaurariis exhibet.

8 Intelligitur priuatus Regis Theſaurus, ne poſtpoſitis Theſaurariis, illius cura exteris aut plebeiis committatur, aut ab his in eius rationes inquiratur.

9 Vectigalia & telonia vetera menſae Regiae adiecta: inter illius enim reditus, Regni, Ruſſiae, Plocenſe & Lituaniae antiqua telonia recententur. *VOL. CONſT. p. 577. tit. rationes p. 500. tit. ordinatio.* Camerae vero ſunt domus illae, vbi a tranſeuntibus vectigal penditur, quae vulgo camerae teloniariae vocantur.

10 Niſi forte legendum vere poſſeſſionatus, ſed habent illud *mere & Michaelis* ac *Auguſti II.* *PACTA §. c.* at in *Iobannis III.* dicuntur bene poſſeſſionati. Telonia autem Nobilibus bene poſſeſſionatis locari, *CONſT.* anno 1685. p. 19. tit. *Deklaracya* ac alia a. 1703. p. 27. tit. *auctio*, eadem a Nobilibus bene poſſeſſionatis adminiſtrari, vtque ſcribae in cameris, non alii quam tales ſint, iubet. Et licet leges illae de Reip. vectigalibus, non de iis, quae partem redituum Regionum conſtituunt, loquantur, cenſentur tamen eodem iure, ſi de adminiſtratione ſermo incidit, adeo vt aegre latum, quando exteris Regia vectigalia locata fuerunt. Ergo vt ad caetera, quae praefenti capite recententur munia, ſic & ad teloniorum curam, ſoli Nobiles vtriuſque gentis, & quidem poſſeſſionati admittendi, ita tamen, vt reliquarum prouinciarum, Poloniae & Lituaniae iunctarum,

rum, nobiles non arceantur, quare in pactis *Michaelis, Iohannis III. & Augusti II.* annexae prouinciae expresse nominantur.

11 Si ex frequentia & negotiandi libertate Iudaeorum colligenda esset felicitas, Polonia recte illorum diceretur paradifus, quo vocabulo appellatam a nonnullis meminimus. Diffusi enim per vrbes, oppida & vicos Poloniae ac Lituaniae, commercia, opificia, tabernas & cauponas exercent, simul Procerum & Nobilium rem familiarem curant, vt nihil rite emi ac vendi posse videatur, nisi Ebraeo aliquo internuncio ac interprete. Fauebant illis admodum *Iohannis III.* tempora, vt & ipsum Principis palatium pateret, versante in eodem *Bethsale* Iudaeo, quasi altero *Mardachaeo*, Reginae inprimis gratia florente ac valido. Cuius potentiam *BIZARDIERVS* Gallus, suo sermone in libello *de scissione Poloniae, scission de la Pologne*, statim post initium descripsit. Conduxerat is Regia vectigalia, quae ipse procuranda concesserat suae superstitionis sociis, sed molestissime ferebatur, Christianorum merces & facultates, rigidae Iudaeorum exactiōni, vt est gens lucri auidissima, submitti. Inde viuentē Rege erupit indignatio, & post *Illius* mortem, successoris *Augusti II.* PACTIS §. c. *Dobr Naszych*, primum insertum, ne telonia Iudaeorum, quibus id legibus vetitum, administratio committantur. Et exstant hac de re in Iudaeos antiquae leges. *Sigismundus I.* inuolabiliter obseruandum statuit, Iudaeos teloniis quibuscunque praefici non debere, neque posse: indignum & iuri Diuino contrarium censens, eius generis homines aliquibus honoribus & officiis inter Christianos fungi debere. *PRIL. Stat. p. 367. Stat. Sigismundi I. p. 83.* Quod Statutum *Sigismundus Augustus VOL. CONST. p. 28. tit. O Zydziech*, probauit. A. 1565. ne quis in suo Palatinatu Iudaeorum telonio praeesse permittat, poena centum marcarum edicitur: *VOL. CONST. p. 98. tit. Zeby cet*, per CONSTITUTIONEM vero a. 1647. *tit. Ordynaryyne p. 2.* in Iudaeos ob eandem causam confiscatio bonorum decernitur. Denique *CONST. 1703. p. 7. tit. auctio subsidiorum.* Iudaeorum capita declarat inuindicabilia, si sub quocunque praetextu ad telonia admittantur.

12 Superiora PACTA §. cit. causas has solis iudiciis Tribunalitiis submitunt, praesentia quoduis forum assignant.

13 In quo causarum indice, illi scribuntur, qui repetundarum accusantur.

§. XLVI.

DE PRAEFECTVRIS PRAESIDIORVM IN OECONOMIIS.

Praefecturas praesidiorum, in bonis nostris, in vrbibus, arcibus & propugnaculis, Regni, M. D. Lituaniae & prouinciarum annexarum¹, non plebeiis personis, sed nobilibus, possessionatis & bene meritis² dabimus.

1 Est sermo de bonis Oeconomicis, illisque in iis locis, quibus praesidia imponenda, ne extranei aut plebeiae conditionis praeficiantur, quod non minus in PACTIS *Michaelis, Iohannis III. §. Cudzoziemcow ani & Augusti II. §. Dobr Naszych* vetitum.

2 Allegata superiorum Regum pacta addunt, qui commendati ex vtraque gente & annexis prouinciis a Ducibus exercituum fuerint, nisi quod in *Augusti II.* annexae prouinciae omittuntur.

§. XLVII.

§. XLVII.

OECONOMIAE NE AVGEANTVR.

Oeconomias ad mensam nostram pertinentes, sine speciali consensu Reipublicae non amplificabimus¹, nec novos fines, ac fundos illis per potentiam administratorum vindicari permittemus², sed potius ad diiudicandas iniurias, commiffiones concedere non grauabimur³, exceptis pure auulsis⁴.

¹ Ne Oeconomiae sine Reipublicae consensu augeantur, a Vladislai IV. tempore, in PACTIS §. *Ekonomii* prouisum, neque se aucturum, potius nouas quas instituit, sublaturum, ante Vladislaum IV. Sigismundus III. per legem, VOL. CONST. p. 834. tit. *O Ekonomiach*, promiserat. Idem a. 1635. per aliam CONST. p. 31. tit. *Ekonomie*, vetitum, simul poena peculatus in eos decreta, qui nouam Oeconomiam conduxerit, aut administrauerit. Et restrinxerunt in hoc Regum facultatem Ordines, ne multiplicatis pro lubitu Oekonomiis, opes in libertatis discrimen excrefcere viderentur: neque horum consensu veteribus nouas adiectas, potius illas imminutas fuisse reperimus; cuius rei exempla ad §. sequentem in medium proferentur.

² Ergo fines veterum Oeconomiarum per vim extendere, illisque novos fundos iungere haud licet; quod ante Augustum II. in pactis non legitur.

³ Eadem Augusti II. pacta, iniuriam passis, commiffiones ad quamuis requisitionem, promittunt.

⁴ Intelliguntur quae non lege & Reipublicae consensu, sed a priuatis facto solo, bonis mensae Regiae subtracta sunt, quae administratoribus eodem modo recuperare licet.

§. XLVIII.

DE OECONOMIIS HAUD MINVENDIS.

Cum his Oekonomiis secundum iura¹ agemus, neque per vlla auulsa illegitime obtenta² minui patiemur, sed eas in administrationem aut arendam, tantum nobilibus, fitas scilicet in Regno, Regni; Lituonicas, Lituaniae, & annexarum prouinciarum, harum terrigenis dabimus³.

¹ Iura quae Oekonomiis scripta, ad §. XLV. (1) recensuimus. Haec vt obseruentur, PACTA a Vladislai IV. tempore §. cit. exigunt. Eadem salua esse iubent CONST. a. 1670. p. 23. tit. *O Ekonomii*, & 1676. p. 45. tit. *Ekon. stolu*, nec minus omnes cautiones, in legibus, Constitutionibus & pactis conuentis, de integritate Oeconomiarum scriptae, per CONST. a. 1717. p. 64. tit. *Redintegracya*, repetuntur.

² De bonis mensae Regiae integre seruandis, dictum ad §. XLV. (1) Addimus CONSTITUTIONEM a. 1717. p. 64. tit. *Redintegracya*, qua decreta commiffio

missio ad recuperanda, non obstantibus rescriptis & priuilegiis, quae Oeconomis adempta, priuilegiis tamen, quae legitime collata, saluis. Et Reges *Michael*, *Iohannes III.* ac *Augustus II.* in suis PACTIS §. *cit.* promiserunt, se nullas Oeconomiarum imminutiones, ne quidem minimas permissuros, imo sine consensu Reip. auulsa, ordinaria iuris via recuperaturos. Possunt ergo illegitime auulsa dici, quae sine consensu Reipubl. Oeconomis subtracta, vt legitima sunt, quae Reip. consensu innituntur. Et huius quidem generis dantur varia. Anno 1654. tenuta *Nouodvorenfis* seu *Tigenhofensis*, Mariaeburgensis Oeconomiae portio, *Christophoro Gembtio*, ducentis millibus florenorum oppignorata. CONST. a. 1654. p. 7. tit. *Zastawa*, quae persoluta dicta summa a. 1678. Regi *Iohanni III.* eiusque haeredibus, consensu Ordinum cessit. Tenuta *Berualdensis*, alia Mariaeburgensis Oeconomiae pars, iam *Sigismundi Augusti* tempore, in manus priuatorum venit, in quibus, conscia Reip. adhuc haeret. Collata *Paulo Teterae* in aduitalitatem ex Oeconomia *Brestensi*, in Lituania, bona, Ordines a. 1659. approbant, CONST. 1659. inter *Lituanicas* p. 14. tit. *Aprobac. Przywileiu*, non obstantibus quibusuis Constitutionibus, de non impetrandis bonis mensae Regiae. Iidem Ordines eodem anno, aliam donationem in aduitalitatem ex Oeconomia *Mobilouienfi* ratam habent. CONST. c. a. p. 14. tit. *Aprob. Przywileiu*. Tota vero Oeconomia *Szaulensis*, a. 1661. Palatino *Vilnensi Paulo Iob. Sapibae*, octingentis millibus florenorum in pignus concessa : CONST. a. 1661. inter *Lit.* p. 9. tit. *Zastawa*, quae nondum ad mensam Regiam rediit, sed data *Iohanni III.* redimendi facultate, ad eius haeredes transmissa. Ne tamen ex imminutis bonis Oeconomicis Thesaurus Regius iacturam sentiat, solent subtracti redditus pecunia annua ex Thesauris Regni & Lituaniae, pro diuersitate prouinciarum, in quibus Oeconomiae sitae, rependi : vtriusque gentis Thesaurariis, lege publica obstrictis.

3 Exigebat §. XVII. vt munia terrigenis indigenis conferrentur: §. XLV. Oeconomias nobilibus possessionatis seruabat, & praesens distinctius Regni Oeconomias nobilibus Polonis, *Lituanicas Lituanis*, & caeterarum prouinciarum, earundem ciuibus locari praecipit: in quo pacta *Michaelis, Iohannis III. & Augusti II.* sequitur, quae idem postulant. Vt autem Poloni in Lituania, si ibidem possessiones habeant, Lituani vicissim eo modo in Polonia obire possunt munia, ita & idem de administratione Oeconomiarum est tenendum. Prussi, qui ad *annexas*, vt appellantur, prouincias pertinent, suis ad Regni Comitum Nunciis saepius iniunxerunt, vt suarum terrarum Oeconomiae suis saltem indigenis locarentur.



§. XLIX.

QVAE BONA, PRO BONIS MENSÆ REGIÆ HABENDA.

Et quoniam sub praetextu bonorum mensæ Regiæ, varia bona, quæ ad mensam Regiam nunquam pertinuerunt, titulo auulsionis, ad iudicia postcurialia trahi solent, hæc vero sæpius sub arbitra Maiestate nutant¹: ideo declaramus, hæc tantum bona, ex natura sui ad mensam Regiam pertinere debere, quæ antiquitus ad illam relata sunt².

¹ Sub arbitra, inquit PACTA Augusti II. §. A ponieważ, Maiestate, supremi iudicii per decretum sæpius nutant: quasi studio proferendarum Oeconomiarum, in iudiciis Regiis, ius redderetur ambiguum.

² Quod ex PACTIS Augusti II. §. c. repetitum, ubi simul omnes Capitaneatus & caetera bona Regia, quæ ad Oeconomias nunquam pertinuerunt, a postulationibus Thesauri Regii, ipsiusque Regis, secura redduntur. Quæ autem antiquitus ad Regiam mensam pertinuerint Oeconomiae, constare potest, ex duabus, quibus illae descriptae sunt, constitutionibus, quasque ad §. XLV. (1) allegauimus, singularum autem partes finesque ex aliis monumentis cognosci debent, estque illius probare, pertinuisse bona ad mensam Regiam, qui ea illi vindicare contendit.

§. L.

QVIBVS OLIM EX OECONOMIIS DONATA,
SECURE POSSIDEANT.

Donatarios omnes, iuxta tenorem iurium eorum, ab antiquo illis concessorum, in plena securitate possessionis relinquemus¹, in Regno iuxta Constitutionem eo nomine descriptam, & in Lituania secundum eorum statutum².

¹ Afferitur donatariis secura bonorum, mensæ Regiæ subtractorum, possessio, non tamen promiscue omnibus, sed veteribus tantum, iisque, qui possessionem, iure antiquo tempore sibi concessa, tueri possunt. Michael in PACTIS suis §. Ekonomicy spondit, „omnia priuilegia a priori Rege, Iohanne Casimiro, in diminutionem prouentus mensæ Regiæ, sine consensu Reipublicæ data, irrita fore, & talia in posterum non concessum iri: imo qui contraueniendo huic iuri, eiusmodi priuilegium precibus suis impetrauerit, ipso facto infamis & incapax tenetæ pronuncietur, eique poena sessionis turris, per spatium dimidii anni, decernitur, ad instantiam cuiusuis Nobilium in tribunalibus Regni, ex regestro fiscali speciali, & in M. Ducatu, ex quouis regestro peremptorie irroganda. Eadem verba in PACTIS Iohannis III. §. Ekon. & Augusti II. §. Arymi Ekonomiami, recitantur, hoc saltem discrimine, quod Michael de vnus Regis, Successores autem de Regum superiorum priuilegiis loquuntur, vt simul tempora post Iohannem Casimirum com-

prehendantur, si quid illegitime impetratum fuerit. Praeterea per CONST. a. 1717. p. 64. tit. *Redintegracya*, „omnia bona & loca, nouiter in diminutionem „redituum mensae Regiae priuatis concessa, non obstantibus Rescriptis & priuilegiis, aduersus ius & contra mentem pactorum conuentorum emanatis, ad corpus Oeconomicum reducuntur, saluis tamen priuilegiis, cum Antecessorum, tum „*Augusti II.* qui tunc regnabat, legitime collatis. Illa autem iura sunt valida, & priuilegia legitime collata, quae Respublica suo consensu per publicam legem firmat.

2 Donata ex bonis mensae Regiae, vt & alio titulo priuatis concessa, Constitutionibus inseruntur, vt consensus Reipublicae pateat: habentque locum inter Regni Constitutiones, si de Oeconomis in Regno & Prussia sitis agitur, inter Lituanicas vero, quando de Lituanicis Oeconomis sermo est. Lituanae vero, quae olim solebant cum Regni Constitutionibus confundi, a tempore *Iohannis Casimiri*, his seorsum iungi solent, veniuntque in praesenti §. Lituaniici statuti nomine.

§. LI.

INIURIAM PASSIS IVSTITIA PROMITTITVR.

Iniuriatis praetendentibus, satisfactionem ab administratoribus nostris, circa documenta liquida spondemus¹.

1 Id quod spondit in PACTIS suis *Augustus II.* verbis amplioribus, §. *Waruiemy też o dobra*, scilicet, „iplos administratores, iniuriam ex Regiis Oeconomicis passis, ius reddere, simul istis respondere in iudiciis quibusuis Regni, iuxta praescriptum legis, & iudicatis, ex qualitate facti aut *causae prolatis*, satisfacere debere, sub executione hac a Rege nullo modo impedienda. Antea vero *Iohannes III.* nomine haereditariorum & Reginum bonorum, per PACTA §. *Waruiemy też o dobra*, idem promiserat, quod scilicet Oeconomi, illis, qui de „iniuria sibi illata conquesti fuerint, in iudiciis quibusuis Regni responsuri. &c.

§. LII.

OECONOMIA PVBLICA IN APPARATVM BELLICVM.

Publicam Oeconomiam, secundum antiqua iura *Vladislai IV.*¹ & *Iohannis Casimiri*², Antecessorum nostrorum, conseruabimus, cui iuxta Constitutionem anni 1659. duos Capitaneatus ex primis vacantibus, quorum proventus tringinta millia efficient, incorporare promittimus³, & omnia, iuxta tenorem pactorum conuentorum, cum Rege & Parente Nostro sanctae memoriae initorum, quoad hoc punctum⁴ obseruabimus.

1 Apparatum bellieum, tormenta, puluerem, alia, suis sumtibus procurare, *Henricus* in articulis sibi oblatis & a *Stephano* confirmatis, promisit: VOL. CONST. p. 254. §. *O woynie*, quodque ab eodem Rege *Stephano* in comitiis coronationis repeti-

repetitum legimus. VOL. CONST. p. 275. §. *O woynie*. Nomine Sigismundi III. in pactis promissum est, tormentorum bellicorum vim non exiguam, necessitatibus Regni Poloniae & M. D. Lituaniae exigentibus, pulueres atque globos e Regno Sueciae, suis sumtibus suppeditare. VOL. CONST. p. 452. §. *item tormentorum*. Verum, amissa Suecia, subuenit Reipublicae aerarium. Vladislaus IV. quo publicas impensas leuaret, ac assiduis inde in comitiis disceptationibus occurreret, promisit in PACTIS suis §. *A iż apparat*. Oeconomiam bellicam in apparatus istum instituere, sumtibus per nouam quartam ex Capitaneatibus & tenuis, ad modum veteris conferendis. Idem in iisdem pactis credidit, vtile imo necessarium esse, si duo crearentur, quorum alter in Regno, alter in Lituania, apparatus bellicum curaret, vnde summi rei tormentariae praefecti, Regni & Lituaniae, *magistri artilleriae* vulgo dicti, orti sunt. Noua haec in apparatus bellicum quarta a. 1637. CONST. p. 8. tit. *Quarta*, roborata, Rauam, veluti vetus deferenda, ac a Regni Thesaurario, Praefecto rei tormentariae numeranda, quo is in eam rem, in quam instituta vtatur, & expensorum rationem in comitiis reddat. Sequenti anno primum rei tormentariae Paulus Grodzicius in comitiis praefectus est, cui mandatum, accepta binorum annorum noua quarta, armamentaria tum vetera reficere, tum noua locis opportunis exstruere, tormenta cum reliquo apparatu bellico comparare, ac nouae huius Oeconomiae, quasi fundamenta iacere. CONST. a. 1638. p. 13. tit. *Oeconomia bellica*. Haec est illa Oeconomia, quam praefens, quod illustramus, caput, publicam nominat, cuiusque auctor merito Vladislaus IV. habetur: qui tamen in hoc non Poloniae saltem, sed & Lituaniae curam gessit, assignando per PACTA sua §. *A iż apparat*. in sumtus, summam, qualem bonorum Regionum possessores nomine simplicis donatiui in Thesaurum intulerint.

2. Qui eadem, quae hac de re in PACTIS Vladislai continentur, in suis §. *A iż apparat*. iisdem plane verbis repetit, vt videatur primus voluisse instituire, quae frater iam ordinauerat.

3. Cum noua quarta, ob vastata per bellum bona Regia, non sufficeret, additi a. 1659. prouentus ex *vini depositorio*, in annum vnum, & ex primis vacaturis Capitaneatibus & tenuis, exceptis tamen Capitaneatibus cum iurisdictione, in perpetuum duo in Regno promissi sunt, quorum annui reditus triginta millia florenorum aequarent, & in Lituania totidem, sed quindecim tantum millia efficientes, qui Capitaneatus seu tenutae, in rei tormentariae praefecti potestate essent, vt reditus ex illis, nonnisi in bellicum apparatus, sub peculatus poena, impenderet, ac ad id iureiurando obstringeretur, rationemque erogatorum in singulis comitiis, statim post sententias Senatorum, & exhibita Senatus consulta, ad nunciorum terrestrium instantiam redderet. CONST. a. 1659. p. 10. tit. *Porządek*. Stetit tamen promissum intra verba, vt necesse fuerit, illud a Regibus, qui post Iohannem Casimirum imperarunt, in suis PACTIS, §. *Bellicam Oeconomiam*, repeti, quo aliquando impleretur.

4. Secutus exempla Michaelis & Iohannis III. Augustus II. idem in PACTIS, §. *Publicam Oeconomiam*, quod Illi olim, promisit: scilicet, „velle Se publicam „Oeconomiam, secundum antiqua iura Vladislai & Iohannis Casimiri conseruare; „illi promissos, per CONST. a. 1659. duos Capitaneatus, quam primum vacui „fuerint, addere, ac curare, vt rei tormentariae praefectus, semper fit patricius „& bene possessionatus; vt pecunia in apparatus bellicum destinata, in Regno ex

„quarta, in Lituania ex simplici donatio solvatur; & dictus praefectus in Comitibus perceptorum subsidiorum ac expensorum nomine, rationem reddat.

§. LIII.

MILES NEQVE ALIVNDE ARCESSENDVS, NEQVE
EXTRA REGNVN MITTENDVS, NEQVE
DOMI NOVIS SVPPLEMENTIS
AVGENDVS.

Nullum exercitum extraneum, sine speciali consensu Reipublicae, in viscera Regni admitteremus¹, neque Quartianos², neque alios milites novis supplementis augebimus³, aut sine speciali consensu Reipublicae, extra limites educemus⁴: & si quis contrarium fecerit, licet litteris nostris pro conscribendo milite subreptitiae obtentis, instructus, talem pro perduelli, infami ac hoste patriae declaramus⁵.

¹ Non modo belli arbitrium Rex cum Republ. commune habet, sed & sine quibus geri haud potest, Ordinum consensu paranda sunt. Potiorem partem constituunt milites, quos per Se, siue aliunde arcessere, siue in Regno scribere, Principi iam ex longo tempore integrum haud fuit. Nomine Stephani in ipsius pactis promissum fuit, auxilia externa nequaquam in Regnum adductum iri, nisi cum consensu Senatus & Ordinum: VOL. CONST. p. 252. quod in successorum PACTIS, §. woysk Cudzoziemskich, praeter Sigismundum III. repetitum, simul iuxta Regnum, & Lituania memoratur, ac in nonnullis annexae provinciae adduntur. Sed & Sigismundus III. fatetur, per vetera iura externum militem scribere haud esse licitum, ac per constitut. suam obstringit fidem, Se id non facturum, nisi expresso omnium Ordinum in Comitibus consensu, negotio hoc prius ad conuentus particulares relato. CONST. a. 1629. tit. O zaciagu. Nec minus quod hac de re in Vladislai IV. pactis continetur, a. 1638. noua lege, eaque perpetua, firmatum ac ad successores extensum. CONST. a. 1638. p. 7. tit. O Suplementach. Memoranda Augusti II. seueritas; Qui a. 1699. singulari diplomate, in externas copias, siue ex Saxonia, siue aliunde, absque consensu totius Reipublicae, Poloniam ingressi fuerint, tanquam in hostes patriae, Nobilitati communem motum concessit. CONST. a. 1699. p. 39. tit. ubezpieczenie. Cum autem militis Saxonici opera Respublica aduersus hostem vteretur, fidem dedit Idem Rex Augustus II. Se eundem, quam primum fieri potuerit, in Saxoniam dimissurum, & si bellum conficeretur, nunquam in viscera Regni reuocaturum, neque in eius sustentationem pecuniam aut commeatum exactum iri. Poparcie Sendomirsk. konfederacyi a. 1710. p. 7. Denique, per Tractatum Varsauiensem a. 1717. nunquam tum Saxoniae, tum aliae exoticae copiae, siue sub titulo necessitatis ineuitabilis, siue ex consensu Senatus consilii, siue sub quocunque praetextu, in terras Regni Poloniae & M. D. Lituaniae, iunctasque iis provincias, reduci debent. CONST. a. 1717. p. 5. Licet tamen Reipublicae consensu, externum militem accire: quo modo Sigismundus III. a. 1629. Caesaris auxilia contra Suecos obtinuit. PIA SEC. Chron.

Chron. p. 406. Iohannes Casimirus pactus sibi a. 1657. aduersus eundem hostem, quod comitia haberi non poterant, ex Senatus consilio, a *Leopoldo*, Rege tunc Hungariae & Bohemiae, mox Romanorum Imperatore, auxilia, *Kochov. Annal. Clim. III. p. 215.* quae Ordines vna cum caeteris, quae inter vtrumque Principem conuenerant, in Comitibus a. 1658. suo consensu rata habuerunt. *CONST. a. 1658. p. 1. tit. Aprobacya.* In confoederatione Sandomiriensi, Ordines suam, belli aduersus Suecos non minus fortiter quam feliciter gerendi profitentur fiduciam, quod Rex omnibus suis viribus, omnibusque qui adinueniri potuerint, modis, Rempublicam tueri promiserit: *KONFED. GENERAL. pod Sandomierzem p. 10.* spondetque Rex *Augustus II.* vicissim suis litteris, in congressu pro illa confoederatione ad Sandomiriam instituto, reddita pace, statim suum exercitum ex Regno, Lituania & annexis prouinciis in Saxoniam dimissurum. *KONFED. GEN. p. 2.* In consilio magno Mariaeburgensi a. 1703. sancitur, vt Rex & Respublica, copiis, cum domesticis, tum externis auxiliariis, defendantur. *Epist. ZAL. T. III. p. 451.* Et in Comitibus a. 1710. eidem militi Saxonico auxiliari, hiberna in finem mensis Aprilis conceduntur. *POPARC. a. 1710. p. 7.* Obiectum quidem, ante dictam Confoederationem Sandomiriensem, Augusto II. ac si Saxones suos, inscia Republica in Regnum duxisset, sed ipse Rex publico diplomate suam causam egit. „Militiam, inquit, nostram, in solam Regni vitaeque nostrae tutelam, „tam iure naturae, quam pactis conuentis & Senatus Consilio indultam, referuamus, ea praxi, qua licuit olim suas cohortes alere, Henrico Valefio, Stephano Bathoreo, & Sigismundo III. procul omni censura, & securiore, quam nos fruimur, folio. *Epist. ZAL. T. III. p. 397.* Obtulerat enim, cum Regnum peteret, quouis ingruente periculo, sex millia suorum militum, & poscentibus statibus & Ordinibus Regni, eosdem suis sumptibus alere: *Propositiones Regiae PACTIS CONVENTIS adiectae, § Więżeby,* nec minus in hanc rem Senatus consultum accessit, cui ipse Primas Radzeiovius, subscribere non dubitauit. *Memoires sur les revolutions de la Pologne p. 85. (1)*

2 Est miles perpetuus, a Sigismundo Augusto institutus, vt pro securitate limitum in terris Podoliae, aduersus Tattaros excubaret, habetque nomen a parte quarta redituum ex bonis Regiis, in stipendium ei assignata.

3 Per CONSTITVTIONEM a. 1629. p. 2. tit. *Zaciagu*, nullum militem sine Ordinum consensu scribere licet, neque per PACTA Regum §. *Woysk Cudzoziemskich*, a *Vladislai IV.* tempore, quibus simul supplementatum Quartianorum, tum aliorum militum prohibentur: imo *Michael* & Successores, id ne quidem ad quosuis motus ciuiles fieri volunt. Cum a. 1637. ex Senatus consilio, sine omnium Ordinum consensu scriberentur noui milites, necessitate id in sequentibus comitiis excusabatur, cauebaturque, id neque iuribus derogare, neque in posterum fieri debere, *CONST. a. 1637. p. 2. tit. Przyczynienie*, quod mox noua lege in perpetuum firmabatur. *CONST. a. 1638. tit. O suplementach.* Nihilominus *Vladislai IV.* inductus ad belli societatem, contra Turcas, a Venetis, insciis Ordinibus, magnam legebat militum manum, quod hi aegerrime tulerunt, suisque expostulationibus effecerunt, vt non tantum nouae copiae dimitterentur, sed & Regum, in conducendo milite, aliquoties restricta facultas, nouo scito coerceretur. *PIASEC. Chron. p. 507. CONST. a. 1646. p. 1. tit. O Zaciagu.*

4 Promisit in pactis suis *Stephanus*, se milites stipendiarios, extra Regnum, insciis Ordinibus, non missurum. Nihilominus *Sigismundus III.* ordinibus insciis ac aegre ferentibus, *Ferdinando II.* Caesari auxilia submisit, quo apud eius hostes

hostes magnam sibi inuidiam parauit, & Turcam in primis non leuiter irritauit. PIASEC. *Chron.* p. 323. 326. 329. imo classem suam nouem nauium, quam habebat vnicam, ex portu Gedanensi, Vismariam, in Caesaris vsus iussit tendere. PIASEC. *Chron.* p. 404. Quibus rebus videntur Ordines permoti, vt *Vladislaum IV.* ad *Stephani* exemplum, per PACTA §. *Woysk Cudzoziemskich*, obstringerent, ne sine scitu & consensu Reipubl. milites extra fines duceret: quod & a Successoribus exigere placuit. Maluit tamen *Vladislaus* Patris exemplum sequi, concedendo Caesari *Ferdinando III.* aduersus *Galliae* Regem copias, quae seuerioribus comminationibus Procerum reuocatae, quod has suppetias, veteri cum Gallis amicitiae aduersari credebant. PIASEC. *Chron.* p. 488. Recepit quidem a. 1658. *Daniae* Rex, a *Iohanne Casimiro*, sex millia equitum, *Czarnecii* & *Opalenii* ductu in subsidium, *Kochov. Annal. Clim. II.* p. 319. id tamen ex mutuo foedere, praecedenti anno Hafniae inuito, quod Respublica in omnibus suis capitibus ratum habuit. CONST. a. 1658. p. 2. tit. *Aprobacya pactorum z Krolem.* Denique *Iohannes III.* in perennitatem Sui & gentis gloriam, cum integro exercitu a. 1683. aduolabat, vt *Viennam*, obsidioni & vltimo discrimini eriperet, verum pariter foedere obstrictus, quod in dicti anni comitiis, Reipubl. consensu, cum Imperatore *Leopoldo* factum. *ZAL. Epist. T. I.* p. 807. Educere autem contra mentem Reip. vltra fines Regni incolas, siue quod milites lecti, siue sub quocunq; alio praetextu, poenis criminalibus per *Tract. Varsav.* a. 1717. interdicitur. CONST. a. 1717. p. 38.

5 Per CONSTITUTIONEM a. 1646. p. 2. fama & bonis mulctantur, qui sine Reipubl. consensu, etiam Regis litteris muniti, militiam scripserint. Et in PACTIS *Michaelis, Iohannis III. & Augusti II.* §. *Woysk Cudzoż.* infames, perduelles, hostes patriae, quos quilibet veluti iuris publici violatores tollere possit, & capita inuindicabilia declarantur. Praeter quod in pactis *Iohannis III.* §. *cit.* poenae hae in eos statuuntur, qui litteris eiusmodi destituti, Regium nomen falso obtendunt.

§. LIV.

MILES EXTERORVM MORE NON LEGENDVS, ET
EXERCITVS AD NOVAE LEGIS MENTEM
SERVANDI.

More exterorum milites legere nemini permittemus¹: exercitum autem vtriusque gentis & auctoramenti ad mentem Constitutionis a. 1717. seruabimus².

¹ In hoc PACTA *Michaelis & Augusti II.* §. *Cudzoziemską maniera*, praecuerunt, quae id & ex Senatus consulto, sine consensu Reipublicae, fieri vetant.

² Ordinata est a. 1717. nouo modo militia, cum per *Tractatum Varsauiensem* conueniret, ex praesentibus copiis, ad peculiarem computationem, ab vtraque parte, quoad numerum & conditionem probatam, ac litteris Regis durante tractatu roboratam, nouum exercitum in Regno Poloniae & Magno Ducatu Lituaniae, certo simul stipendio, statis temporibus, per scriptum ad Archiuum, auctoritate dicti tractatus ratum habitum, decreto legere. CONST. a. 1717. p. 17. Accessit consti-

constitutionis auctoritas, cum Regni, CONST. a. 1717. p. 53. tum Lituaniae, CONST. Lit. p. 1. nomine, hac saltem differentia, quod copiis in Polonia, tempus, quo stipendium merere inciperent, ad diem primam Februarii, in Lituania ad diem primam Martii, praescriberetur. Dicitur ille exercitus vtriusque gentis, Polonae & Lituanae, potestque haberi pro duobus, quorum alter Regni, alter Lituaniae Ducibus paret, ille ex Regno, hic ex Lituania stipendium recipit, ac prior octodecim, posterior sex millia explere debet. Appellatur autem vtriusque auctoramenti, quod duplici modo, Polonico & extero auctoratus est. Equitatum enim conficiunt hastati (Hufarze), loricati, (pancernicy), velites seu leuiter armati, quibus aliquot centeni *Heydones*, qui pedester miles, accedunt. Quae genera militum, quod Polonis propria, polonici habentur auctoramenti. Praeter dictum equitatum, sunt Dragones vt vocantur & pedites, more Germanorum vestiti, armati ac militantes, imo ipsi maximam partem Germani, quibus inde recte nomen exteri auctoramenti inditur.

§. LV.

MELIOR MILITVM ORDINATIO.

Obstricti etiam erimus, deliberatione cum Ordinibus Reipublicae instituta in futuris coronationis comitiis, curam adhibere, vt militia equestris & pedestris, in optimum ordinem, & ad talem numerum reducatur, vt omni occasione ingruenti sufficientem se probet¹, pariter, ne bona terrestria & ecclesiastica, vtriusque partis², ac Regia, transitu & stationibus a milite exhauriantur³, & vt milites in disciplina militari maneant, ad mentem dictae legis nouellae 1717.⁴ Cauebimus in posterum, ne vlla vexilla & regimenta vtriusque auctoramenti vendantur, nisi bene meritis⁵.

¹ Iam *Vladislaus IV.* quod ex eius PACTIS constat, §. *Powinni też będziemy*, in comitiis coronationis suae, cum Ordinibus de militia equestri ac pedestri melius ordinanda, consultare voluit, quo externis copiis in posterum carere posset Respublica. Idem a successoribus repetitum, manifesto argumento, rem effectum caruisse. In nouissimis tamen coronationis comitiis, nihil de militia discerni potuit, quod iisdem prorogatis, non tantum de militia, sed & de rebus aliis consultationes differri debebant. Redigendus vero esset miles ad eum numerum, qui a. 1717. descriptus, quemque haud parum imminutum, inter omnes constat.

² Legendum sine dubio vtriusque ritus, quod vocabulum *Augusti II.* PACTA §. *Powinni też będziemy*, habent. Intelliguntur autem tum Romano-Catholicorum, tum Graecorum *vntorum* bona ecclesiastica.

³ Voluit *Vladislaus IV.* in allegatis PACTIS pariter prouidere, vt incolae omnes, iniuriis militaribus liberarentur, milesque ipse ex suo stipendio viueret. Secutus Fratris exemplum *Iobannes Casimirus*; addunt Successores, bona quaevis, nominatim, spiritualia, Regia & terrestria, per stationes & transitus copia-

rum non esse affligenda. §. c. *Powinni* & §. *Obiecuemy*. Praeterea sunt leges omnium temporum, ac magno numero, quibus militum licentia coercetur, quas cumulare non minus taediosum foret, quam legere.

4 Amplissime in CONST. a. 1717. p. 58. tit. *Disciplina*, disciplina militaris describitur, vt seruat, quae eam ob rem, salubriter olim decreta, miles admodum, rem in exteris Regnis & Rebus publicis receptum, ex solo suo stipendio viuat; victum ac alia necessaria, tum in itinere, tum in hibernis, ac aliis stationibus, praesenti pecunia, iusto pretio emat; ab incolis neque pecuniam, neque comestum, neque alia omnia exigat; bonis terrestribus, Spiritualibus & Regiis, siue transeat, siue in illis subsistat, nullam iniuriam inferat: caetera breuitatis studio, omittimus.

5 Docet vsus, centurias & integra regimenta, aut si legiones appellari mavis, a Centurionibus suis & Tribunis aliis vendi, Regia tamen accedente auctoritate & consensu.

§. LVI.

REDEMTIO DRAHIMI, ET TERRITORII ELBINGENSIS &c.

De redimendo Drahimo¹ & territorio Elbingensi², vt & ratione traiectus ad ciuitatem Neuburgensem³, nec minus de Lisnouienfi ac aliis templis⁴, pariter de omnibus praetensionibus veteribus & recentibus⁵, cum aula Berolinensi conferemus, & ex vi pactorum componere allaborabimus⁶.

¹ Praefectura Drahimensis, in maiori Polonia, ad Pomeraniae fines sita, a. 1657. Electori Brandenburgico per Brombergense pactum, centum & viginti milibus thalerorum imperialium, intra triennium pro milite auxiliari soluendis, inscripta fuit; ita quidem, „vt solutione non praestita, post exitum triennii, Elector vel Eius Successores, dictam Praefecturam, cum omnibus pertinentiis, propria auctoritate, facta tamen prius solutionis requisitione & denunciatione, sine additione alicuius officii, in possessionem accipiendi, indeque omnes fructus percipiendi, iisque ad plenariam inscriptae summae solutionem, ius ac potestatem habeat. PVFEND. de Reb. Frid. Wilb. L. VI. §. 82. Cum vero nec post decennium soluta esset pecunia, occupauit a. 1668. praefecturam Elector, PVF. L. X. §. 64 quae ex eo tempore in Serenissimorum Successorum ditone mansit. Aegre id ferebant Ordines, qui interregni, quod statim sequebatur, tempore, per legatum postulabant: „vt Elector praefecturam in manus Reipublicae restitueret, „salua in futurum, apud eligendum Regem & Remp. decenti in Comitibus Regni generalibus requisitione, quae tanto facilius apud utrosque locum inuentura esset, si vicissim ab Electore, ratione non subministratorum subsidiorum, ad bella Moschouitica & Colacica, ex pactis debitorum, Reipublicae praestita fuerit compensatio. *Epist. ZAL. T. I p. 73.* Legatione autem irrita, placuit Ordinibus, nouo Regi *Michaeli*, in PACTIS CONVENTIS §. *O eliberacya*, hoc negotium commendare, vt modum aliquem cum Electore iniret, quo Drahimum redimeretur: quod & in pactis *Iohannis III.* ac *Augusti II.* §. *O eliberacya*, factum.

Anno

Anno 1726. maioris Poloniae bini Palatinatus, Posnaniensis & Califfiensis, consensu omnium Ordinum, Capitaneatum illum redimere decreuerunt, penes quos ille tam diu maneret, donec numeratam pecuniam Resp. illis refunderet, simul nominati Commissarii, qui redemptionis curam agerent, & Capitaneatum hunc reciperent. *CONST. a. 1726. tit. Wykupno starostwa.* Nec minus Commissariis, qui Regis & Reipublicae nomine, cum Regis Prussiae legato, de controuersis quae adhuc durant, agerent, in comitiis dicti anni iniunctum, vt negotium Drahimense perficerent: *CONST. d. a. Komisya z dworem Berlinsk,* quod in conuocationis comitiis anni 1733. Primati, additisque ei Consiliariis, iterum commendatum fuit. *KONFED. p. II. §. 44.* Interea coepit colligi in redemptionem pecunia, a memoratis Palatinatibus, collataque fuit summa non modica, quam turbis intestinis, per vim fuisse ablatam, ac in priuatos vsus conuersam, Varlauiensis, post Regis electionem, confoederatio indignatur, ac restitui imperat, data iudicio confoederationis, in refractarios animaduertendi potestate. *KONFED. §. 14.*

2 Per aliud pactum, pariter Brombergae a. 1657. initum, cessit Rex Poloniae, propter armorum aduersus Suecos coniunctionem, ac alias rationes, Electori Brandenburgico, ciuitatem Elbingensem, „cum toto eius districtu ac territorio, pleno dominii iure, vna cum redditibus, Regi Regnoque Poloniae pendi solutis, quam primum Suecis erepta, citra vllas praetensiones vel dilationes tradendam. *PVF. de R. Frid. Wilh. L. VI. §. 80.* Verum Elector, suo & haeredum nomine promisit, dictam urbem cum suo territorio, solutis a Rege & Regno Poloniae ex propria pecunia publica, quadringentis millibus thalerorum imperialium, Eidem Regi ac Regno in proprium vsu, pro se tantum redimentibus, redditum iri. *PVF. L. c. §. 81.* Cum autem Sueci, qui eo tempore ciuitatem tenebant, post pacem Oliuensem discessissent, statim Polonicum praesidium impositum, Electore sibi ex fide pactorum urbem tradi frustra postulante. Post varia de hac re colloquia, tandem a. 1661. legati Electoris scripto declarabant, Se iuri in urbem & territorium Elbingense renunciaffe, ac ex summa quadringentorum millium, centum millia thalerorum imperialium remisiffe, ea lege, vt dum vel fiet solutio, vel in eius fidem tradetur Elbinga, Elector Brombergum & Frauenburgum, Varmiensis Episcopatus ciuitates, retineat. *PVF. L. IX. §. 19. Epist. ZAL. T. II. p. 667.* Vtraque tamen ciuitas, ante numeratam pecuniam, a. 1663. Episcopo reddita, nec minus Electorem Elbinga carere oportuit, donec eandem copiae Brandenburgicae a. 1698. occuparent. Reddita ciuitas a. 1700. inito antea, die 12. Decembris anni 1699. Varlauiae nouo pacto, per quod, quouis iure & praetensione hypothecae Elbingensis, aliisque inde emergentibus in perpetuum abolitis, Regis & Reipublicae nomine solutio trecentorum millium thalerorum imperialium, intra trimestre, post proxima comitia, promittebatur, simul in maiorem dictae summae securitatem, lapides pretiosi ex Regni thesauro tradebantur, addito, vt si constituto tempore, pecunia numerata non fuerit, Serenissimo Electori Brandenburgico integrum sit, territorium vrbis Elbingensis patrimoniale, vna cum solito vsufructu, sine quouis impedimento occupare, illudque sine quauis innouatione, vna cum dictis lapidibus pretiosis tam diu possidere, donec memoratam summam receperit. *Epist. ZAL. T. II. p. 893. 894.* Pecunia autem tempore constituto non numerata, tractum Elbingensem, qui ad ciuitatem pertinet, Serenissimus Prussiae Rex occupauit, & adhuc tenet. Decretum quidem fuit a. 1703 & 1710. in Comitiis, certum, quo redimeretur tributum, at destituit hanc curam, successus, quod non collata pecunia. Quare praeter alia & hoc negotium Regis & Reip. *Commissariis*, a. 1726. mandatam, de quo cum Regis Prus-

siae legatis agerent: CONST. a. 1726. tit. *Komis. z dworem Berl.* quod & ordinibus in Comitibus conuocationis a. 1733. placuit, vt ex illorum confoederatione p. II. patet.

3 Est traiectus Vistulae, in Prussia, vt dicitur, Polonica, prope Neuburgum oppidum, quem sibi anno 1657. vindicauit Elector Brandenburgicus, PVFEND. l. c. L. VIII. §. 82. in primis, quo copiis in suam Prussiam, sine aliena opera, qua vsus alias fuerat, liber esset transitus reditusque. Quae de ea re statim post Oliuensem pacem Poloni, quibus Electoris nomine responsum: indulgere eos inanis suspitionibus, velut Elector nouum ibi vectigal meditetur; cum id per pacta, neque Electori, neque Polonis licitum sit. Quin priuato nobili licentiam esse traiectus ad proprios vsus. Atque istam litem fere prouenire a priuato lucro Capitanei Neoburgensis, & Doenhofio Münservaldae domino, qui olim traicientibus electoralibus praemio affecti fuerint. PVFEND. L. IX. §. 17. Nihilominus postulatam saepius, vt Elector, traiectu isto abstineret, ac sponponderunt in PACTIS suis, *O eliberacyq, Michael, Iohannes III. ac Augustus II.* hanc controuersiam, per *commissiones*, ex vi pactorum componere: quae per *Tractatum retraditae Elbingae*, a. 1699. ad peculiarem *commissionem* dilata fuit, *Epist. ZAL. T. II. p. 894.* cuius effectum adhuc expectamus.

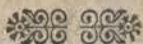
4 In Pactis Velaiuensis, quibus Electori illius temporis Brandenburgico, Eiusque descendens, masculis, supremum Prussiae suae dominium concessum est, Religioni Catholicae Romanae, hoc modo prospectum est, „vt eadem, „prout ante bellum Suecicum, iuxta antiqua & recentia Pacta, in Prussia Ducali „viguit aut vigere debuit, conseruetur aut restituatur; vt liberum sit eandem „profiteri, nec vllus ob eam interpelletur; vt sacella & oratoria, ac bona omnia „ecclesiastica, Romano-Catholicis appertinentia, vbiuis, tam in confinibus, quam „alibi, integra, tuta & concessa illis sint, in iisdemque liberum, ex doctrina institutisque Catholicis Romanis exercitium habeant &c. PVFEND. l. c. L. VI. §. 78. p. 384. (b) Affligi tamen non vno modo, ob suam Religionem Romano-Catholicos, neque ad mentem allegatorum pactorum cum iis agi, iam superiorum temporum querela fuit. Anno 1675. Primas *Olczouius* ad Regem *Iohannem III.* perscripsit: „attollere ad Eius Maiestatem, manus, gemebundam Religionem „Catholicam in Ducatu Prussiae, in persona Comitum Schliben oppressam; hunc „odio Religionis affligi, & sola de causa, quod filiam suam, ab Episcopo Cuiuuiensi, Catholico ritu curauerit baptizari, ad instantiam fiscalis, sine dilatione „in multam 30000. Imperialium condemnatum; alios quoque Catholicos, & eos, „qui ad fidem illius Ecclesiae disponantur, intolerabiliter grauari, vnico fine, vt „ex Ducali Prussia stirpis nomen Catholicum eradicetur. *Epist. ZAL. T. I. p. 653.* Nec minus Celsissimus Varmiensis Episcopus, a. 1708. periculum Sacrorum, in illa Prussiae parte, ad Nuncium summi Pontificis, in Polonia detulit. *Ep. ZAL. T. III. p. 833.* Hodiernus vero Celsissimus Primas, in peculiari libello, Augusto II. a. 1725. oblato, exponit: „Ecclesias Romano-Catholicas, sacerdotesque & ministros eorundem, iuribus, iurisdictionibus, ac redditibus, ab antiquo, vigore pactorum sibi compentibus spoliari, aliisque plurimis molestiis & angariis per edita noua, & nunquam super diuinis peragendis practicata, tum per comminationes „exilii, praesertim ab Ecclesia Lindana vexari, Reipublicae autem desideria, ratione Ecclesiae Lisnouiensis, Romano-Catholicis restituendae, minime attendi. Quod vero ad Lisnouiense, seu Lisnauense templum, cuius in pactis fit mentio, sigillatim attinet, dicitur illud a pago Lisnau in Pomesania, ad fines Prussiae Polonicae,

Polonicae, prope oppidum Lessense, in quo cultus sacer ad ritum Ecclesiae Romano-Catholicae olim peractus, quodque anno 1722. Lutheranis fuit concessum aut restitutum. Factum id Regis Prussiae auctoritate, Cuius nomine rationes allegabantur: „Ecclesiam illam expressa hac conditione fundatam, ut ad eam nunquam alius nisi Augustanae confessioni, eiusque iuxta corpus doctrinae Prutenicum & formulam Concordiae, purae nec vlllo modo suspectae doctrinae additus Pastor vocetur, in casum neglectae huius conditionis iure, pastorem eiusmodi vocandi, Serenissimo concedenti disertis verbis reseruato; sequentibus temporibus Augustanae confessioni addictos ministros sacram rem curasse, & licet nonnulli ex possessoribus illorum bonorum, in primis Orzechovius a. 1674. sacerdotem religionis Romano-Catholicae templo praefecerint, id tamen factum sine approbatione supremi territorii Domini, & per conniuentiam saltem officiarum Brandenburgicorum toleratum fuisse; pacta Velauiensia dicto templo subuenire non posse, cum illa tantum de exercitio Religionis Romano-Catholicae loquantur, prout ante bellum Suecicum viguerit, at in templo isto Sacra, ritu Romano-Catholico, post bellum Suecicum, circa annum 1674. coeperint; Si autem Patrono Catholico licuerit, contra primam foundationem, suae religionis exercitium inducere, maiori iure praesentem Patronum, Augustanam Confessionem profitentem, priora sacra, ad primam foundationem reuocare. Fuit & ad caetera, quae Celsissimus Primas obiecerat, quaeque pariter religionem tangebant, responsum: „Catholicos plenissima quiete & libertate a tempore satis longo perfrui, nec ea tantum, quae per pacta Velauiensia competerent, sine turbatione possidere, sed pro extensione suae Religionis haud pauca illis indulta esse, quae tenor pactorum negaret. Cum in pactis Velauiensibus vnica tantum publica Ecclesia Romano-Catholica memoretur, earum in Prussia Brandenburgica non contemnendum numerum existere, quae cultui, secundum ritum Romano-Catholicum publice & solenniter peragendo seruiant, imo & spectabile Iesuitarum Collegium intra prouinciam conditum esse, ac non paucos huius instituti viros, hinc inde domicilium constituisse. De Collegio Iesuitico ad sacram Lindam, ne minimum quidem in pactis vestigium apparere, summa tamen Regis mansuetudine, benignitate & conniuentia illud foueri. Nemini autem Catholicorum, non modo de iis, quae vigore pactorum tenent, sed ne de his quidem, quae per vsurpationem nactus sit, quicquam huc vsque ereptum, aut de iuribus & redditibus, qui in possessione Catholicorum hactenus fuerint, vel obulum subtractum esse. *Litterae de grauaminibus Reipubl. Pol. contra Regem Pruss. p. 5. 19. 25.* Hs addimus in *Tractatu Varsauiensi*, CONST. a. 1717. p. II. Regni & Lituaniae Cancellariis, iura Ecclesiarum Catholicarum, in Prussia Brandenburgica, iuxta praescriptum legum, ac tenorem tractatum veterum commendari.

5 Iam olim Regi & Reipublicae Poloniae, cum Electore Brandenburgico, qua Prussiae Duci, controuersiae intercesserunt, quarum initium statim post Velauiensia & Brombergensia pacta, repetendum. Audita enim mutua obiectatio, impleta non fuisse pacta, aut latius extensa, quam mens paciscentium ferret, quem omnium disceptationum fontem haud immerito dixeris. In *PACTIS Michaelis & Successorum*, §. *O eliberacya*, praeter militem auxiliarem & alia esse, quae sibi ab Electore deprecari possit, credit Respublica. Quae nostra aetate ortae quaelibet, recenset Celsissimus Primas, in libello, nota proxime praecedenti, allegato, suntque praeter illas, quae rem sacram Catholicorum afficiunt, & quae a nobis modo memoratae: „quod Serenissimus Prussiae Rex homagium euentuale, Sacrae Regiae Maiestatii & Reipubl. Poloniae praestari non curet; in praeiudicium con-

„fessionis Augustanae, Religionem Reformatorum promoueat, templa magnifica
 „exstruat, ac personas eiusdem Religionis in muneribus primariis collocet; pro-
 „pugnaculum Bolverkschantz, ac domum vigiliarum in suburbio Elbingensi, suo
 „milite teneat; salem transmarinum Elbingam vehi non permittat; capitatio-
 „nem a colonis Elbingensibus exigat; & quod denique milites violenter homi-
 „nes abducant., Regerebantur ad haec: „Non stetisse per Regem Prussiae, quo-
 „minus adessent, qui Regis & Regni Poloniae nomine homagium euentuale ex-
 „ciperent, ius tamen euentualis successione Regi & Regno, expressis verbis fuis-
 „se seruatum integrum; templum pro vsu coetus reformati, Regiomonti quidem
 „esse exstructum, id tamen in pactis non prohiberi, & paucos illos, qui ex Re-
 „formatis, publicis officiis admoti, ne minimam quidem Lutheranae confessioni
 „addictis, querendi praebuisse materiam, ipsamque confessionem Euangelico-
 „Reformatam, per Velauiensia pacta in Prussia expressis verbis stabiliri; propu-
 „gnaculum Bolverkschantz, ad mentem tractatus retraditae Elbingae occupare
 „licuisse, allegatam autem domum vigiliarum apparere nusquam, omni licet di-
 „ligentia adhibita, vt reperiretur; primos Elbingenses salem Halensem in Prus-
 „siae praefecturas transuehi impediuisse, inde eodem iure salem transmarinum
 „Elbinga arceri potuisse; hominum denique ad militiam coactiones, a Regia
 „Maestate Prussiae nec imperatas vnquam, nec approbatas, sed seueris potius
 „poenis coercitas, aut si quid tale commissum, euidenter probatum fuerit, in
 „reos summo rigore animaduersum, ipsosque per vim abductos, liberos dimissos
 „fuisse. *Litterae de grav. Reipubl. Pol. contra R. Pruss. p. 515. sq.*

6 Modum componendi controuersias, pacta Velauensia §. XVIII. conti-
 „nent, voluntque: „vt si super limitibus inter vtramque partem, aut subditos vtri-
 „usque partis, ratione videlicet limitum, aut inter suam Regiam Maiestatem ac
 „Successores Reges Regnumque Poloniae & M. Ducatum Lituaniae, & Serenita-
 „tem suam Electoralem, Eiusque Successores, circa obseruationem & executio-
 „nem foederis ac praesentis conuentionis, aliaue quauis de causa, aliqua dubi-
 „tatio aut controuersia exoritur, per Commissarios, ad instantiam, tam suae Re-
 „giae Maiestatis, quam suae Serenitatis Electoralis, intra bimestre spatium, ab
 „vtraque parte, aequali numero nominandos, quique, si opus est, in rem praesen-
 „tem conueniant, amice componatur ac definiatur. *PVFEND. Res Frid. Wilb. L. VI. p. 385. (a)* Fas piusque erat, viam parare, qua contentiones, si quando ob-
 „venirent, sifterentur, ne inter vicinos Principes, ac perpetuo foedere constrictos,
 „quae offenderent, statim armis ac ciuium sanguine vindicarentur. Inde Regum
 „pacta a *Michaelis* tempore, §. c. commissiones praecipiant; inde tot de mutuis
 „controuersis colloquia; tot amicae per litteras exostulationes; inde & nouissi-
 „me per Constitutionem, lecti ex senatu & equestri ordine, qui de omnibus, de
 „quibus adhuc disceptatum, agant, salua relatione & approbatione transactorum
 „in proxime futuris comitiis: hoc adiecto, vt, si non impetrentur, quae iure exi-
 „guntur, Rex comitia extraordinaria duarum hebdomadum, publicatis simul, in
 „communem nobilitatis motum, restium litteris, vnis pro duabus, indicat, vt eo
 „celerius & certius obtineatur, quod frustra antea postulatum, *CONST. a. 1726. tit. Komisya z dworem Berl.* quam Commissionem Ordines in Comitiis conuo-
 „cationis probarunt. *KONFED. p. II.*



§. LVII.

IVRA LAUENBURGENSIVM ET BITOVIENSIVM.

Et nominatim, vt iura, priuilegia, immunitates, tractus Lauenbergensis & Bitouienſis ¹, tam eccleſiaſtica, quam ciuilia, prout per omnia, ſub immediato dominio Regni ², iisdem utebantur ³, iuxta iura ⁴ & conſtitutiones Regni ⁵ conſeruentur, prouidebimus, & ne incolae equeſtris Ordinis, vltra conſenſum vnanimem in comitiolis ſuis, tributis onerentur ⁶, apud aulam Berolinenſem bona noſtra officia interponemus.

¹ Sunt illi tractus, Pruffiae, vt vocatur, Polonicae, ac partem Palatinatus Pomeraniae conſtituerunt, qui conceſſi olim Ducibus Pomeraniae clientelari iure, redierunt ad parem cum caetera Pruffia conditionem, ſubque immediatum Regis Poloniae imperium, cum Vladislai IV. tempore, ſtirps Ducum Pomeraniae maſcula extingueretur. Durauit ille ſtatus, in annum 1657. „quo propter „armorum aduerſus Suecos coniunctionem, ac rationes alias, per pacta Brombergienſia, Electori Brandenburgico, Eiusque ex legitimo matrimonio poſteris „maſculis, vtraque praefectura, eodem iure, quo tenuerant olim Pomeraniae Duces ceſſit, his additis conditionibus: vt Elector Eiusque Succeſſores, ad ſingulorum Regum coronationes, conſiliarios aut officiales ſuos mittant, qui ius feudale, de praefecturis iſtis ad Regnum Poloniae pertinens, recognoſcant, & litteras eius recognitionis & renouationis feudi, quae gratis debent dari, a nouis Regibus accipiant; vt exercitium Religionis Catholicae, prout ad illud tempus „fuit, liberum ſit; iuriſdictio Epilcopi Vladislaienſis, & prouentus parochorum „& eccleſiarum integri maneant; cauſae matrimoniales, tam Nobilium, quam „plebeiorum, foro eccleſiaſtico relinquuntur; nobilitas iuribus, priuilegiis bonisque ſuis, eodem, quo ſub immediato dominio Regis Poloniae, modo, utatur fruaturque; decreta rerum iudicatarum ne violentur; gubernationis & ap- „pellationis eadem ſit ratio, quae ſub Ducibus Pomeraniae, ſaluis tamen priuilegiis; vt denique iura Patronatus Regia, Electori, & nobilibus ſi quae habeat, „iuxta priuilegia & uſum eorundem ſeruentur, ita tamen, vt ad Eccleſias Catholicas „parochiales, Elector ſacerdotes catholicos, ad commendationem Epilcoporum „Vladislaienſium, ab iisdem Epilcopis inſtituendos, praefentet. P V F E N D. de Reb. Frid. Wilh. L. VI. p. 388.

² Redierant tractus illi, ſub immediatum, vt loquimur, Regis Poloniae imperium, a. 1637. quo & Regno iungebantur. C O N S T. a. 1637. p. 9. tit. Rein- korporacya.

³ Habuerunt Bitauienſes & Lauenburgenſes, communia cum Pruffis iura, quibus ſaluis, ſuo tempore, ſub ditionem Electoris Brandenburgici tranſierunt, vt ex nota (1) conſtat. Acceſſit a. 1657. Reſcriptum Regium, quo cauetur: „noua „eorundem diſtrictuum infeudatione, iuribus, priuilegiis, immunitatibus & libertatibus nihil eſſe detractum, nec detrahendum, ſed vnicuique iura, iuxta „ſuam conditionem & ſtatum conſeruata eſſe, & conſeruatum iri. H I S T. P R. T. VII. Doc. p. 124. Firmatum hoc Reſcriptum Conſtitutione a. 1659. qua iterum

rum incolis illarum terrarum „antiqua iura, honores, praerogativae, consuetudines, & de bonis terrestribus, vti haereditariis allodialibus, libera dispositio ad „morem Regni, & qua ab immediata Regno incorporatione vsi, asseritur, „quare inscriptiones autenticae & manuales, contractus, intercisae, & quaeuis publicae & priuatae transactiones, processus, decreta quaeuis ac tribunalitia, in suo robore & valore, & in casu amissorum, vel quouis modo amittendorum bonorum terrestrium, liber ad Regem & Rempubicam recursus seruatur, saluo iure bonorum & personarum Ecclesiae Catholicae Romanae, saluo & vsu ac exercitio illius religionis, ac plena iurisdictione Episcopali, & iure Patronatus, illi, ad quem id pertinet. CONST. a. 1659. p. 31. tit. *Securitas. Michael, Iohannis Casimiri* Successor, in *generali Iurium confirmatione*, simul Lemburgi Bitouiaequae mentionem fecit. CONST. a. 1670. p. 7. Cuius exemplum, Reges, qui Ipsum exceperunt, ad nostram vsque aetatem, non solum secuti, sed etiam in PACTIS suis, iisdem, quibus in praesentibus, verbis, iura vtriusque tractus sibi curae fore, promiserunt. §. *O eliberacya*. Constitutionem vero anni 1659. *Augustus II.* a. 1699. ad Nunciorum terrestrium Prussiae preces, noua lege firmavit, idque, vt ipsis *Illius* verbis vtamur, „pro maiori securitate incolarum, quo circa antiquas libertates, „honores, praerogatiuas, consuetudines, & inuiolatam bonorum terrestrium possessionem, liberamque illorum dispositionem, tum quoque circa iudicia terrestria, castrensia & tribunalitia, cum officialibus loci illius, in integro maneant; simul illis ad mentem allegatae constitutionis, si dure habeantur, & iura in discrimine versentur, recursus ad Regem & Rempubicam seruatur. CONST. a. 1699. p. 35. tit. *Vtwierdzenie securitatis*. Per *Tractatum vero Varsauiensem* Cancellariis iniungitur, Iuribus Maiestatis, Patronatus, Nobilium & Ecclesiarum Catholicarum, cum alibi, tum in Terris Lauenburgensi ac Bitouieniensi attendere, ne quid contra leges & veterum pactorum fidem fiat. CONST. a. 1717. p. 11.

4 Quae in pactis Brombergensibus nota (1) in medium prolati, continentur.

5 Intelliguntur illae, quibus iura & priuilegia, vtriusque tractus roborantur, quasque nota (3) allegauimus.

6 Hac sciscendi in suis conuentibus tributa, facultate, sub immediato Regis Poloniae imperio gauisi, HIST. PRUSS. T. VI. p. 148. 170. quae cum caeteris iuribus, per Brombergensia pacta tacite ipsis seruata fuit.



§. LVIII.

DE DVCATV CVRLANDIAE NON ALIENANDO.

Similiter, vt Ducatus Curlandiae¹, ab externis praetensionibus liberetur², & Dux, Dominus Ferdinandus³, vt inuestitus⁴, iuribus suis vti, & ad possessionem bonorum suorum peruenire possit, & vt incolae huius Ducatus, Duci, licet pro nunc, ob impedimenta extranea absenti, in Regno tamen commoranti⁵, debitam praestent obedientiam⁶, coniunctim cum Republ. curas nostras indilate impendemus, saluis, huius Ducatus Nobilitatis & ciuitatum antiquis iuribus⁷. In auulsionem vero huius Ducatus, a Corpore Reipublicae, nunquam consentiemus⁸.

¹ Ducatus Curlandiae, quo vocabulo simul Sengallia continetur, Liuaniae olim pars, Ordini equitum Teutonicorum, qui & *Enfiteri* dicti, parebat. Saeculo XVI. cum Russorum vires longe praeuulerent, actumque fere esset de tota Liuania, Ordinis Magister Gothardus Kettler, in fidem & ditionem Regis Poloniae, Sigismundi Augusti, a. 1561. concessit. Fiebat id per mutua pacta, vt Liuania sub *immediato* Regis Poloniae imperio, Magno Lituaniae Ducatui statim iungeretur, iungenda deinceps & Poloniae, nisi Regni Ordinibus aliter visum fuerit; Ordinis autem Magister, Ducalem titulum, ad instar Ducis in Prussia, cum omni dignitate, insignibus & priuilegiis Ducalibus recipiat, ita, vt Regis Poloniae Vasallus feudatariusque Princeps sit & habeatur. Nouo huic Duci, Curlandia & Sengallia in feudum collatae, vt easdem Ipse, eiusque posterii, ex linea masculina descendentes, habeant teneantque. *CHYTRAEI Saxonia p. 537.* Haec Ducis Ducatumque Curlandiae & Sengalliae prima origo, qui cum suo Duce, in Comitibus Lublinsibus a. 1569. vt olim Lituaniae, Regno pariter iungebantur, vt perpetuis temporibus, in clientela & defensione Regis, Regni & M. Ducatus permanerent. Rex vero, quod sperabat, Ducem eiusque posteros, in ea fide, voluntate, subiectione, quam sibi Regnoque cum Magno Ducatu Lituaniae iuncto, illius legati detulissent, constantes permanuros & firmiter perseveraturos, vicissim suam Regnique defensionem ac conseruationem omnium priuilegiorum, libertatum, immunitatum iis concessarum, libertatibus Regni tamen non aduersantium, pollicebatur & promittebat. *Corpus nouum CONST. T. II. p. 806. HENNINGII Chron. Liv. f. 49.*

² Sunt enim exterorum nonnulli, qui sibi ex Curlandia quaedam deberi, asserunt, in quorum postulationes, vt inquireretur, ac de singulis ad Regem in frequentibus Comitibus referretur, iam a. 1717. ex senatorio & equestri Ordine Commissarii nominati, qui in Curlandiam se conferrent, seriam inuestigationem, de natura, legalitate & realitate, eorum quae peterentur, facturi, documenta partium lustraturi ac annotaturi. *CONST. a. 1717. p. 75. tit. Xiestwo Kurlandzkie.* In Comitibus vero Conuocationis a. 1733. Primati eiusque Consiliariis commendatum, currare, vt Curlandia tanquam Reipublicae feudum, externis praetensionibus eximatur. *KONFED. p. II.*

3 Ex mascula stirpe Gothardi vltimus, iam octogenario maior, qui, fratris filio, in ipso aetatis flore ac intra matrimonii initia a. 1711. sine sobole, extincto, in Ducatus successit.

4 Solebant noui Duces, a Rege publice & solenni more feudo insigniri, & cum illud a. 1683. Fridericus Casimirus per legatum suum reciperet, cautum scito publico, ne id in exemplum traheretur, sed vt in posterum ipse Dux perageret, quae leges clientelae in adeundis Ducatibus exigerent. *CONST. a. 1683. p. 5. tit. homagium.* Datum tamen fuit prouectae aetati, & singularibus hodierni Ducis erga Rempublicam meritis, vt per legatum hoc officio defungeretur: *CONST. a. 1726. p. 4.* quod Eius nomine, a. 1731. Varsoviae Fridericus Gothardus a Bulov, iam Regis a consiliis sanctioribus, praestitit.

5 Iam plurimos annos Gedani agit, vt perpetuam sedem ibidem fixisse, non obscure videatur.

6 Quae Duci cum sua nobilitate intercedunt controuersiae, quaeque aliunde obueniunt impedimenta, nostrum non est exponere. Altius ingrederemur priuata & domestica Curlandiae negotia, quam fert praesentis instituti ratio. Egerunt causam suam coram Sacra Regia Maestate, nobiles, egit & Dux Serenissimus. Secuta a. 1717. Regis & Reipubl. Commissio, cui facultas concessa, mutuas lites diiudicandi, & in quo aberratum, secundum antiqua iura ad pristinam orbitam reducendi, salua tamen appellatione a sententia definitiua, ad iudicia regni relationum, iuxta cadentias Curlandicas. *CONST. a. 1717. p. 75. tit. Xięstwo Kurlandzkie.* Id negotii & alteri Commissioni a. 1726. mandatum est; *CONST. a. 1726. p. 5.* nec minus in Comitibus conuocationis, ad Primatis & Consiliariorum Illius curam relatum, vt Dux Ferdinandus, vigore inuestiturae, possessionem Ducatus, quam primum adeat, & recognitionem sui, ab incolis Curlandiae, cum debita obedientia obtineat. *KONFED. p. 11.*

7 Habuerunt Curlandi sua iura, iam olim sub Ordine Teutonico, quibus saluis, Se mediato Regis Poloniae imperio submiserunt. Qui & „omnia eorum „iura, beneficia, priuilegia saecularia & ecclesiastica, praesertim Nobilium, tam „simultaneae inuestiturae ius, quam & libertatem gratiae, in successione haereditaria ad vtrumque sexum, superioritates, praecminentias, dignitates, possessiones, „libertates, transactiones, plebiscita & immunitates, denique & iurisdictionem „totalem iuxta leges, consuetudines & mores antiquos, Se confirmaturum promissit. Per prima eadem pacta, „Principi, ciuitatibus & subditis omnibus, cuiuscunque Ordinis vel status fuerint, liber vsus religionis, cultusque diuinus & „receptorum rituum, secundum Augustanam Confessionem, in suis Ecclesiis, „totiusque rei ecclesiasticae integra administratio, sicut eam haecenus habuerunt, „libere permittitur, adeo, vt in ea nec Ipse Rex vllam mutationem facturum, neque, vt ab aliis fiat, concessurus sit. Antiquis & noua accesserunt iura, quae in allegatis pactis recensentur, *CHYTRAEI Saxon. p. 530. 531.* quorumque integritati iterum prospectum, cum Curlandia Poloniae iungeretur, vt ex annotatione prima patere potest. Eadem Regis & Reipubl. nostra aetate mens fuit, dum per *CONST. a. 1717. p. 75. tit. Xięstwo,* Nobilitatem Curlandiae, circa pacta primaeua, indigenatus beneficia ex iisdem competentia, decreta comitialia & commissorialia, formulam regiminis & statuta a. 1617. priuilegia, iura, immunitates, consuetudines, & constitutiones in illius rem sancitas, iuribus Principis, & Nobilitatis nil derogando, plene volunt custodiri. Pariter per *Traętatum Varso. eiusdem*

dem anni prouifum, vt Cancellarii iura nobilium Ducatus Curlandiae & Semgaliae fibi habeant commendatiffima. CONST. a. 1717. p. II. In CONST. a. 1726. p. 4. 5. praeter caetera iura, libertates & priuilegia, Curlandi fecuri redduntur, exercitium Auguftanae Confessionis, cum quoad Remp. quodque per pacta fubiectionis fibi afferuerunt, cum pacifico vfu & conseruatione illius religionis, caeterisque illius ritibus, fecundum obloquentiam dictorum pactorum, liberum fore, neminemque ad illius mutationem coactum iri, faluo iure & vfu Religionis Romano-Catholicae, in formula regiminis praefcripto, & per Constitutionem a. 1678. approbato: quae Constitutio a. 1726. qua exercitium Auguftanae fidei & caeterorum rituum, per confoederationem vltimi interregni p. II. firmatur.

8 Aeternum est inter Poloniam & Curlandiam vinculum, prouifumque a. 1589. vt deficiente Gothardi mafcula ftirpe, ad modum, quo olim Liuonia, Regno immediate maneret iuncta. VOL. CONST. p. 512. tit. *Xięstwo*. Creuit retinendi Curlandiam cura, progenie priorum Ducum, in Ferdinando ad finem vergente, promifitque peculiari diplomate *Auguftus II.* „eandem post fera fata „moderni Ducis Ferdinandi, vltimi poffefforis, sine prole mafcula decedentis, „fecundum pacta aeuiterna, a quoquam auelli haud paffurum; fubftitutionem „nouu cuiuscunque Principis infeudandi, neque feperatim, neque coniunctim cum „Ordinibus Reipubl. concessurum; ac neminem eam ob rem auxilio adiuturum, „aut in tutelam recepturum. CONST. a. 1726. p. 2. Secuta Constitutio, qua „inhaerendo pactis aeternae fubiectionis, & incorporationis abfolutiffimae & ple- „niffimae, sine omni referuatione, libere, rite & legitime ab vtrinque stabilitis, „& iurata fide confirmatis, fimul referendo fe ad Constit. a. 1589. deficiente ftirpe „mafcula, hodierni Ducis Ferdinandi, ex linea Kettleriana procedentis, faluis per „omnia iuribus, poffeffionibus, ac praerogatiuis Eius, quamdiu vixerit, cum „omnibus attinentiis & contingentiis fuis antiquis, Regno & M. Ducatui adiungitur „& incorporatur; incolae cum fuis iuribus & priuilegiis, ad iura, honores & immu- „nitates Regni & Lituaniae admittuntur; illisque auxilia aduerfus omnes vfurpa- „tiones & quosuis insultus hoftiles, omni fubftitutione noui Principis infeudandi, in „perpetuum abrogata, offeruntur. A. 1727. venerunt Regis & Reip. nomine, „conftituti in prioribus Comitibus Commiffarii, in Curlandiam, qui futuri regimi- „nis formam, quando immediate Regi fubeffet, descripferunt. His occurrendum „fibi credidit Refp. ne Curlandi ad nouam Ducis electionem redirent, irrita quam „a. 1726. in Mauritio Saxoniae Comite peregerant. Et illi quidem nolunt auelli „a Polonia, neque *mediato* Regis imperio eximi, fi modo fibi, veteri regimine fal- „uo, fuo fubeffe liceat Duci. In hoc iam voti fui facti compotes, quod in co- „mitibus hoc anno feliciter habitis, per publicam legem, nouus Dux, post fata praefentis, promiffus, more antiquo in clientelam Regis recipiendus.



§. LIX.

SAL QVARTVALIS.

Quoniam¹ sal Reipublicae trimestris seu quartualis (*sol Suchodniowa*)² nobilitati, respectu bonorum terrestrium, ex falisfodinis Bochnensibus & Vielicensibus, vt & ex Oeconomia nostra Sambonensi, extradi solet³, spondemus, respectu eiusmodi bonorum terrestrium, dictum sale, secundum antiqua regestra⁴, omnibus Palatinatibus & terris, iuxta iura antiqua & consuetudines concessum iri⁵: & quidem proximi Palatinatus, ipsi sibi hunc sale petent, remotioribus autem, in loca constituta⁶ nostris sumtibus, pretio iuribus descripto⁷, subuehi curabimus: cui rei attendere, magni Regni Thesaurarii obstructi erunt. Administratores vero falisfodinarum⁸, sub amissione contractus, & poenis legibus descriptis, sale erogare tenebuntur, ad instantiam, Palatinatum, terrarum & districtuum. Et si administratores, aut quocunque modo dicti tenentarii, ex falisfodinis, sale eiusmodi non erogauerint, liberum erit cuilibet Palatinatui & terrae, illos per instigatorem suum ad tribunal citare, inter causas fisci, ex speciali regestro, & poenas in eos vrgere, vt in constitutione anni 1654.⁹ & aliis antiquis descriptae sunt. Terrae autem Czerscensis, Lomzensis, Nürscensis, & sigillatim Czechanoviensis¹⁰, quae maxime ab aliis laesa, penes iura antiqua anni 1607. & consuetudines seruari debent, sine diminutione tamen prouentuum mensae Regiae.

¹ Quae de sale spondentur, praeter ea, quae in fine huius §. de Terris Czerscensi Lomzensi &c. occurrunt, iisdem plane verbis in *Michaelis & Iobannis III. PACTIS §. Ponieważ tey Rzeczyp.* leguntur. Nihil quidem horum in ipsis pactis *Augusti II. contra in PROPOSIT. §. Ponieważ tey Rzeczyp.* Eiusdem Regis, quae pactis adiectae, integer §. si ea, quae in fine terram Czechanouiensem tangunt, exceperis, habetur. Sunt tamen his pactis leges vetustiores, quae sale iusta copia subuehi vendique iusto pretio praecipunt. *Sigismundus I.* promisit a. 1511. copiam salis se esse deuecturum ad omnes terras, ad quas nauibus deportari soleat, vt quaeque praedictarum terrarum, sale, vti antiquitus solita, iam copiose vti possit, mandata Palatinis cura, vt iusto pretio a mercatoribus, Nobilitati & vulgo vendantur. *PRIL. Stat. p. 407. HERB. Stat. tit. Sal. Idem a. 1532.* recepit, salis venditionem & subministrationem ita se procuraturum, vt & sal pretio solito vendatur, & copia illius, quoad fieri poterit, vbique habeatur. *PRIL. p. 408. HERB. l. c.* Ad Patris exemplum, filius *Sigismundus Augustus*, sufficientem suis dominiis sale, iuxta iura eo nomine conscripta, vult prouidere. *PRIL. l. c. HERB. l. c.*

² Dicitur

2 Dicitur sal Reipbl. quod ex publicis fodinis depromitur, & trimestris seu quartualis habet nomen, quia nobilibus per trimestria, diuendi solet.

3 Pertinent memoratae salisfodinae ad bona mensae Regiae, vt ex iis, quae ad §. XLV. dicta sunt, constat. Recipit inde salem Nobilitas, certo pretio legibus definito, quodque Constitutiones a. 1601. tit. *Sol*, VOL. CONST. p. 756. anno 1623. p. II. tit. *Soli*, a. 1654. p. 10. tit. *O wydawaniu*, & aliae expriment.

4 Volunt leges, vt Nobilitas in suum tantum vsum salem recipiat, nec vendendo eundem, iure suo, in imminutionem Regiorum prouentuum, abutatur. Ius hoc, ipsis bonis terrestribus haereditariis inhaeret, quare respectu illorum, sal conceditur, & quidem pro diuerso bonorum terrestrium numero, diuersaque eorundem conditione, aliis maiori, aliis minori copia: idque ad fidem indicis seu registri, in quo descriptum est, quantum respectu bonorum possit exigi.

5 Quo ergo Nobilitas, hisce suis iuribus & consuetudinibus, in recipiendo sale vteretur, decreta fuit a. 1717. commissio, quae salisfodinarum statum accurate inspiceret, eademque tolleret, vnde forte Nobilitati damnum aut impedimentum, quo minus suo iure gauderet. CONST. a. 1717. p. 64. tit. *Redintegracya*. Placuit alia Commissio in Comitii conuocationis, cui praeter caetera iniunctum, prouidere, vt Palatinatus & terrae, quibus adhuc deberetur, salem trimestrem reciperent. KONF. p. 26.

6 Dicuntur in legibus camerae, & depositaria, quod in iis sal deponitur.

7 Non enim gratis sal Nobilitati datur, sed venditur, minori tamen pretio, quam aliis. Illud pretium est legibus definitum, quod nota (3) monuimus, repetitumque est in Constitutione a. 1654. vt gleba salis, Polonis *balwan* dicta, Nobilibus, florenis quatuor, tonna autem, omnibus incolis cuiuscunque Ordinis & conditionis fuerint, florenis sex veneat. CONST. a. 1654. p. 10. tit. *O wydawaniu*.

8 Sunt quibus salisfodinae locatae, de quibus ad §. XLV. dictum.

9 In qua p. II. poena trium millium marcarum, cum refusione damnorum, & salis restitutione legitur.

10 Memoratae terrae ad Masouiam pertinent, continetque allegata constitutio pretium, quo nobilibus sal ibidem vendi debeat. VOL. CONST. p. 846. tit. *O soli na skladach*.



§. LX.

NOBILITAS LIBERE VTATVR FODINIS IN
BONIS TERRESTRIBVS.

In hoc etiam securum reddimus ordinem equestrem, quod si in alicuius bonis inueniantur fodinae metallorum, salis, sulphuris & alius generis, in fundo terrestri, nemini in fodiendo, vtendo & vertendo in commodum suum, neque per Nos, neque per quemuis alium, perpetuis temporibus, impedimentum aliquod afferemus ¹.

¹ Iam per *Articulos Henricianos*, Nobilibus ea, quae in ipsorum fundis proueniunt, asseruntur, adeo, vt nullo tempore in possessione fodinarum, siue salis, siue metalli, turbari debeant: VOL. CONST. p. 255. §. *Aby waplivość*. quod a *Stephano* repetitum. VOL. CONST. p. 277. Post temporis interuallum non modicum, hoc Nobilitatis ius, *Michaelis PACTIS* insertum, §. *fodinas*, ac inde in *Iohannis III.* §. *citato* translatum: in *Augusti II.* pactis omissum, locum inter *Illius PROPOSITIONES* §. *fodinas*, inuenit.

§. LXI.

DE FODINA, CVNIGVND A DICTA.

Compensationem, pro fodina salis, *Cunigunda* dicta, Magnificis & Generosis *Lubomirscis*, iuxta *Constitutionem* anni 1726. ad effectum perducere declaramus ¹.

¹ *Illustre* in *Polonia* *Lubomirsciorum* nomen, obscurum potest esse nemini. Inter possessiones, quas bene multas, gens haec possidet, est villa *Swiercz* in *Palatinatu Cracouiensi*, prope *fodinas Regias Vielicenses*. In hac olim, *fodina salis, Cunigunda* postea dicta, instructa fuit, querelae iam *Vladislai IV.* tempore, causa, ac si inde damnum *fodinis Vielicensibus*, quodque illarum prouentus non leuem recepturae accessionem, si *Cunigunda* illis adiceretur. Qua ex causa decreta in *Comitiis a. 1635.* Commissio, quae nouam *fodinam* lustraret, ac de permutanda, cum aliis *Reipublicae bonis*, cum *Stanislao Lubomirscio*, *Russiae tunc Palatino*, ageret. CONST. a. 1635. p. 24. tit. *Komisarze*. Verum non perfecit negotium Commissio, potius in *PACTIS Michaelis*, §. *fodinas*, possessio *Cunigundae, Lubomirscis*, perpetuis temporibus promittitur, ita, vt turbari in eadem a *Regibus* haud debeant: addunt *Iohannis III. PACTA* §. *fodinas*, liberum *fodinae vsum*, salisque venditionem, sine omni impedimento *Administratorum & officialium, Regiarum salisfodinarum*: quod in *PROPOSIT. August. II.* §. *fodinas*, pactis *Eius* adiectis, iisdem verbis repetitur. Nihilominus in *Regia instructione* ad conuentus particulares a. 1678. postulatum, vt ad auertendam ruinam *fodinarum Vielicensium*, easdemque quam optime constituendas, nunciis *Palatinatum* ad *Comitia* committeretur, rationes inire, quibus *Lubomirsciorum Cunigunda, salisfodinis Vielicensibus*, salua compensatione iungi posset. Nostra aetate audita querela, suffodi per *Cunigundam* *fodinas Regias*, metumque esse, ne actis cuniculis in Re-

gii Theſauri grauem iniuriam, corruant. Cui malo, vt in tempore occurreretur, prouidendum erat Commiſſariis, qui a. 1717. ad luſtranda bona Oeconomica, ac in priorem ſtatum reſtituenda, nominari debebant. *CONST. a. 1717. p. 64. tit. red-integracya.* Hi eximebant antiquae poſſeſſioni *Cunigundam*, iungebantque Regiis fodinis. Actum deinde de compensatione, delegatique a. 1726. ex ſenatu & equeſtri Ordine, qui eandem adinuenirent, ſalua ad proxima comitia relatione, ac in iisdem approbatione, *CONST. a. 1726. tit. Komif. względem Szybu:* quod in comitiis conuocationis a. 1733. iis, a quibus falisfodinae luſtrandae, iterum iniunctum, ſic, vt de illa re, quo approbaretur, ad Comitia coronationis referrent. *KONF. p. 27. §. 83.*

§. LXII.

OECONOMIA OLCVSSIENSIS.

Vt Oeconomia Olcuſſienſis¹ incrementum accipiat, & ad antiquos prouentus, per iniuriam imminutos, reducatur, curabimus², ſaluis ſaluandis.

¹ Oeconomia dicitur, quod ad bona Regia menſae pertinet. Eſt autem *Olcuſſia ſiue Ilcuſſia* in Palatinatu Cracouienſi, plumbi & argenti olim ferax. Sed diu iam neglectae fodinae, idoneos foſſores, metallorumque gnaros deſiderant, quibus ſubuenire poſſet Saxonia.

² Promiſit in ſuis *PROPOSIT. §. Zabiegaiqc, Auguſtus II.* extremae rui-nae huius Oeconomiae occurrere, ac quaecumque in eius reſtitutionem decreta, exequi, nullo perſonarum habito reſpectu.

§. LXIII.

FACULTAS REGI CONCESSA, ADEVNDI PER
INTERVALLA SAXONIAM.

Et quoniam dominia noſtra Saxoniae haereditaria, propter ingentes ad eorum ſtatum pertinentes neceſſitates, carere noſtra, in ſuis viſceribus praefentia, non poſſunt; proinde ex conſenſu Ordinum¹, iuxta Conſtitutionem anni 1717.² habito reſpectu Conſtitutionis Lublinenſis 1703.³ abutum noſtrum & commorationem ordinabimus: priuilegia tamen⁴ ibi, & publicas expeditiones⁵ non extrademus, ſed omnia, ad reditum noſtrum in viſcera Regni, aut in Eius fines⁶, differemus, exceptis militaribus & ſpiritualibus⁷.

¹ Abiit clam ex Polonia, Ordinibus inſciis, Henricus, neque rediit vnquam. In pactis *Sigismundi III.* conuenit, vt, ſi mortuo Patre, Sueciae res eius praefentiam deſiderant, eo ſeſe cum conſenſu omnium Ordinum Regni & M. D. L. recipere liberum eſſet. *VOL. CONST. p. 452. §. 1.* Inuiſit is Patrem vi-
vum

vum adhuc, Reualiae in Esthonia a. 1589. consentientibus tamen, vt perhibet PIASECIVS *Chron. p. 75.* Ordinibus: ac postea scripto promisit, si defuncto Patre, in Sueciam abiturus esset, de reditu in Poloniam sufficientem Se daturum cautionem. PIASEC. *Chron. p. 101.* Obiit Parens a. 1592. & sequenti, Ordinibus consentientibus, VOL. CONST. *p. 635.* abiit in Sueciam *Sigismundus*, illius statum ordinaturus: data prius de reditu intra annum, & quod compositis Sueciae rebus, perpetuo in Polonia degere velit, cautione. PIASEC. *p. 109.* Adiit tamen iterum Sueciam a. 1598. impetrato rursus Ordinum consensu, ac reditu a Rege singulari diplomate promisso. VOL. CONST. *p. 686.* PIAS. *p. 156.* Vladislaus autem IV. iuit ad thermas Badenses in Austriam, ignorantibus Ordinibus, PIAS. *p. 503.* sed secuta lex perpetua a. 1641. quae prohibet, Reges sine expresso omnium Ordinum consensu, vltra Regni fines iter instituere. CONST. *a. 1641. p. 4.* Iohannes III. cum ad fontes calidos extra Regnum excurrere vellet, retulit rem ad Senatus consilium, & post consensum, mors proposito intercessit. *Epist. ZAL. T. II. p. 1.*

2 In *Traſtatu Varſavienſi* a. 1717. qui Constitutionibus illius anni insertus, p. 10. Cancellariis Regni & Lituaniae, iniungitur: „attendere, ne Sacra Regia „Maieſtas, quando Eidem, peractis quolibet biennio Comitibus, non omittendo ne- „gotia Reip. grauiora, in Saxoniam proficiſci placuerit, vltra tres meſes quouis „anno, vel ſex per biennium, non computando viae tempus, inſuper ſaluo vſu „Conſtit. Lublinenſis a. 1703. p. 19. ſi reparandae ſanitatis neceſſitas fuerit, ibi- „dem moretur, neque vacantias, nonniſi in Polonia conferendas, diſtribuat: ſecus „ſi fiat, edocendus de eo Regni Primas, redeundumque qui ex Cancellariis pe- „nes Regem fuerit, in Regnum.

3 Roborata eſt haec Conſtitutio, *Traſtatu Varſau.* modo allegato, illaque conceditur Regi conſulendo valetudini, tempore commodo, poſt pacatam Remp. in aſſiſtentia Senatorum, officialium, aulicorum Regni & Lituaniae, extra Regnum proficiſci. CONSTIT. *a. 1703. p. 19. tit. Pozwolenie.*

4 Quoties vel dignitates, vel bona Regia vel alia conferuntur.

5 Continent illae negotia, quae ad omnem Remp. pertinent.

6 Quare *Augustus II.* Fraustadium, aut in alium maioris Poloniae prope fines locum, in paucos dies excurrebat, vt vacuas dignitates conferret, litteris nomine Regio publicandis ſubſcriberet, & caetera, quae ad Rempubl. pertinerent, perageret, ſi per alia negotia Saxoniam diſcedere nondum liceret.

7 Poſſunt ergo in Saxoniam Episcopi & Abbates nominari, poſſunt non minus praefecti militares conſtitui.



§. LXIV.

M O N E T A.

Prouentus ex moneta Regni & magni Ducatus Lituaniae, quoniam ad Rempublicam pertinent, neque Nos, neque Successores, ius in illos, Nobis vindicabimus, nec etiam monetam ex consensu Senatus cudi iuebimus, iuxta Constitutionem anni 1632.¹ verum de ordinatione monetali, Regni & M. D. Lituaniae, non alibi, nisi in Comitibus agemus². Et quia per occlusionem officinarum monetali, Respublica magnum passa damnum, curabimus, habito consilio cum Ordinibus Reipublicae, vt officinae aperiantur, ac iuxta ligam Imperii & vicinorum Principum, moneta argentea & aurea³ cudatur.

¹ Prouentus ex re monetali a. 1590. cum ordinarentur redditus Regii, illis fuerunt adscripti. VOL. CONST. p. 577. tit. rationes. Postquam vero numi in dies deteriores cuderentur, & a plurimis culpa in studium augendi Regios prouentus conferretur, erat in votis, vt Rex lucro hoc Reipubl. cederet, quo eadem malo mederetur, ac numos sinceriores procuraret. Sigismundus III. in Comitibus a. 1632. duobus circiter ante obitum mensibus, quo Ordinibus, quorum consensu, diuersos capitaneatus & tenutas soboli suae contulerat, gratiam referret, redditus ex moneta, post sua fata, suo & Successorum nomine, in Rempublicam aeternis temporibus transtulit, idque in Regni vtilitatem, quo in posterum melior moneta cuderetur. CONST. a. 1632. p. 3. Post mortem Sigismundi III. filius Vladislaus IV. in PACTIS suis *Iżza śmiercią* cauit, neque Se, neque Successores sibi redditus ex moneta, perpetuis temporibus vindicatuos: quod a singulis Regibus in pactis repetitum.

² Res monetalis nonnisi Reipublicae consensu ordinari consuevit. Iam *Casimirus M.* a. 1368. „de consilio & assensu Baronum & Procerum statuit, quod vna moneta in toto Regno haberi, eademque perpetua & bona in valore & pondere esse debeat. LASC. Stat. f. 32. p. 2. PRIL. Stat. p. 435. Vladislaus Jagello pollicitus, „quod a modo & in antea, nunquam absque consilio, suafu, & consensu & annuentia speciali Praelatorum & Baronum Regni, monetam currentem in Regno, vel aliam extraneam, aut de nouo inuentam cudere faciet, aut cudi permittet. LASC. f. 48. p. 2. PRIL. l. c. Idem a. 1430. nomine filiorum promisit: „quod postquam vnus illorum in Regem electus, scepra Regni amplectetur, monetam ex quocunque genere metalli absque consensu & consilio speciali Praelatorum & Baronum cudere non concedet. DLVGOS. L. XI. p. 539. LASC. f. 51. p. 1. PRIL. l. c. Quare Sigismundus Augustus, quo se ad Maiorum exempla componeret, monetam tantum consensu in comitiis, secundum iura eo nomine scripta, cudere voluit. VOL. CONST. p. 4. §. *chcacię*. PR. l. c. Vt largius videatur locutus *Konarscius*, Posnaniensis Episcopus, in Oratione, coram *Henrico* in Gallia habita, quasi monetam cudere ab vnus Regis pendeat voluntate. FRED. Hist. Henr. p. 97. Contrarium tum ex modo dictis, tum ex iis, quae ante & post *Henricum* de moneta in comitiis cum Ordinibus acta, con-

flare potest. Per PACTA Vladislai IV. & Iohannis Casimiri §. *Iż za śmiercią*, monetae ordinatio, Reipublicae arbitrio plane servatur. Idem fit a Successoribus, §. *Iż za abdykacją* & §. *Iż prowent.* additurque, ne moneta ex Senatus consulto a Rege cudatur, sed ut de ea saltem in comitiis agatur.

3 Licet proventus ex moneta, a Rege ad Rempublicam peruenisset, non ideo tamen numis melius consultum. Publica inopia, quae per bella & domesticas turbas, Iohannis Casimiri tempore, summā fuit, ac priuatorum mala fides, conflarunt pecuniam, quae priori longe vilior, rem familiarem gravissime afflixit. Quo ergo aduersus hoc malum remedium pararetur, in comitiis conuocationis a. 1668. Ordines officinas monetales, vsque ad noui Regis electionem claudi iusserunt. KONFED. a. 1668. p. 21. §. *Cbcgc.* Electo Michaele, clausae nihilominus manebant officinae, neque toto Eius regimine aperiebantur, sed Iohannes III. in PACTIS suis §. *Iż prowent.* curae sibi fore promittebat, ut post collata cum Ordinibus in comitiis consilia, officinae quam primum recludantur, & pecunia iuxta ligam imperii & vicinorum Principum, tam ex argento, quam ex auro cudatur. Apertae etiam publica lege a. 1677. officinae; CONST. a. 1677. p. 7. tit. *Menica*, sed clausae iterum a. 1685. vsque ad futura comitia, CONST. a. 1685. p. 8. tit. *Zawaracie*, simul ex senatorio & equestri ordine nominati, qui ad diem 24. Septembris, accitis Ducis Curlandiae, & maiorum Ciuitatum Prussiae, ius cudendae monetae habentium, delegatis, nec non aliis quorum *interfit*, cum iis, qui Caesaris & Electoris Brandenburgici nomine adfuturi, de valore & qualitate numorum, consilia ineant: eo fine, ut quidquid hanc in rem statutum fuerit, ab omnibus, sub rigore & poenis, in violatores pactorum & pacis publicae sancitis, in quouis foro, ad cuiusuis instantiam irrogandis, obseruetur. CONST. a. 1685. p. 15. tit. *Koaekwacya.* Coepit commissio demum die 11. Febr. sequentis anni, praesentibus, praeter Polonos, Electoris Brandenburgici Consiliario Sculteto, ac Gedanensium Syndico, neque tamen alia res conuenit, quam, ut commissio in diem 24. Sept. prorogaretur. Aderat tunc Caesaris nomine, Baro Neidhard, placebatque per priuata colloquia, quod ex publica consultatione nullus sperabatur fructus, rem integram ad comitia differre. Verum ex Senatus consulto, a. 1688. commissioni pro nouo congressu, vltima Maii dies constituebatur, sed & ille frustra fuit, ne quidem praesentibus, quorum adesse intererat, id tantum actum, ut monetale negotium iterum ad comitia prorogaretur. Re ergo hoc modo infecta, non apertae officinae, sed Augustus II. ad exemplum Iohannis III. parem in recludendis illis, ac cudenda ad ligam imperii & vicinorum Principum moneta, curam, per PACTA sua §. *Widzac iednak*, promittere necesse habuit. Commendatum etiam saepius a Rege, Ordinum consultationibus in comitiis, negotium monetale, non tamen effici potuit, ut eorum decreto officinae recluderentur.

§. LXV.

LAPIDES REIPUBLICAE PRETIOSI.

Lapidibus Reipublicae pretiosis uti, & Thesaurum aperire, etiam ex Senatus consulto, nemini permittemus, sine speciali Reip. consensu¹.

¹ Regia insignia, ac pretiosa alia Reipublicae, in Thesauro Regni, qui Cra-couiae est, seruantur. Hic diuersis clauibus, quae in diuersorum manibus sunt, clau-

clauditur & referatur, idque omnium Ordinum consensu. Sanciunt enim *Articuli Henriciani*: vt corona Regni Poloniae, in Thesauo Regni Cracouiae custodiatur a Thesaurario, sub sigillis & clauibus, horum Senatorum, Castellani Cracouiensis, Posnaniensis, Vilenensis, Sendomiriensis, Califfiensis & Trocensis, qui tamen aperire non debeant, nisi consensu communi omnium Ordinum. VOL. CONST. p. 256. §. *Korona*. p. 277. §. *Korona*. PACTA pariter Michaelis, Iohannis III. & Augusti II. idem praecipunt §. *Kleynotow*, scilicet, non ex Senatus consulto, sed consensu speciali totius Reipublicae, Thesaurum esse aperiendum. Fuit ergo a. 1670. omnium Ordinum consensu referatus Thesaurus, vt corona aliaque in coronationem Reginae, Varfauiam deferrentur. CONST. 1670. p. 12. tit. *Koronacya*. Quod & factum a. 1673. cum in alios vsus, nonnulla pretiosa recipienda essent. CONST. 1673. p. 17. tit. *Komisyja*. Nec minus ratum habuit Respublica, cum a. 1700. ex Thesauo depromerentur, quae Electori Brandenburgico, ex nouo pacto, quo reddebat occupatam a Se Elbingam, pignori tradebantur. *Epist. ZAL. T. II. p. 906. 908.* Anno vero 1726. constitutum, vt referato Thesauo, omnia ea reponerentur, quae olim cura Primatis *Stanislai Szembek*, propter bellum Suecicum, vltra Regni fines, in loca securiora abducta fuerant, ac iam a cognatis defuncti Primatis seruabantur. CONST. 1726. p. 59. tit. *Oddanie*. Merito ergo generalis, post Regis electionem inita confoederatio, de legibus violatis quæsta, cum inscia Republica referatus Thesaurus, ac abductæ inde essent coronae. KONF. §. 13. Caeterum auctoritate Reipublicae, non tantum aperitur Thesaurus, sed etiam lustratur, ac indices eorum, quae in illo habentur, conficiuntur, ex Senatorio & equestri ordine, qui negotium illud peragant, nominatis. Fit hoc non tantum Rege viuento, sed & Eodem defuncto, Interregni tempore, vt ex confoederationibus patet.

§. LXVI.

DE MENSIBVS MILITARIBVS.

Mensium militarium, qui *Towarzyskie* dicuntur, vt & praefectorum auctoramenti extranei¹, in actuali obsequio personaliter existentium, in distributione panis bene meritorum², peculiarem habebimus rationem³.

¹ *Towarzysz* vocatur miles, auctoramenti Polonici, hoc est commilito, vnde mensès, qui illis vtilès sùnt, *Towarzyskie* appellantur. Praefecti vero auctoramenti extranei sùnt, qui Ordines inter Dragones, aut si mauis equites desultores, & pedites ducunt. De vtroque auctoramento dictum in superioribus.

² Veniunt hoc nomine bona Regia, Capitaneatus, tenutae & aduocatae, vt suo loco monitum.

³ Cum milites in Comitibus a. 1662. de plurimis quererentur, ac diuersa postularent, hoc inter caetera exigebant, vt per vices, vno anno togati ciues, altero milites, vacantium ex Regis munificentia participes fierent. Ad quod Regis nomine responsum: „cognoscere S. R. Maiestatem, distributionem in emeritos praemiorum, ad Se pertinere, & in eum diem Se omni studio laborasse, quo virtuti „digna praemia conferrentur, sed voluntatem Principis, facultatem bene faciendi „haud exaequasse: quo tamen aequissimo postulato satisfiat, quatuor menses in

„anno designari, quibus, quidquid bonorum Reipublicae, extincto fati iure possessorum, sub potestatem suae Maiestatis deuenit, omne id viris militia claris tribuendum. К о с н о в. *Annal. Clim. III. p. 21.* Secuta est in iisdem comitiis constitutio, qua Rex promittit, capitaneatus, tenetas & terrestria munia, quae singulis annis, per menses Septembrem, Octobrem, Nouembrem & Decembrem, ad distributionem Regiam redierint, non nisi in militia bene meritis, habita in primis commendationis Ducum exercitus, ratione, collatum iri, salua electione ad munera terrestria, saluis capitaneatibus cum iurisdictione, ac muneribus terrestribus, in Palatinatibus & terris possessionatis, concedendis. *CONST. a. 1662. p. 10. tit. gratitudo.* Reuocauit sibi hos menses militares in memoriam Augustus II. ac curae sibi eosdem fore, in PACTIS suis §. *Za honory*, promisit.

§. LXVII.

ELECTIO ABBATVM IN MONASTERIIS OLIVENSI ET PELPLINENI.

Ordinis Cisterciensis monasteriorum Oliuensis & Pelplinensis iura, priuilegia, signanter liberam Abbatum suorum electionem¹ manutenebimus, hoc praecauto, vt personas nobiles, non plebeias² eligant, cuius electionis approbationem nobis reseruamus.

¹ Duo haec monasteria, sita in Prussia, in Pomeraniae Palatinatu. Abbates illis praesunt, quos a se eligendos esse, monachi asserunt, aliis pro Regia nominatione, ex Patronatus iure, nitentibus. Ius tamen eligendi confirmarunt Reges, alleganturque Sigismundi Augusti, Vladislai IV. Iohannis Casimiri & Michaelis litterae. *Epist. ZAL. T. II. p. 791. f.* Inde Ordines Prussiae, aliquoties hanc Abbatum electionem, suis ad Regni comitia nunciis commendarunt, ac omissis exemplis aliis, a. 1678. illis iniunxerunt, priuatim Regi supplicare, vt monasteria Oliuense & Pelplinense, circa liberam electionem, iuxta statuta canonica & priuilegia Serenissimorum Regum & antiquissimum usum, conseruare dignetur, simul vt id lege publica caueatur, contendere. Nihilominus nominati interdum a Regibus Abbates, imo a. 1589. praelatus per Regiam nominationem, *Konarcius*, Clementi Montano, a Monachis Oliuensibus in Abbatem electo. *Epist. ZAL. T. II. p. 815.* Iohannis III. tempore *Hackius* primum Coadiutor, post Abbas Oliuensis, ex Regia nominatione factus, Ordinibus Prussiae aegre ferentibus. Augustus II. in propositionibus PACTIS suis adiectis §. *A że kontrowersya*, obtulit, collaturum Se Abbatiam Oliuensem, ad malam informationem impetratam, personae capaci nobilitari. At cum in comitiis a. 1699. legum executio, aduersus eos, qui citra Regiam nominationem Abbatias tenerent, decerneretur, exceptae ab hoc rigore Abbatiae Prutenicae, *CONST. 1699. p. 48. tit. ius Patronatus*, quo saluum iis maneret electionis ius, credebaturque, id precibus Culmensis Castellani, *Prependouii*, Regia gratia validi, datum, ne frater, qui Coadiutor Oliuensis Abbatiae electus, hac dignitate excideret. *Epist. ZAL. T. II. p. 782.*

² Vt caeteris dignitatibus, sic Abbatiis in Polonia plebei arcentur. Sigismundus I. tum demum admitti voluit plebeium, si Nobilis idoneus in promptu non

non esset. Idem non alium Se praesentaturum, ordinario loci Episcopo promittit, nisi nobili loco natum. Et Sigismundus Augustus sanxit, vt Abbas sit nobilis ex patre & matre generis, & homo idoneus. *HERB. Stat. tit. Abbates.* In Prussia quidem nulla extat lex, quae solos Nobiles ad Abbatias admittit, vsu tamen recentiorum temporum obtinuit, vt illis tantum Abbatiae contingant. Quare allegatus *Hackius* & hoc nomine displicuit, quod non Nobilis.

§. LXVIII.

SVMMAE NEAPOLITANAE.

Vindicatio summarum Neapolitanarum cum censibus¹, cura & impensis Reuerendi in Deo, Patris Christophori Szembek, Episcopi Cuiuiensis, iam bene in vias plenas directarum, vt ad optatum perueniat effectum, & Respubl. celeriore accipiat satisfactionem², bona officia nostra & interpositionem, apud aulam Viennensem³ adhibebimus.

¹ *Neapolitanae summae, ortae ex haereditate Bonae Sfortiae, Ducis Mediolanensis, Iohannis Galeacii filiae.* Altera haec Sigismundi I. coniux & Sigismundi Augusti, nec minus quatuor filiarum mater, post mariti mortem, a. 1556. in Italiam abiit, ac in Regno Neapolitano, Bari in breue tempus sedem fixit, cum intra biennium decederet. Transmisit Illa per testamentum Ducatus Barensem & Rossanensem, quos a matre acceperat, Regi Hispaniae, qui simul Rex Neapolitanus, soboli vero summam, quadringentorum triginta millium ducatorum Neapolitanorum, aut numerum Imperialium, Regi Hispaniae mutuum datam, seu potius annuum foenus ex illa summa, quod alii ad triginta octo millia & octoginta sex Ducatos Neapolitanos, alii ad triginta quatuor millia imperialium numerum redigunt, reliquit. *PIASEC. Chron. p. 236. Ep. ZAL. T. I. p. 506.* Haec est illa summa Neapolitana, cuius passim in Historia Polona mentio fit, sic dicta, quod foenus ex certis bonis Neapolitani Regni soluendum. Erant haeredes filius Sigismundus Augustus & filiae, illoque sine prole extincto, duo supererant, Sigismundus, Bonae ex filia Catharina nepos, Sueciae princeps, & Anna filia minima natu, Regis Stephani vxor. Ex his Sigismundus electus post Stephanum, Poloniae Rex, per pacta conuenta, *VOL. CONST. p. 452. §. pecuniam,* suam portionem Reipublicae Poloniae donauit, hancque donationem, tempore coronationis, singulari scripto, coram actis castrensibus Cracouiensibus rata habuit. Supererat altera portio Annae, viduae Stephani, quae post mortem ad Sigismundum sororis filium peruenit, quamque sibi pariter vindicauit Respublica, ac suo iuri non obeffe credit, quod summas Neapolitanas, Sigismundo III. eiusque Filiis & Successoribus, Vladislao I. & Iohanni Casimiro permiserit, ac vterque filius de iisdem cum Republica nihil constituerit, licet in *PACTIS suis §. summy. §. Az strony,* pollicitus, Se cum Ordinibus in sua coronatione deliberaturum. *Epist. ZAL. T. I. p. 507.* Post obitum Iohannis Casimiri, coepit Respublica exigere Neapolitanas summas, compellendo tum Regem Hispaniae, tum Illius nomine Regnum Neapolitanum curantem, simul remouendo eos, qui pecuniam illam sibi deberi postulabant. Fidem facit Legatus, ab Ordinibus ad Regem Hispaniae a. 1674. missus, qui edocet, Rempublicam statim a morte Serenissimi & Catholicis-

fimi Regis Iohannis Cafimiri, summas Neapolitanas, quae post obitum Bonae, Reginae Poloniae, iure haereditario, Sigismundo Augusto cesserint, hoc autem mortuo, in sororis filium Sigismundum III. itidem per haereditatem transmissae, & post Eum, per filios Vladislaum IV. & Iohannem Cafimirum possessae fuerint, tradi sibi postulasse, eoque nomine per plenipotentiarium, Iacobum Lombardi, apud Vice-Regem Neapolitanum instituisse; sed in concursu competitorum ad easdem summas, Palatinae Rheni, ex testamento Regis Iohannis Cafimiri, inscriptae haereditis, & Christinae Reginae Sueciae, ius successionis post Patruelem allegantis, Rempubl. nihil obtinuisse; niti illam optimo iure pactorum conuentorum, circa electionem Sigismundi III. tum sub tempus coronationis solenni diplomate inscriptae donationis; proinde orare Ordines Regni, iubeat Rex non alteri cuiquam, sed Reipubl. Poloniae, dictas summas ac earum prouentus, cum usufructu sine mora & difficultatibus tradi, & in eum finem mandatum ad Vice-Regem Neapolitanum expedire dignetur. *Epist. ZAL. T.I. p. 529.* Sed mansit adhuc Respublica, vt vocamus, in petitorio.

2 Commissum hoc fuit negotium ab Augusto II. Reuerendissimo ac Excellentissimo Episcopo Cuiaviensi, cuius indefessum per XX. annos studium, generalis in comitiis conuocationis *inita confœderatio*, laudat, simul Eum amore Patriae obstringit, vt in eadem cura pergat, vtque res illa pactis conuentis futuri Regnantis inferatur, sancit. *KONF. p. 17. §. 70.*

3 Magna tamen ex illo tempore contigit mutatio, dum Neapolitanum Regnum, vnde illae summae petendae, Carolum Hispaniae Regis filium, recepit Principem: cum quo, non cum aula Viennensi iam agendum erit.

§. LXIX.

THESAVRARIATVS CVRIAE REGNI.

Munus Thesaurariatus curiae Regni, iuxta antiquum statutum Regis Alexandri¹, secundum Constitutionem anni 1607.² & penes recentiora iura, ad illud pertinentia³ confirmamus, illudque in receptione prouentuum ex bonis oeconomicis Regiis, ac redditibus solitis, sine vlla praepeditione personarum ecclesiasticarum, inuiolabiliter custodimus⁴.

¹ Duo sunt in Polonia Thesaurarii, alter Regni, seu Thesaurarius magnus, alter Curiae, qui & Vice-Thesaurarius appellatur. Vtriusque munia ordinat statutum Alexandri, in comitiis Petricouiensibus a. 1504. descriptum. Et quod ad curiae Thesaurarium attinet, exigitur ab illo, vt ab aula nunquam remouendus, absente Regni Thesaurario, omnes pecunias reddituum Regalium & alias vndecunque ad Maiestatem Regiam datas, in Thesaurum recipiat, & illas cum consilio officiorum & consiliariorum curiae, mandante Maiestate Regia dispenset, & omnia alia faciat cum curiensibus & stipendiariis, quae Thesaurario Regni incumbunt: hoc vero praesente, nihil eorum attentet, quae ad Thesaurarium Regni pertineant, sed cum eius scientia & consilio dispenset & faciat, quidquid debet. Porro requiritur, vt sit iuratus & idoneus, ad rationes tam publicas terrestres, quam priuatas

uatas Regias, sic, vt omnibus rationibus, absente Regni Thesaurario ac etiam praesente interfit, & earum regestra seruet, dispensatores instituat vtilis, & inutiles destruat, faciatque cum illis rationes, vt Maiestas Regia & quilibet intelligat, eum diligenter attendisse, ne pecuniae Maiestatis Regiae inaniter, infideliter aut prodige dispensarentur. LASC. Stat. f. 114. p. 1. PRIL. Stat. p. 199. HERB. tit. Thes.

2 Per Const. allegatam, VOL. CONST. p. 841. tit. O urzędzie, firmantur iura Thesaurarii curiae, in statuto descripta, vt illis, absente ab aula Thesaurario Regni, vtatur.

3 Non tamen reperiuntur in legibus iura illis recentiora, quae Alexandrinum statutum descripsit.

4 Totum hoc caput, iisdem plane verbis, §. ultimo pactorum Augusti II. legitur, videnturque iura Thesaurarii curiae, tempore Iohannis III. imminuta, quod post Eius mortem in pactis Successoris, illorum integritati prospici debuerit.

§. LXX.

IURA ACADEMIAE CRACOVIENSIS.

Academiam Cracouensem¹, vti meritissimam Reipublicae omnium scientiarum magistram, circa instructionem studiosorum infatigabilem, & circa productionem magnorum & dignorum virorum sollicitam², in antiquis iuribus & priuilegiis nunquam mutandis conseruabimus³: imo in augmentum vltioris nostrae benevolentiae erga illam, occasionem nullam omittemus.

¹ Est haec Academia in Polonia omnium antiquissima, quam animo agitauit *Casimirus M.* sed *Vladislaus Iagello*, excitatus ab *Hedvige* coniuge, anno 1400. perfecit. DLVGOSS. L. X. p. 167. litteris sequenti datis, quibus profitetur, se consensu Papae Bonifacii IX. studium generale, in Theologiae, seu sacrae scripturae, Iuris cononici, Physicae, legum & artium liberalium facultatibus instituisse, temporibus perpetuis duraturum. PRIL. Stat. p. 155. ZALASZ. Iur. Pol. T. I. p. 568.

² In hunc enim finem *Vladislaus* academiam instituit, „vt esset scientiarum praeualentium margarita, vt viros produceret, consilii maturitate conspicuos, virtutum ornatibus redimitos, & variae facultatis doctrinis eruditos, fieretque illis fons doctrinarum irriguus, de cuius plenitudine, haurirent vniuersi, litterarum cupientes imbui ornamentis. PRIL. l. c.

³ Prima sua iura & priuilegia debet academia, conditori *Vladislao Iagelloni*. Hic a. 1400. in ipso eius initio, res studiosorum omnibus vectigalibus exempt; eosdem in causis ciuilibus ac iniuriis leuioribus, criminibus ignominiosis & capitalibus exceptis, iurisdictioni Rectoris, sine vltiori prouocatione subiecit; pro lectionibus habendis certam domum, tributis liberam concessit; Doctoribus singulis, ex telonio Cracouensi, centenae marcas annuas assignauit; ac Episcopum Cra-

Cracouiensem, omnium libertatum, immunitatum & statutorum conseruatorem & vindicem constituit: addita comminatione diuinae irae, miserabilis infelicitatis & horrendi euentus, si quis memorata iura & immunitates violauerit. ZALASZ. l. c. p. 582. Idem *Vladislaus* anno sequenti, academiae tres Regias Cancellarias, nec non ius Patronatus omnium beneficiorum ecclesiae S. Floriani, praepositura, custodia & duabus villis tantum exceptis, contulit. ZALASZ. p. 569. *Sigismundus Augustus* ac *Stephanus* dictam praeposituram cum omnibus fructibus adiecerunt, ratam, consensu Ordinum, habente donationem *Sigismundo III.* ZALASZ. p. 578. *Sigismundus I.* omnes Professores equestri dignitate ornauit, vt iisdem, quibus nobiles indigenae, fruere iuribus, huncque honorem etiam ad legitimam sobolem transmitterent, qui per viginti annos continuos, lectionibus publicis operam nauauerint. ZALASZ. p. 560. Haec & alia iura, in vnum congeffit ZALASZOVIVS in *Iure Regni Poloniae L. I. tit. 21. p. 566. & seq.* quorum, nec minus totius Academiae curam, Reges sibi habuerunt quam commendatissimam. *Sigismundi* enim *Augusti* tempore sancitum, cum aliis & Cracouiensem scholam in meliorem ordinem redigere. VOL. CONST. p. 30. tit. *O szkolach.* *Henrici* nomine in pactis promissum: „eandem ad meliorem frugem rei litterariae reduce, re, euocatis eo vndecunque doctissimis viris, in qualibet professione & facultate „litteraria excellentissimis Professoribus, Regiis stipendiis alendis & perpetuo „retinendis. VOL. CONST. p. 225. *Sigismundus III.* per constitutionem omnia priuilegia approbat & integrum illorum vsum firmat. CONST. a. 1613. p. 9. tit. *Akademia.* *Vladislaus IV.* & *Iohannes Casimirus* in PACTIS, §. *Iz dla nawalności,* polliciti, lites, academiae Cracouiensi motas, componere. *Michael* vero & *Iohannes III.* §. *ultimo PACTORVM* integra fore iura, fidem dederunt: quod pariter ab *Augusto II.* in *propositionibus* suis, circa finem factum. Adhaec illius priuilegia a. 1632. CONSTITVTIONE p. 26. tit. *Akademia,* iterum roborata, nec minus a. 1635. quae p. 11. eodem titulo reperitur, qua simul Patribus S. I. iniungitur, scholas in academiae damnum apertas claudere, ac vllas perpetuis temporibus, sine omnium Ordinum consensu, Cracouiae, aut in suburbiis instruere prohibentur. Per CONSTITVTIONEM a. 1655. p. 4. expeditione militis pedestris, & per aliam a. 1658. p. 39. tributis a ciuitate pendi solitis, academia liberata fuit. Vt plura in hanc rem omittamus, a. 1710. exactionibus militaribus immunis declarata. POPARCIE p. 74. tit. *Akademia,* & in vltimis comitiis conuocationis, Ordines eandem cum omnibus suis priuilegiis & immunitatibus conseruari voluerunt. KONFED. p. 14. §. 59.



§. LXXI.

DE ACADEMIA VILNENSI ET COLLEGIO
POLOCENSI.

Similiter academiam Vilnensem, cum omnibus iuribus & priuilegiis ¹ ab Antecessoribus nostris concessis, ac nouiter a Serenissimo sanctae memoriae Rege Augusto II. priuilegio firmatam, cum exercitio omnium scientiarum, simul foundationem collegii Polocensis penes omnia iura, secundum constitutionem a. 1717. huic collegio feruientem ² conseruare promittimus.

¹ Academia Vilnensis in Lituania a Rege *Stephano* a. 1579. condita, ac Patribus S. I. mandata, domos, aras, ac fundos, *Valerianus* loci Episcopus largitus. Eidem Regi debet, prima sua priuilegia sigillo Lituaniae minori roborata, quae aucta a Successoribus, in comitiis Coronationis *Iohannis, III.* publica lege firmantur, *CONSTIT. Litu. a. 1676. p. 13. tit. approbatio priuileg.* nec minus illorum integritati a. 1733. in comitiis conuocationis prospicitur. *KONFED. p. 14. §. 59.*

² Collegium Polocense S. I. Patrum, *Stephanus* pariter instituit. Obuenerant illi bona, de quibus disceptabatur, vtrum terrestria an Regia essent, adeo vt in naturam eorundem per commissarios a. 1699. inquiri debuerit. *CONST. a. 1699. p. 71. tit. Komisya.* Cum vero planum hoc modo fieret, esse terrestria, fas erat, vt horum iure gauderent. Et illud est, quod allegata *CONSTITVTIO* inter Lituanicas *p. 17. tit. aprobacya. §. oraz,* sancit.

§. LXXII.

VRBS CRACOVIA IN MELIOREM STATVM RESTITVENDA.

Vrbs Cracouia, quondam Serenissimorum Antecessorum nostrorum dilecta & delecta residentia ¹, & nunc ex multis cauffis in ruinam vergens ², commercia quoque ibidem labentia ³ singularem a Nobis exigunt considerationem: quare non solum eam circa antiqua iura, priuilegia, constitutiones, praerogatiuas & immunitates conseruabimus ⁴, sed etiam sedem nostram captato opportuno tempore, per interualla constituere, & vltiori ruinae tam celebris in Europa vrbis occurrere, imo de modis, quibus emolumenta eius procuranda, cogitaturos Nos obstringimus.

¹ Ciuitas haec, totius Poloniae caput, ab antiquissimis temporibus Ducum ac Regum sedes fuit, quae regnante Sigismundo Augusto, transferri coepit *Varfauiam*, ac durat. Id ex veteri dignitate retinet, quod per leges, non nisi ibi Reges coronari possint, ac prima horum comitia a coronatione dicta, habeantur.

2 Non est inter postremas causas referenda, sedes Regia alio translata, siquidem ex illo tempore minus frequentari coepit. Accedunt bina bella Suecica, quae opes eius admodum afflixere.

3 Floruit olim urbs illa non vnius generis commerciis, cum negotiatorum Germanorum & Italarum industria ferueret. Superfunt hodie vestigia, ex quibus priorum temporum opulentiam colligere licet.

4 Iura urbis Cracouiensis, per constitutiones dispersa, vna serie exhibet LADOVSCIVS in constitutionum indice p. 266. & seq. edit. nouae. Eadem primus ex Regibus Augustus II. cum Regiam dignitatem peteret, approbavit, & de subueniendo labenti ciuitati, in coronatione sua deliberaturum promisit. PROPOSIT. §. *miasta*. CONFOEDERATIO vero GENERALIS a. 1674. p. 30. §. *Miasto stoleczne* eandem penes iura & praerogatiuas conseruat, quod CONFOEDERATIO in comitiis conuocationis a. 1733. p. 14. §. 59. repetit. Neque aliud volunt CONSTITVTIONES a. 1676. p. 47. a. 1710. p. 74. & a. 1717. inter Lituanicas p. 15. quae postrema simul constitutiones annorum 1578. 1581. 1598. 1601. 1633. 1667. & 1690. roborat.

§. LXXIII.

IVRA CIVITATIS VARSAVIAE.

Ciuitatem Varfauensem circa iura antiqua conseruabimus ¹.

¹ Primaria Masouiae urbs est Varfauia, Regia sedes, comitorum in Polonia, praeter coronationis, locus ordinarius, nec minus ob Regum electiones, quae prope illam peraguntur, celebris. Iura eius index constitutionum LADOVSCIANVS p. 291. recenset, quae, siue Ducibus Masouiae siue Regibus Poloniae debeantur, siue antiqua siue noua fuerint, per CONSTITVTIONEM a. 1676. p. 48. tit. *Miasto* rata habentur, nec minus CONST. a. 1710. p. 75. integra esse iubet: in quo CONFOEDERATIONES annorum 1660 p. 22. & 1674. p. 30. praeiuerunt.

§. LXXIV.

TATTARI IN LITVANIA.

Tattari in magno Ducatu Lituaniae habitantes ¹, iure terrestri secundum antiqua Ducum Lituaniae, & postea Serenissimorum Regum, sanctae memoriae Antecessorum nostrorum, priuilegia ipsis concessa & confirmata ² gaudentes, tanquam homines Reipublicae & Regibus suis fideliter & probe parentes, hanc inuenerunt apud Nos considerationem, vt illos penes omnia sua iura antiqua conseruare velimus, quare Constitutiones illis seruientes ³ in toto, tam respectu bonorum terrestrium, quam oeconomiarum legitime acceptarum, approbamus.

¹ Habitant in Volhinia & Lituania Tattari, quorum maiores olim sedes suas illuc transtulerunt, impetrata degendi facultate. Militant Reipublicae constituto

stituto stipendio, ac bona acquisiuerunt, quae iure terrestri possident. CONST. LITV. a. 1677. p. 16. tit. O Tatarach & a. 1726. p. 87. tit. diochody.

2 Factum id, vt alia exempla omittamus, CONST. LITV. a. 1673. p. 20. tit. O Tatarach.

3 Quae in CONST. LITV. a. 1717. p. 21. tit. obwarowanie, & a. 1726. p. 105. tit. O Tatarach, recensentur.

§. LXXV.

CONTROVERSAE CVM CAESARE DE
FINIBVS.

Vt obueniens cum Caesarea Maiestate de finibus contro-
uersiae, & aliae incolarum Reipublicae postulationes¹ finaliter
componantur², cum debita eorum, qui iniurias passi, satisfactio-
ne, interpositionem nostram Regiam, ad Serenissimum Impera-
torem deferemus.

¹ In comitiis Varfauiensibus d. 30. Decembr. a. 1719. coeptis, publice audita
fuit querela, turbatos inter Silesiam & Poloniam, parte Capitaneatus Olstinenfis
intercepta, limites, ac possessionibus Capitanei Bobruffensis vim illatam esse.

² Antiqua ac tum olim, tum nuper a. 1732. inter Imperatorem Domumque
Austriacam ac Regem Poloniae repetita pacta, praescribunt modum, quo con-
trouerfiae, si quae, vel inter Principes, vel inter eorum ciues, siue ob limites, siue
ex alia causa ortae, componendae: scilicet, vt Principes per nuncios aut litte-
ras se inuicem de iis certiores reddant, ac vt tollantur moneant; postea ab
vtraque parte commissarii constituentur, qui prius negotium amice transigere
tentent, id si non successerit, iure dirimant, discordes vero de sententia, arbi-
trum ex se legant, cuius decreto stetur. CHVAL. *Iur. Publ.* II, 7. p. 267.



§. LXXVI.

OBLATA REIPUBLICAE PRAESTANDA.

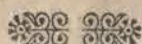
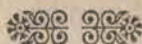
Propositiones¹ per ministros plena facultate instructos², Ordinibus Reipublicae oblatas, in praesentibus pactis conuentis expressas, quod sacrosancte manutenebimus, verbo Regio spondemus, easdemque pactis conuentis iunctas³, sacramento nostro confirmabimus⁴, & quicquid ex re & commodo Reipublicae proficuum fuerit, nulla occasione, pro possibilitate Nostra, omittemus.

¹ Propositionum vocabulo veniunt ea, quae eorum nomine, qui Reges eligi volunt, Reipublicae offeruntur. Coeperunt eodem, quo pacta conuenta, tempore, quorum initium ad *praefationem* praesentium memorauimus. Ratio in promptu est, quod non possint in pacta referri, nisi oblata prius Reipublicae, ac ab eadem rata habita fuerint. Neque vsu propositiones a pactis differunt. Michael & Iohannes III. ante electionem Reipublicae nihil promiserunt, quod alter inscius imo inuitus electus, alter Regnum appetere videri nolebat: vterque tamen post electionem, cum pacta scriberentur, per legatos suos exposuit; quid a se expectandum Reipublicae, & quomodo imperium administrare vellet.

² Vt candidati non ipsi, sed per legatos Regnum petunt, sic ab his accipit Respublica, quae illorum nomine offeruntur, exhibita, qua muniti facultate. Sacra Regia Maestas ad electionis comitia, duos misit legatos, Iosephum Antonium Gabaleonem Comitem de *Wackerbart-Salmour*, consiliarium primi ordinis intimum, & *Guelph. Henr. a Bauditz*, equestrium copiarum ducem, vtrumque Conclauis Regii secretioris ministrum, quorum facultas, in Constitut. pactis conuentis adiicitur.

³ Propositiones, si placerent, solebant pactis tantum inseri. Augusti II. nouo exemplo pactis seorsum adiectae, ita tamen, vt nonnullae pactis passim immiscerentur: quod & in praesentibus fieri placuit.

⁴ Pactis scriptis ac probatis, primum legati, si absens fuerit Rex electus, iurant, hunc eadem rata habiturum, postea ipse Rex per Deum & sancta euangelia, se pacta seruaturum & adimpleturum. Obtinuit id ab *Henrici* tempore, qui Ipse tamen in sacramento Parisiis in iura & priuilegia recitato, pactorum sigillatim non meminit, licet in illa iurassent legati. *Stephanus* contra & *Sigismundus III.* cum iuribus & priuilegiis, in suo iureiurando pacta conuenta nominarunt. Post *Sigismundum III.* *Vladislaus IV.* primum peculiare sacramentum in sola pacta conuenta praestitit, cuius exemplum in successoribus seruatum: ac eodem modo Sacra Regia Maestas, pacta haec sua in ciuitate Tarnomontana seu Tarnouicensi, cum pro coronatione Cracouiam peteret, d. 6. Ianuar. anni 1734. roborauit.



PROPOSITIONES.

I.

Quoniam nemo dubitare potest, Serenissimum Principem Regium Poloniae, Electorem Saxoniae, esse verum & indubitatum Catholicum, tantoque zelo, religione ac pietate, sanctae & vniuersali matri Ecclesiae Romano-Catholicae iunctum & addictum, vt pro integritate, veritate & defensione eius, omnes vires & quicquid cari habet, impendere non recusaret: operae pretium non est Orthodoxis Serenissimae Reipublicae¹ Ordinibus, veritatem hanc superfluis probare argumentis. Vniuersus enim orbis videt, miratur & magni facit, veram, non vanam, nec fucatam Principis huius religionem, quam propriis suis meritis & virtutibus ita exornat, vt in exemplar praesentis nostri saeculi, a Deo datus intelligi possit. Iuncta enim in eo est, puritati religionis omnium virtutum norma, quae & Principem ad magna natum, & virum honestum in omnibus conspicuum reddunt. Nullum in eo datur vitium, quo summae eius animi dotes, aut imminui, aut ab ipsa inuidia obumbrari possint. Iunxit iustitiae clementiam, fortitudini consilium, rebus gerendis prudentiam, potentiae moderationem, auctoritati gratiam, opibus liberalitatem, fortunae suae temperantiam, alienae curam. Procul ab eo ira & vindicta, fidei violatio, meritorum obliuio, aut beneficiorum tarditas. In excipiendo clemens, accessu facilis, comis omnibus & affabilis.

2. Deducere Serenissimam eius stirpem non est momenti praesentis, hanc enim iam in Serenissimo olim Rege Augusto, Parente eius desideratissimo, probe cognouit Respublica. Enim vero, quod in nostro Principe Regio singulare & praecipuum est, ille illustris sanguis, qui ex vetusta familia Jagellonis per duodecim cognationes², in venas eius deriuatur, purus & calens adhuc in ipso durat, & in inclytam gentem Polonam, viuo naturalique inclinatur amore. Per hos inestimabiles tanti sanguinis influxus, existimat Princeps Regius, apertam sibi esse viam, ad amplissimos nationis Poloniae inuictissimae affectus, quos non marcescentes ac ultra patrios fines protensos³ erga stirpem Jagellonicam, saecula probant, adeo, vt hac prorsus ratione non degeneramus, Serenissimus Princeps Regius, liberrimis Reipublicae Poloniae suffragiis, se fortemque suam tradere, & vti facit, impense commendare non diffidat.

3. Per hunc sanguinem, & per hanc cognationem, neque pro extraneo neque pro indocili iurium & Poloniae libertatis institutorum haberi potest, Serenissimus Princeps Regius, Elector Saxoniae, quin imo in non vana spe ponit fiduciam, quod & hac in parte fidus acceptusque erit liberis suffragiis

electoris populi, quae solo bene merendi studio, non vlla alia caussa ac ratione mereri ac in se deriuare cupit.

4. Et sicut Serenissimus olim Rex, Parens eius, liberis electus suffragiis, & nullis fortunae aduersae casibus, per Dei gratiam a Regno amotus, iura & libertates eius intacte seruauit & auxit, vsibusque publicis Serenissimae huius Reipublicae vitam litauit, nec vllum ius speciale, Serenissimo Principi Regio, filio suo, ad petendam coronam reliquit, aut quidquam eum in finem toto tractu vitae suae tentauit, sed integram & liberam hac in parte electionem inclytis Reipublicae Ordinibus reliquit; ita & Serenissimus Princeps Regius, solis liberrimae gentis suffragiis & affectibus se permit- tens, postea, quando prouidentia diuina sic disponente, & Serenissimae Reipublicae assensu accedente, Rex electus erit, promittit, se pactis con- uentis ⁴ iureiurando firmandis, simul diplomate quam sufficientissime Se- renissimae Reipublicae confirmaturum, quod tantum liberis suffragiis, & non alio quouis praetextu aut colore, solum hoc Regium ascenderit, & quod haeredes nullum peculiare ius ⁵ aut iuris speciem, quo Regnum hoc sibi petant, sint habituri, sed quod liberum per omnia Reipublicae, post fera fata, in Regem, quicumque placuerit, sibi eligere.

5. In maiorem huius rei securitatem, guarantiam quam solennissimam, procurabit Serenissimus Princeps Regius, si id Reipublicae necessarium videbitur: pari securitate omnes Regni huius libertates, immunitates, cautiones, praerogatiuas, priuilegia, iura tenere religiose spondet, ineun- daque pacta conuenta, inuiolabiliter obseruare promittit.

6. Regnum hoc celeberrimum, & prouincias ad illud pertinentes, se- cundum leges, constitutiones & ordinationes suas gubernabit, idque con- filio Senatus, Ministrorum & Ordinum Reipublicae. Ne vero ministeri- um Saxonicum, vilo quopiam modo & praetextu, in Regni huius promo- tiones & dispositiones se ingerat, Serenissimus Princeps Regius art. II. §. 5. in tractatu a. 1717. expressum, desuper obseruabit ⁶.

7. Tranquillitatem internam, qualis a Serenissimo, piae memoriae, Re- ge, Parente suo gloriosissimo stabilita est, & vnionem animorum inter Or- dines & ciues patriae summa cura seruabit & tuebitur.

8. Pacem externam, amicitiam & bonam viciniam, cum Principibus externis, quibus Serenissimus Princeps Regius non est obnoxius, quibus- que nullam inimicitarum occasionem dabit, tuto colet ⁷.

9. Curlandiam ⁸ aut aliam quamcunque prouinciam, a corpore Reipu- blicae auelli ⁹, haud patietur.

10. Et casu quo Serenissima Respublica bello peteretur, & auxilium in armis praetenderet, Serenissimus Regius Princeps Augustus, Elector Saxoniae, in tali necessitate, in quantum Serenissima Respublica, copias auxiliares desideraret, declarat, se easdem in necessitatem, & iuxta tenorem desiderii Reipublicae suppeditaturum, sumtibusque suis pecuniariis sustentaturum, excepto tantum pane pro milite, & pabulo pro equis¹⁰.

11. Promittit quoque Serenissimus Princeps Regius Camenecum Podoliae¹¹ & fortalitium Sanctissimae Trinitatis¹², ad meliorem, quam nunc sunt, defensionem, propriis sumtibus reducere.

12. Armamentaria Reipublicae, quatenus apparatu bellico instrui possint, Serenissimus Princeps Regius vna cum Republica efficaciter modum inire, & ex parte sua in eam rem contribuere declarat¹³.

13. Scholam seu academiam militarem, vt exerceant se iuuenes Poloni, bellicis artibus operam daturi, propriis sumtibus seruabit¹⁴, donec Respublica certum fundum procurauerit.

14. Domum quoque seu Xenodochium¹⁵, pro militibus infirmis viribus, exstruere Serenissimus Princeps Regius declarat, vbi certus numerus bello fractorum, tam Polonici quam externi auctoramenti, militum, sufficienter ex liberalitate Principis Regii sustentabitur.

15. Simul Idem Serenissimus Princeps Regius, ex singulari erga Rempublicam, & eius commodum, studio & propensione, ad leuandas necessitates publicas, tres milliones florenorum Polonicorum offert¹⁶.

16. Quoniam vero Serenissima Respublica, non tantum domi, armis & consilio, sed etiam extra fines, legationibus & cultura concordiae cum exteris Principibus niti debet, inde huic rei conueniens, vt ad exemplum aliarum nationum, ministros suos, in aulis externis & praecipue vicinis habeat: quod vt eo facilius fieri possit, Serenissimus Princeps Regius, ex liberalitate propria, summam centum millium florenorum Polonicorum, ex prouentibus suis oeconomicis, ad subueniendum Thesauro Regni, singulis annis, in eiusmodi legationes se assignaturum declarat¹⁷.

17. Et quoniam hoc praecipuum Regum Poloniae ius, quod habeant in manibus suis, iustitiam distributiuam, ideo Serenissimus Princeps Regius, postquam eodem ex liberis suffragiis potitus fuerit, gratias, beneficia, & munia Regni, non aliter dispensabit, quam conformando se ad praescripta legum, & secundum merita, nec alia, sed tantum virtutis commendatione & distinctione¹⁸. Nam magnanimitas huius Principis fugit indecens & vanum lucrum¹⁹.

18. Mensium quoque militarium, in conferendis praemiis, iustam habebit rationem ²⁰, administrationibusque oeconomicis, secundum leges patrias tantum nobiles possessionatos Regni & prouinciarum ei iunctarum, admouebit ²¹.

19. Salisfodinarum & earum conseruationis, ne ruant aut destruantur, summam habebit curam. Salem quoque nobilitarem, *Suchodniowa* dictum, punctualiter nobilitati, secundum antiquum vsu[m], integre extradi iubebit, atque illis Palatinatibus, qui eum in lapidibus crudis, alias *w balwanach* recipiebant, pari modo tradetur ²².

20. Metallorum fodinas, in primis Olkuffenses, quibus aerarium publicum subleuaretur, aperiri & reparari curabit ²³, operamque suam in id intendet, vt ius cudendae monetae, & officina monetalis, iam admodum neglecta restauretur, & moneta non iusti valoris, per quam Reipublicae quotidie intolerabile infertur damnum, corrigetur, & ad pedem & valorem iustum reducatur. Curam quoque & officia sua Serenissimus Princeps Regius interponet, vt exteri Principes, aequalis & probati valoris monetam, in commerciis cum Regno Poloniae adhiberi faciant ²⁴.

21. Commercia pariter, per quae emergunt & ditescunt Regna, neruusque rerum augetur, vt in emolumentum Reipublicae, ad pristinum florem redeant, & cum iis incolarum Regni & vrbium opulentia, splendor & felicitas reduci possent, Serenissimus Princeps Regius operam suam nauabit, atque omnes difficultates, quae impedimento sint, studio & officiis suis, apud vicinos Principes amoueri curabit ²⁵.

22. Sacellum Cracouiae & perpetua suffragia ²⁶ pro Regibus Poloniae instituet.

23. Et cum Idem Serenissimus Princeps Regius, Elector Saxoniae, ob amplas & locupletes prouincias suas, sufficientibus gaudeat facultatibus, ideo a Republica neque Ipse ²⁷, neque Serenissima eius soboles ²⁸ quicquam sibi deponet, quin imo in publicum commodum, facultates quas ipsi Deus concessit, impendet.

24. Quoniam vero omnibus constat, Serenissimum Principem Regium, Saxoniae Electorem, iustum esse Principem, catholicum orthodoxum, fidei verum obseruatorem ac immutabilem, dubitare minime potest Respublica, Eundem sacrosancte obseruaturum, & religiose impleturum, non tantum hoc quod modo declarat, sed & ea omnia, quae per pacta Secum in eunda, vere & solenniter spondebit.

1 Respublica Polona, interregni tempore, titulo Serenissimae appellatur, quod serius contigit. Pactis *Henrici* praemittitur inclyti Regni nomen, quod ipsa illa pacta repetunt. VOL. CONST. p. 224. Neque sequenti interregno, neque post *Stephani* obitum, Serenissimae occurrit vocabulum, quin imo Regis Sueciae legati, qui *Sigismundum*, Regium Principem, commendabant, in sua oratione aliquoties nominabant Rempublicam, nullo addito, honoris causa, cognomine. *Epistolae Sigism. Aug. a MENCKENIO editae p. 690. f.* Eodem vsus Reipublicae titulo, Regis filius *Iohannes Casimirus*, cum mortuo patre *Sigismundo III.* pro fratre *Vladislao* coram Ordinibus verba faceret. *PIASEC. Chron. p. 451.* Ante *Michaelis* Regis electionem nolebant Ordines litteras Caesaris recipere, quod nomen Reipublicae Serenissimae in iis desiderabatur, quo tamen legatus, quod antea monitus, in sua oratione, eandem compellabat. *Epist. ZAL. T. I. p. 121.* Nihilominus post *Iohannem III.* Caesar in suis litteris ad Rempublicam, veteri vocabulo *inclytae* vsus: at Ordines litteras publice legi passim non sunt, & legatus in suo sermone, Serenissimam vocavit, cum frustra antiquum morem allegasset. *Epist. ZAL. T. II. p. 347.*

2 Attingit Sacra Regia Maestas stirpem *Iagellonis* modis duodecim, tot enim ex eodem per *Vladislaum* Bohemiae & Hungariae Regem, *Vladislai Iagellonis* nepotem, ac tres eiusdem neptes descendit. Prodiit a. 1733. tabella, qua cognationes illae oculis subiiciuntur.

3 Petitus ex Suecia *Sigismundus*, qui hoc nomine affectu gentis Polonae dignus visus, quod per matrem ex *Vladislai Iagellonis* sanguine descendebat.

4 Quae videantur §. 1.

5 In PACTIS §. 2. domui Regiae nullum succedendi ius permittitur.

6 §. 29. PACTORVM CONVENTORVM.

7 Vult §. 21. PACTORVM, vt foedera cum exteris renouentur & conferentur, ac si quae diffidia, componantur.

8 Vid. §. 58. PACTORVM.

9 §. 21. saepius allegatorum PACTORVM.

10 In *Henrici* pactis, promittuntur Reipublicae contra quoscunque hostes auxilia, & si maluerit, pro auxiliis pecunia, aduersus Moschum vero, quatuor millia peditum Vasconum cum stipendiis in certum tempus; praeterea classis necessaria & sufficiens ad tuendos portus Polonicos. VOL. CONST. p. 224. 225. Et ab *Augusto II.* offeruntur in PROPOSITIONIBVS §. *Więc żeby*, quouis ingruente periculo, exposcentibus Ordinibus, sex militum millia Regiis stipendiis alenda, aut pecunia pro conducendo pari copiarum numero.

11 Inceptas Cameneci munitiones, suis sumtibus continuare & finire, *Vladislaus IV.* & *Iohannes Casimirus* PACT. CONV. §. *municya*, *Michael* vero reparare voluit. PACTA CONV. §. *zawzięc.* Sub hoc Camenecum fuit amissum, cuius recuperationem *Augustus II.* non tantum in se recepit, PROPOSIT. §. *odebranie* sed vt Regno restitueretur, effecit.

12 Excitauit illud *Iohannes III.* cum Camenecum a Turcis teneretur, vt hoc
P praesi-

praesidio hostium incurfiones coërcerentur, *Augustus II.* spondit, PROPOS. §. *Fortece*, omnia propugnacula in optimo statu seruare.

13 PACTA CONV. §. 52.

14 Fuerunt iam *Sigismundi III.* tempore, Leopoli quaedam scholae militaris initia, quam perficere filii *Vladislaus IV.* & *Iohannes Casimirus* voluerunt. PACTA CONV. §. *A iż Aparat.* Quod cum non factum, *Iohannes III.* sumtus non tantum in scholam *Varfauiae* instituendam, sed & in viros qui studia militaria docerent, promisit. PACT. CONV. §. *Szkole.* Neutrum tamen praestitit, excusatusque post mortem magnifice, „quasi omnibus scholis par, aut maius fuerit theatrum, cum Princeps suo exemplo, ad bellicae gloriae fastigium erudiret, „& victrici manu, vltra Poloniae limites in hostium duceret., *Epist. ZAL. T. II. p. 188.* Quare in PROPOSIT. *Augusti II.* §. *Szkole* schola militaris inter res efficiendas, iterum locum obtinuit.

15 Eiusmodi Xenodochium extrui iusserat *Stephanus Varfauiae*, sed cum reeditibus destitueretur, tempore *Vladislai IV.* in armamentarium conuersum. CONST. a. 1638. p. 13. In CONST. a. 1662. p. 10. tit. *Szpital*, fit mentio Xenodochiorum militarium *Varfauienfis*, *Tycocinensis*, *Leopoliensis* & aliorum, simul in ius vocantur, qui eorum reditus sibi erogarunt. Anno 1667. permissum *Palatino Kioviensi Stanislasio*, *Camenei* in *Podolia*, militare Xenodochium condere. CONST. a. 1667. p. 41. tit. *Szpital.*

16 Solet praeter alia, a Regni candidatis, pecunia in publicum vsu offerri. *Gallici legati*, pro *Henrico*, praeter solutionem debitorum, *Reipublicae* causa contractorum, singulis annis, quadringenta quinquaginta florenorum millia, ex reeditibus *Gallicis* promiserunt. VOL. CONST. p. 225. *Stephanus* pariter debita publica soluere, pro securitate finium aliisque necessitatibus, ante aduentum in Regnum ducenta millia florenorum, & ad repentina Regni praesidia, mille equitum & quingentorum peditum stipendia numerare voluit. VOL. CONST. p. 251. 252. A *Sigismundo III.* solutio debitorum in pactis nominatorum ac sumtus in defensionem Regni faciendi, donec veniret *Cracouiam* expectanda erant. VOL. CONST. p. 453. *Vladislaus IV.* & *Iohannes Casimirus*, habito in comitiis coronationis cum Ordinibus consilio, vt debita soluerentur, curare voluerunt: PACT. CONV. §. *Dług.* praeterea *Vladislaus* summas nonnullas sibi debitas, *Reipubl.* remisit. PACT. CONV. §. *summy. Michael* ob priuatas angustias, pecuniam in publicum offerre non potuit. *Iohannes III.* *Reipublicae*, debita sibi ab illa centum & quinquaginta florenorum millia donauit, simul lapides pretiosos, trecentis triginta octo millibus oppigneros redimere pollicitus. PACT. CONV. §. *Względem.* & §. *Kleynoty.* *Augusti II.* liberalitas decem millionum fuisse dicitur. *Epist. ZAL. T. II. p. 360.* quamuis propositiones pactis adiectae non certum millionum numerum expriment, sed §. *milliony*, cauent, vt solis militibus in debita stipendia cedant. Tres autem milliones, quas erogare in publicum S. Regiae Maieftati placuit, efficiunt quingenta nummorum imperialium millia, senos florenos Polonicos in singulos nummos imperiales computando.

17 De legationibus ad externos dictum ad §. 25. PACTORVM CONVENTORVM. Peraguntur illae *Reipublicae* sumtibus, & auditum saepius pecuniam in *Thesaurio* non suppetere, vt ideo vel omitti legatio, vel a legato suis sumtibus, postea a *Thesaurario* repetendis, suscipi debuerit. Anno 1718. *Thesaurarius*

Litua-

Litvaniae ex suo numerabat, minori ad aulam Rufficam legato, in iter nummos aureos quadringentos, quod Thefaurus egebat.

18 Vid. PACT. CONV. §. 17.

19 PROPOSIT. Augufti II. §. *Wakance.*

20 PACT. CONV. §. 66.

21 PACT. CONV. §. 45.

22 PACT. CONV. §. 59.

23 PACT. CONV. §. 62.

24 PACT. CONV. §. 64.

25 Egent remediis commercia, quae non longe a ruina abesse videntur. Bella, vicinorum industria, rerum conuerfiones, torpor & incuria, praefentem induxerunt faciem, quam omnes queruntur. Ampla funt, quae in rem merciorum ante hos centum & fexaginta annos, legati Galli in pactis *Henrici* promiferunt. VOL. CONST. p. 225. probantque iam tunc de melius ordinanda mercatura fuiſſe cogitatum, quae illo tempore, ſi cum noſtra aetate conferatur, admodum floruit. Poſtea ſaepe de augendis commerciis actum, fructu tamen exiguo, aut nullo.

26 Miſſae ſacrificium, pro ſalute Regum Poloniae intelligitur.

27 Praeter reditus, qui Regibus assignati.

28 Solet Republica Regiam ſobolem alere, deditque exemplum in *Sigismundi III.* prole. *Iohannes III.* vero ſuam priuatis ſuſtentauit ſumtibus, quae poſt Parentis obitum nihil a Republica recipiens, in bona eius haereditaria, & quae iure pignoris tenuerat, ſucceſſit.



§. LXXVII.

OMNIA IVRA SERVANDA.

Denique omnia iura ¹ & immunitates, priuilegia & libertates omnium personarum, statuta Regni & M. D. Lituaniae, & annexarum prouinciarum, omnibus Ordinibus spiritualibus, Romani & ritus graeci vnitorum ², & saecularibus, incorporatis & annexis prouinciis, academiis Cracouiensi, Zamoiscensi & Vilnensi³, vt & ciuitatibus omnibus seruentia, iuste & legitime concessa, omnibus & singulis, & articulos omnes in coronationibus Regum Henrici ⁴, Stephani, Sigismundi III. Vladislai IV. Iohannis Casimiri, Michaelis, Iohannis III. & Augusti II. sanctae memoriae Parentis & Antecessoris nostri sancitos, & coaequationem iurium atque ordinationem Tribunalis ⁵, simul distributionem & locationem vtriusque gentis & auctoramenti secundum praescripta legum ⁶, & illud omne, quodcunque in futuris, Deo dante, coronationis & aliis postea secuturis comitiis, vnamini omnium Ordinum consensu, sancitum & constitutum fuerit, Nos seruaturos, & integre in omnibus punctis, clausulis, nexibus & ligamentis, manutenturos & adimpletuos spondemus. Litteras simul confirmationis iurium & praesentium pactorum, & huius nostrae sponfionis, exemplo Antecessorum nostrorum dare promittimus ⁷.

¹ Ab *Henrici* tempore Regum Pacta conuenta, eodem modo finiunt, omnia iura a nouo Principe seruatum iri: hoc saltem discrimine, quod in recentioribus plures enumerantur species, pauciores in antiquioribus.

² Vnitorum ritus graeci primam *Augustus II.* mentionem fecit, de quibus ad §. 5. actum.

³ Iura Academiae Cracouiensis primus inseruit *Michael*, Zamoiscensis *Augustus II.* quibus iam Vilnensis accedunt. De Cracouiensi dictum ad §. 70. de Vilnensi ad §. 71. & quod ad Zamoiscensem attinet, condita illa circa finem saeculi XVI. habetque eundem quem ciuitas illius nominis auctorem, illustrem scilicet *Iohannem Zamoiscium*, cancellarium suo tempore, & exercitus Polonici supremum Ducem.

⁴ Articuli *Henrici* passim a nobis in commentario allegantur. Conscripti fuerunt in illius electione, eidemque Parisiis oblatis, nec non a *Stephano* repetiti & confirmati. VOL. CONST. p. 253. 275. quosque obseruatuos se, omnes qui successerunt, Reges promiserunt. Praeter hos articulos non dantur alii, qui

Henrico in coronatione fuissent exhibiti, licet in fine pactorum *Sigismundi III.* sanciti in coronatione vocentur. Neque reperiuntur, qui in Successorum coronationibus scripti, nisi velimus constitutiones comitorum coronationis intelligere. *Sigismundus III.* tantum articulorum *Henrici* meminit, filius vero *Vladislaus*, *Henrici Stephani* & *Sigismundi*: cuius exemplum tantum valuit, ut caeteri priorum Regum articulos, incipiendo ab *Henrico*, suo ordine allegarent.

5 Coaequationis iurium & ordinationis tribunalis primam mentionem fecit *Augustus II.* Intelligitur autem coaequatio Lituanica, & magni illius Ducatus ordinatio tribunalitia. De utraque ad §. 16. dictum.

6 Et quidem ad mentem *Constit. a. 1717. vid. §. 55.*

7 Quod & more recepto, post coronationem die 19. Ianuar. 1734. factum. Generalis haec iurium confirmatio latine perscripta, constitutionibus comitorum coronationis praemitti solet. Vnius *Henrici* confirmatio sermone Polonico legitur.

§. LXXVIII.

NON PRAESTANDVM OBSEQVIVM, NI IVRA
SERVENTVR.

Si vero (quod Deus auertat!) aliquid contra iura legitime data, libertates, articulos & conditiones omnes, egerimus, aut aliquid non impleuerimus, tunc incolas Regni vtriusque gentis, ab obedientia & fide Nobis debita liberos facimus, secundum Constitutiones annorum 1576. 1607. 1609. ¹

¹ In fine articulorum *Henrico* oblatorum, legitur, „quod Rex, si aliquid „(quod Deus auertat) contra iura, libertates, articulos, conditiones egerit, „vel aliquid non impleuerit, incolas Regni vtriusque gentis ab obedientia & „fide debita liberos faciat. VOL. CONST. p. 257. Eadem obedientia Ipse *Henricus*, ciues in forma iurisiurandi sui exsoluit, si hoc in aliquibus viola- uerit: VOL. CONST. p. 227. cuius exemplum omnes Reges secuti, dum Rei- publicae iurarunt; pactis autem conuentis, clausula haec ante *Vladislaum IV.* adiecta non est. Ne tamen lex ad turbas domesticas ianuam aperiret, renun- ciarentque ciues statim Regi obedientiam, si contra iura commisisset, aut pacta non impleuisset, explicabatur illa a. 1576. in eum sensum: „non solui aut la- „xari ciuium obsequium, si quid eiusmodi per aliquem humanum errorem Re- „gi exciderit, aut obrepserit, in quo ius & libertas communis laedi videretur, „sed tum demum, si a volente & sciente Rege, iura aut libertates, ita aut per „potentiam opprimerentur, aut per contemptum & temeritatem in dubium vo- „carentur, ut ne admonitione quidem Senatus, aut reliquorum Regni Ordinum „quicquam profectum esse videretur. VOL. CONST. p. 279. Iterum interpre- tanda erat lex *Sigismundi III.* tempore, cum Regi laesa iura, & pacta minus impleta obiicerentur, nonnullorumque molitiones iam in apertam secessionem erupissent. Tunc enim Rex in comitiis a. 1607. ex mente Ordinum edice-

bat, „si plane & animo deliberato ius commune violaret, aut aliquis contra „iura & communem libertatem opprimeretur, illudque liquide & re ipsa probari „posset, vnicuique Senatorum licere in suo tractu illud cum caeteris communi- „care, remque ad Primatem referre, qui siue solus, siue vna cum aliis Senato- „ribus, habito prius consilio, Regem moneret, Rexque illud in quo aberratum „corrigeret: hoc si non fieret, debere eundem Primatem cum Senatoribus Re- „gni, Regem iterum monere, denique si necessitas postulauerit, rem Ordinibus „in comitiis exponere. Quod si vero neque tunc Rex facti sui iustas rationes „allegauerit, & Ordinum precibus locum dare voluerit, tum demum Ordines „ex lege de non praestanda obedientia agere posse. VOL. CONST. p. 867. Constitutio a. 1609. pariter ternas admonitiones praecipit, antequam locum ha- beat caput de non praestanda obedientia, primam & secundam priuatim, illam- que per Primatem aut Senatores ad latus Regium agentes, aut alium quemuis Senatorem, hanc per nuncios illius districtus ad quem in conuentu suo antecomiti- ali, siue per Senatorem siue per nobilem res relata fuerit; tertiam publicam ab omnibus Ordinibus in comitiis praesentibus. Quando vero neglectis his ad- monitionis gradibus, aliisque in hanc rem sancitis, aliquis militem legeret, ac tumultu concitato pacem turbaret, causam praetegens, quasi Rex contra salutem & libertatem Reipublicae egisset, illum ad comitia citari, ibidemque per Regni Or- dines, Rege absente, iudicari debere. VOL. CONST. p. 889. Tam caute, tam cogitate ac prouide Respublica agendum censuit, quando per suspiciones & Principis ignorantiam, Maiestas ac ipsa ciuium salus in summum discrimen adduci pos- sunt. Vidit orbis exemplum, & sensit Polonia, sub Augusto II. Regum mitis- simo, vbi nonnulli, facta a Republica secessione, Principem neque rite monitum, neque vllius culpae sibi conscium, multo minus inique actorum tenacem, impe- rio exuere conati, ipsa Republica Regem suum fortiter tutante. *Memoir. sur les dernier. reuolut. de la Pologne p. 109. 110.*



INDEX RERVM.

- A**bbates ex nobili ordine eligendi 101
 Abbatiae ne minorennibus conferantur 23
 controuersia de electione Abbatum 24
 Abbatiae minorennibus collatae 25
 Abbatum electio in monasterio Oliuensi
 & Pelplinensi libera 100
 Academia Vilenfis quando instituta 105
 Cracouiensis in Polon. antiquissima 103
 eiusdem Priuilegia 103. 104. 117
 militaris, regiis sumtibus ad interim
 seruat 111. 114
 Aduocatae 27. ne Capitaneatibus iun-
 gantur 28. iunctae ciuitatibus 28
 militibus bene meritis cedant 28. in
 Oeconomis 28. plebeiis collatae 28
 non loci Capitaneis dandae 28. pro
 domesticis Regiis bene meritis 50. 51
 Aequalitas inter Regni ciues 17. 18
 Anabaptistae Arrianis aequantur 16
 Apparatus bellicus 76. Regiis sumti-
 bus paratus 76. 77
 Armamentaria Reipubl. melius instru-
 da 111
 Arriani, leges in eosdem 16
 Articuli Henriciani quinam 117
 AVGVSTI III. clementia 41. pietas &
 reliquae virtutes ac merita 109. ma-
 gnanimitas 111. ortus ex lagellonica
 stirpe 109. 113. studium necessitati-
 bus publicis consulendi 111
 Augustus II. quod contra iura Reipubl.
 egerit, falso accusatus 118. constata
 ipsi inuidia, quasi Reipubl. inscia bel-
 lum Suecis intulisset 42. coniux eius
 quam procul a Reipubl. egerit 56. ipse
 iura Reipubl. seruauit & auxit 110
 Aulici ne sint extranei 51. qui aulicorum
 nomine veniant 51. extranei inter
 aulicos 52. ad minora officia extra-
 nei admittendi 51. 52
 Auulsa recuperanda 42
B.
 Bellum inscia Reipubl. non inferendum 42
 Suecicum Cracouiae ruinas auget 106
 Bitouiensium iuribus prospicitur 87. 88
 Boluerkschanz propugnaculum 86
 Bona mensae regiae quaenam 75
 Bona Oeconomica solis nobilibus posses-
 sionatis mandanda 69. dicuntur &
 mensae regiae 69. bonorum horum
 recensio 69. non alienanda 69. no-
 bilibus plus offerentibus locanda 70
 Bona Sfortia, a qua Summae Neapolita-
 nae deriuandae 102
C.
 Camenecum in meliorem defensionis
 statum redigatur 111. 113
 Cancellaria Regis Saxonica 55
 Cancellariae tradunt Regia Diplomata in
 noua munia 31
 Cancellarii quando creandi 32. 33
 Capitaneatus, vltra duos boni prouentus
 vni non dandi 25
 Capitaneatus qui dicantur 25. cum iu-
 risdictione 26. ius communicatiuum
 in Capitaneatibus 26. Capitaneatus
 limitanei 26. quos feminae possidere
 non possunt 26. neque Capitaneatus
 cum iurisdictione 26. 27. castrensis
 idem qui cum iurisdictione 27. non
 potest vnus duos castrenses possidere 27
 Capitaneatum iurisdictionem habentium
 distributio 70
 Capitatio ab Elbingensibus exigitur 86
 Captiuandus nemo nisi iure victus 58. 59
 quinam excipiantur 59
 Cardinalem commendandi ius Regi ser-
 uatur integrum 45. ius hoc defen-
 ditur 45
 Ciuitates Prussiae iure indigenatus gau-
 dent 63
 Clauis thes. quorum curae mandatae 99
 Coaequatio Lituonica 32. 117
 Collegium Polocense 105
 Comitata pacificationis irrita 41. corona-
 tionis vnde dicta & vbi habenda 106
 Comitatorum locus ordinarius 106
 Commercia Prussiae a vectigalibus im-
 munia 65
 Commerciis, vt in pristinum florem re-
 ducantur, prospicitur 112. 115
 Controuersiae cum exteris componendae
 39. idque ordinum consensu 39. quo-
 modo inter Rempubl. & Prussiam Du-
 calem componendae 86. item cum
 Caesare de finibus 107
 Copiae externae Polonia decedant 41
 Copiarum auxiliarium qualitas 111. nume-
 rus ab Augusto II. Reip. oblatarum 113
 Coronatio Regum vbi peragenda 106
 Corpo-

I N D E X.

- Corporis Regii custodia eiusque praefectus 54. 55
 Cracouia in meliorem statum reducenda 105. Regum quondam residentia & totius Reipbl. caput 105. vnde eiusdem ruinae 106. iura illius vbi coniunctim inuenienda 106
 Cracouiae Sacellum & perpetua suffragia instituenda 112
 Culmensis Palatini reditus augendi 29 primus inter Consiliarios ciuilibus ordinis 29. tenet Capitaneatum Koualeuiensem 29. vt ipsi Brodnicensis Capitaneatus iungatur 29
Cunigunda, salisfodina sic dicta 94
 Curlandi suis iuribus viuunt 90. quae saepius confirmata 91
 Curlandia a corpore Regni non separanda 110
 Curlandiae Ducatus non alienandus 89 91. Ordini Teuton. olim parebat 89 nouus Dux non per legatum inuestiendus 90. exemplum in contrarium 90 quomodo lites inter Ducem & nobilitatem suam componendae 90
 Curlandiae Duces iure monetandi gaudent 98
- D.
- Decreta non immutanda 66
 Depactatio interdicitur 66. 67
 Dignitates, ne in illarum gratiam a Candidatis priuatum iusiurandum, aut submissiones subscriptae exigantur 22 Regis est eas conferre 22. 23. ne minorennibus cedant 23. eadem & munia quaeuis penes sua iura seruentur 31 quando & quomodo, si vacua fuerint, conferenda 32. 33. solis nobilibus possessionis concedendae 69. in Comitibus quando 33. collata ibidem publicantur a Cancellariis 34. Candidati sint indigenae & terrigenae 34 gaudeant paritate iuris 35. qui illi 35 dignitates & munia publica sunt praemia bene meritorum 35. Candidati ne sint minorenes 36. secundum iura locorum conferantur 36. dignitates incompatibiles quae? 36. dignitatibus arcantur extranei 50. dignitatibus & bonis regiis aliis cedi potest 64
 Dissidentes ne turbentur 8. 9. 10. 12. qui olim hoc nomine vocati 9. in pacem eorum iuratur 10. eo nomine coram Henrico disceptatio 10. pax haec cum restrictione iurata 10. prima promutua pace confoederatio 10. formula confoederationis mutata 11
 Dissidentes nunciorum conclauis moti 11. ne iis constitutio anni 1717. noceat 11. paci dissidentium saepius contradictum 11. 12. impugnatur in subscriptionibus & defenditur 12. num qui vulgo dissentientes haeretici sint 12 dignitatum sunt participes 12. 13
 Donatariis iura antiquitus concessa confirmantur 75. 76
 Drahimi redemptio 82. 83. Drahimum Electori Brandenb. inscriptum 82
 Ducatus quinam a teloniis immunes 60
- E.
- Elbingensis territorii redemptio 82. 83 Electori Brandenburgico cessum 83 quod & a. 1698. occupauit 83. sed a. 1700. reddidit 83. denuo autem occupatum adhuc tenet 83
 Electio Regum vbi peragenda 106 debet esse libera 110
 Eleonora Michaelis coniux abstinet Reipbl. negotiis 55
 Episcopatus Prussiae indigenis tantum conferendi 62
 Exercitus extraneus in regnum non admittendus 78 vtriusque auctoramenti vnde dictus 81 ad mentem nouae legis seruandus 80. 81
 Exercituum Duces quomodo creandi 33 intra quod tempus praefecturae illae conferendae 33. ne simul ministerium maius teneant 36
 Extranei ad dignitates & Reipbl. consilia non admittendi 50. 51. ne sint aulici 51 ad minora officia recipiendi 51. 52
 Expeditiones publicae & Priuilegia non nisi in solo regni extradendae 95. 96
- F.
- Fiducia Polonorum in nouum regem 112
 Foedera cum exteris seruanda & renouanda 39
 Fordanense vectigal 65. 66
 Fortalitium S. S. Trinitatis in meliorem statum redigendum. 111
- G.

I N D E X.

G.		Kiouiensis metropolis, auulsa ab eadem bona 13. 15. eiusdem institutio 15. metropolita se summo Pontifici submisit 15
<i>Gleyty</i> siue Salui Conductus damnatis in sex menses tantum dandi 58. nec nisi bis prorogandi 58		L.
Graeca religio 9. Graecorum vnitorum & disunitorum iura 13. qui vniti, qui disuniti 13. diffidia inter eosdem componenda. 14		Lapides Reipubl. pretiosi Cracouiae in thesauro Regni seruantur 98. 99
H.		Electo Brandenburgico quosdam pignoris loco accepit 83. 99
Henriciana pacta siue iura 67		Latinae linguae vsus in negotiis publicis 37
Homagium euentuale ratione Prussiae ducalis 85. 86		Lauenburgensium iuribus prospicitur 87. 88
Hussitarum dogmata prohibita 9		Legati ad exteros vt & Residentes apud eosdem, sint nobiles & possessionati 43
I.		eorum instructio & relatio 43. 44. (legati ex senatorio & equestri ordine 44.) quorum sumtibus alendi 114
Iacobi regii principis iura 57. 58. qui Olauiae in Silesia agit 58		Legati exteros. quomodo excipiendi 43
Iacobo Regis Iohannis filio locus in Comitibus negatus 6		Legati AVGVSTI III. ad comitia electionis 108
Imperator, pacta cum eodem antiqua repetita 40		Legatio ad Pontificem a personis ciuilibus ordinis peragenda 45
Incompatibilia quae dicantur 36		Lisnouienſe templum 82. Catholicis restituum 84. lites de eodem 85
Indigenae Prussiae qui 62. 63		Lituani vna cum Polonis Regem eligunt 3
Indigenatus quomodo conferendus 48		Lituanica coaequatio 32. 117. ordinatio 32
Indigenatus Priuilegium quid sit 49		Ludouica Ioh. Casimiri coniux immiscet se Reip. negotiis 55
quomodo in Prussia conferatur 49		Ludouicus Hungariae Princeps quae Polonis promiserit 2
ne laesionem accipiat 61		M.
Iniuriam passis iustitia promittitur 76		Maria Iohannis III. vxor magnam sibi Reip. partem vindicasse dicitur 56
Iohannes III. Scholae militari equiparandus 114. sobolem suam priuatis sumtibus sustentauit 115. Iudaeorum fautor 72. eius soboles in electione praeterita 6		Mennonistae Arrianis aequantur 16
Iohannes Casimirus defensor fidei & orthodoxus 8		Mensae regiae quid 69. integrae seruandae 73. 74. quae bona pro bonis mensae regiae habenda 75
Iudaei in Polonia copiosissimi 72. teloniis arcentur 72		Mensium militar. ratio habenda 99. 112
Iudicata non suscitanda 58		Metallorum fodinae aperiendae & reparandae 112. in fundo terrestri nobilibus asseruntur 94
Iudicia comitialia 66. postcurialia 67 relationum 67. 68. per interualla aguntur 68. his ipse Rex praesidet 68 modus qui in illis seruatur 66. 67. 68		Metricae quid 70. 71
Ius belli Rex cum Reipubl. commune habet 78		Metricantes qui 71. alius maioris, alius minoris Cancellariae 71
Iusiurandum regium in singulis comitiis legendum 20. iurisiurandi regii forma 20. regia soboles Reipubl. praestare tenetur 58		Miles neque aliunde arcessendus 79. neque extra regnum mittendus 79. 80 neq; domi nouis supplem. augendus 78 79. 80. perpetuus a Sigism. Aug. institutus 79. absque consensu ordinum non scribendus 79. exterorum more non legendus 80. suo stipendio uiuat 81. 82
Ius publicum quid sit 59		Q
Iura omnia seruanda 116. 117		Milites
K.		
Kettler Gothard Liuoniam in fidem Reip. concessit 89. & in feudum recepit 89		

I N D E X.

Milites Prussiae, quod homines violent ter abducant, inculpantur	86	iura seruentur 117. quod tamen cum limitatione quadam accipiendum	118
Militaris disciplina descripta	82	Oeconomia publica in apparatus belli- cum 76. 77. Prouentus illi adscripti	77
Militia nouo modo ordinata	80. 81	duo Capitaneatus ipsi addendi	77
Militum melior ordinatio 81. 82. licen- tia eorum coercenda	82	Oeconomiae ne augeantur 73. nec minu- antur 73. iura Oeconomiarum 69-72	72
Ministeria Status suprema bina, non vni familiae conferenda 23. quae dicantur ministeria suprema 23. diuersa in vna familia	23	quaedam auulsae 74. quibus conce- dendae 74. Tattatis quaedam conces- sae	106
Ministerium Saxonicum a regni negotiis abstineat	110	Officiales Prussiae Polonicae	62
Ministri in aulis externis habendi	111	Officinae monetales aperiendae	97
Missae pro Regum salute	115	quare clausae	98
Modus in iudiciis obseruandus 66. 67. 68		Olcuffiensis Oeconomia a ruinis praeser- uanda 95. plumbi & argenti olim fe- rax	95
Monasteria Oliuense & Pelplinense ius eligendi Abbates habent 100. nomi- nati tamen etiam a regibus	100	Osuiesimensis Ducatus a teloniis immu- nis	60
Moneta corrigenda 112. vna debet esse in Rep. 97. consultationes de hac re fru- straneae 98. Prouentus ex moneta ad Remp. pertinent 97. de ordinat. mo- netali non nisi in Comitibus agendum 97		P.	
Munia Regni ad praescripta legum & se- cundum merita distribuenda 111. bene possessionis danda	71	Pacta cum Imperatore renouata, in Co- mitibus confirmanda	40
Munus in vnum, non duobus regia di- plomata danda, neque conferendum, nisi quod vere vacuum fuerit 30. di- ploma posterius priori cedere debere 30. diplomata in acta metrices refe- renda, ac secum Cancellariae commu- nicent 30. diplomata Regia in vnum munus pluribus data	31	Pacta conuenta iureiurando firmanda 108 quod Augustus III. Tarnomontii prae- stitit 108. mos ille quando coeperit 108	108
N.		Pactorum conuentorum antiquitas 2 cum singulis Regibus ineuntur 2. vtrum seruata 2. ex illis Rex & Resp. obstrin- guntur 2. qua lingua scribantur 3. in singulis Comitibus legenda	20. 21
Neapolitanae summae vnde ortae	101	Panis bene meritorum qualis	35
Neapolitani regni mutatio	102	Papa, controuersiae cum eodem compo- nendae 46. 47. in eum Constitutio 46. 48	46. 48
Neuburgensis ciuitatis traiectus 82. ab Electore Brandenb. sibi vindicatus	84	Patronatus ius	46. 47
Nobiles omnes aequales	17. 19	Pax externa & interna restituenda	41
Nobiles noui ne dignitates impetrent, aut publicis negotiis adhibeantur 48. 49 quales Rex sua auctoritate creare possit 49. noui interdum veteribus aequan- tur	50	Pecunia a Candidatis Regni Reip. offerri solet	114
Nobilitas quibus & quomodo danda 48 49. pretio comparata	49	Pictistae Quackeris additi	16
Nobilitas libere vtitur fodinis in bonis terrestribus	94	Plebei arcentur bonis Regiis 28. & Ab- batiis	100
Nobilium iura circa salem	92. 93	Polonia salis feracissima 70. a nonnullis Iudaeorum Paradisus dicta	72
O.		Poloniae regnum secundum leges suas gubernatur	110
Obsequium Regi non praestandum, nisi		Polonicae linguae vsus in negotiis pu- blicis	37
		Praefecti auctoramenti extranei qui- nam	99
		Praefectura Drahimensis Elect. Brandenb. in scripta 82. quam & a. 1668. occupa- uit 82. consilia de illius redemptione irrita	82. 83
		Praefecturae praesidiorum in Oecono- miis	

I N D E X.

miis 72. nobilibus possessionatis & bene meritis dandae	72	Regia domus nullam sibi in Regnum successionem vindicet 5. quae eius conditio 6. quid requiratur, si quis ex illa Reip. muneribus admoueri velit	35
Praefectus rei tormentariae qualis esse debeat	77	Regibus viuent. successores constituti	6
Praemiorum distributio in emeritos ad regem pertinet	99	Regimenta & vexilla aliis non vendenda	81. 82
Priuilegia ne inficiis Cancellariis extradantur 37. 38. Iuri publico ne sint contraria 59. Priuilegia & publicae expeditiones non nisi in Polonia conceduntur 95. 96. exceptis militaribus & spiritualibus	95. 96	Regina Reip. negotiis abstineat	55. 56
Priuilegium Incorporationis Prussiae	63	Reginae quae non catholicae	8
Professores Academiae Cracouienfis equestri dignitate ornati	104	Reginae aula ex indig. & extraneis	52. 53
Propositiones Reip. oblatae 108 sqq. quid sint 108. earum initium 108. cf. Praefat. Pactis inseri solebant 108. quando Pactis seorsum adiectae	108	Reginae dotalitium	53
Prussi ad Regum electionem pertinent	4	Regis custodia corporis & Cancellaria	54
Prussia in quot Palat. diuisa 29. ibidem oppidani, & oppidanorum filii nulla lege terrestribus dignitatibus non arcentur 36. suis iuribus gaudet 61. imprimis iure indigenatus 61. 62. quod saepius confirmatum 63. 64. vectigalibus immunis 65. ibidem ciuitates maiores ius monetandi habent	98	Regum libera electio 3. 4. 5. eorum filii post mortem Patrum Reges electi	6
Q		Religio vna olim Romano-Catholica accessit Graeca	9
Quackeri Arrianis aequantur	16	Religioni in Prussia Ducali prospicitur 84. afflictata tamen non vno modo 84. hinc disceptationes variae	85
Quartiani milites	78. 79	Rex & Regina sint catholici 7. 8. Rex ex parentibus orthodoxis 8. vtrum sperare possit Regnum, qui diuersis sacris addictus	8
R		Rex suas opes in Reip. commodum impendit 112. dissentientibus Senatoribus haud quicquam decernat 67. in Iudiciis nullius causam suscipiat	68
Regentes bini 71. eorum officium	71	Russorum Augusta magno animo Poloniae subuenit	41
Regentiae in Regno & Lituania	69. 71	S.	
Reges habent ius commendandi ad Cardinalitiam 45. 46. solent ad hanc dignitatem exteros prae indigenis commendare 46. gaudent etiam iure iustitiae distributivae	111	Sal nobilitaris integre extradendus	112
Regestrum quid 66. varia sunt regestra 66. fisci	69. 72	Sal quartualis 92. vnde dictus 93. iura Palatinatum circa eundem 92. Nobilibus minori pretio venditur quam aliis	93
Regi bona haereditaria acquirere non est permiffum 19. retinet quae habuit, cum Rex eligeretur 20. Augusto II. concessum, quae in Polonia sibi comparauit, ad haeredes transmittere 20. Regi per interualla Saxoniam adire licet 95. sed ex consensu omnium ordinum 95. 96. non tamen ibi Priuilegia Polonis extradere 95. 96. exceptis militaribus & spiritualibus	95. 96	Sal transmarinus Elbingam vehi non permittitur	86
		Salisfodina <i>Cunigunda</i> dicta 94. consilium de permutanda illa cum aliis bonis Reipublicae	94. 95
		Salisfodinae ad Regiam mensam pertinentes 70. Bochnensis & Vielicensis 92 ad bona mensae regiae pertinent	93
		Salisfodinarum cura habenda	112
		Salui conductus damnatis in sex menses dandi, & non nisi bis prorogandi	58
		Schliben, Comes, odio religionis 30000 imperialibus mulctatus	84
		Scholae in Academiis damnatum non aperiendae	104
		Secre-	

I N D E X.

Secretariatus Regni & Lituaniae	69.71	conferendi 38. Regius 69.71. Curiae	
Secretarii duo maiores	71	Regni	102
Semgallia sub Curlandiae Ducatu continetur	89	Theſaurarii in Polonia bini	102. quomodo a ſe inuicem diſtincti
Sereniſſima dicitur Reſpublica tempore interregni	113	Theſaurus Regni diuerſis clauibus clauditur & referatur	98. 99. totius Reipublicae conſenſu aperiendus
Sigilli cubicularis & ſigni priuati uſus	37.	Tituli extranei	17. 18. Principum ſeu Ducum
38. cubiculare extraordinarium	37	Marchionum	18. 19. Comitum
Sigismundus Auguſtus Auguſtanam conſeſſionem amplecti uoluiſſe dicitur	7		19
Sigismundus I. Iudaeos teloniis arcet	72	V.	
Sigismundus III. monetam in Rempubli- cam transfert	97	Vniuerſalia a Cancellariis ſignentur	37. 38
Sobolis regiae iura	57. 58	Vniuerſalia vnde dicantur	38
Stephanus eximit de religione ſua ſcrupulum	7	Vnitorum ritus graeci Priuilegia confir- mantur	116
Studioſorum res uectigalibus exemptae.		Varſaviae ciuitatis iura	106. ſedes regia
Summae Neapolitanae vnde dictae	101	106. Comitiorum locus ordinarius	106
frustra petitae	102	Vectigalia & telonia vetera menſae re- giae adiecta	71
T.		Vladislaus IV. in religione remiſſior vi- ſus	7
Tattari in Volhunia & Lituania	106. Rei- publicae militant	Vladislaus Jagello Academiae Cracoui- enſis inſtaurator	103
107. gaudent cer- tis priuilegiis	106. 107	X.	
Telonia, qui Ducatus ab iis immunes	60	Xenodochium militare exſtruendum	111. 114
Tenutae vltra duas boni prouentus vni non dandae	25	Z.	
Tenutae quae	26. ius communicatiuum in iis	Zamoſcenſis Academia	116
26. non promiſcuae plebeiis dandae	27. variae auulſae	Zatorienſis Ducat. a teloniis immunis	60
74		Ziuičenſis Comitatus	19
Theſaurariatus magni plus offerentibus			

E R R A T A.

Pag. 11. l. 18. leg. arceri; abſentes. p. 19. l. 2. leg. Sallarolianam. lin. 30. 31. leg. ſexcentis. p. 20. lin. 25. leg. teſtarentur. p. 21. lin. vlt. ſeruatur. p. 24. l. 28. leg. talesque nunquam. lin. 37. leg. Andraeiouienſi Abbatia Olezouio. lin. 41. leg. 1685. p. 26. lin. 15. leg. illi. p. 29. l. 21. leg. conſiliarios. p. 30. l. 33. leg. Cancellarios. p. 36. l. 24. leg. Archiepiſcopatus & Epifcopatus. p. 40. l. penult. leg. Maieſtatis, quam & Sac. Reg. Maieſtatis & p. 53. l. 25. leg. diſſidentias. p. 56. l. 5. leg. *Malronke*.

